

52428

VICSAY LAJOS:

GYAKORLATI **PEDAGÓGIA**

1946–1947.

SZEGED

7, 8. FÜZET

IX. ÉVF.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KÁRÁSZ-U. 9.

Felelős nyomdavezető: Kiss István

Előfizetés tíz füzetre 24.— Ft

Ha nem óhajt előfizetni, kérjük a füzetet visszaküldeni.

TARTALOM

Februári:

A hazaszeretetre való nevelésről. — *Március 15. ünnepély.* Ünnepe ez a szép nap (vers). — Nemzeti dal (vers). — A győzelmes tavaszi hadjárat. — 1848 március 15. — 1848 március 15 (felolvasás). — A magyarok Istene (vers). — Ünnepi beszéd. — Rákóczi (vers). — Párbeszéd március 15-re. — *Tanítások.* — *Vázlatok:* Ált. isk. II. oszt.: Apacsirta c. költemény. — Ált. iskola III. oszt.: A tavaszhoz c. költemény. — Ált. iskola IV. oszt.: Gábor Áron c. költemény. — Ált. iskola V. oszt.: A lyukas köpönyeg c. költemény. — A búza és a kenyér. — Petőfi Sándor levele. — Az erdélyi medence. — V. László esküje. — Ált. iskola VI. oszt.: Görbelapú testek. — Szóképzés. — A márciusi ifjúság (vers). — Tornaiünnepély ált. iskolák számára. — Közös szabadgyakorlat tornaiünnepélyre.

Márciusi:

Természet-szeretetre való nevelés. — *Tanítások.* — *Vázlatok:* Ált. iskola I. oszt.: Mese a cipős, csizmás nyulakról (vers). — Ált. iskola II. oszt.: A bogarak piktora (vers). — Ált. iskola III. oszt.: Vásáros bogarak (vers). — Ált. iskola IV. oszt.: Három szép pillangó (vers). — Ált. iskola V. oszt.: Fogadtatás (vers). — A fehér akác. — Ált. iskola VI. oszt.: Ha egy nép gondolkodni kezd... — Az én virágos kertem. — Az akácfa (vers). — *Madarak és fák napja:* A fecskék érkezése. — A hű madarak (vers). — A megfáradt ember (vers). — Beszéd madarak és fák napjára. — A magyar paraszt (vers). — Búcsú az erdőtől (vers). — Húsvéti magyar népszokások. — Magyar táncok tornaiünnepélyre. — Soha többé! — madarak és fák napjára (színdarab). — Ismeretterjesztő előadás: A magyarság művelődési és társadalmi fejlődése.

Áprilisi számunk tartalma:

A családi életre nevelésről.

Néplelektan és népi művelődés.

Részletesen kidolgozott *Anyák-napja* beszéddel, költeményekkel, elbeszélésekkel, kisebbeknek, nagyobbaknak, fiúknak, leányoknak.

Színdarab Anyák-napjára.

Ismeretterjesztő előadás. A magyarság művelődési és társadalmi fejlődése. — Szülői értekezlet.

Májusi számunk tartalma:

Megemlékezés Dózsa Györgyről.

Gondolatok az iskolai év végén.

Az iskola évvégi ünnepé. (Évzáró vizsga.) Minden osztályban felhasználható olvasmányokkal, költeményekkel.

Megrendelést és előfizetést a Gyakorlati Pedagógia Szeged, Kálvária-utca 7. szám alá kérjük küldeni.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

1947.

NEVELÉSÜGYI FÜZETEK

február

A hazaszeretetre való nevelésről

A hazafias érzés alapja a szülőföld szeretete. Ez az érzés azután az öntudatos emberben kiterjed az egész nemzetre, a haza földjére és népeire, multjára, jelenére. A hozzátartozás és ragaszkodás tudatán kívül benne van a hazával való sorsközösség átérzése, mindezeken felül egy erős akarati állásfoglalás, azaz akarása mindannak, ami a haza javát, önállóságát, szabadságát, demokráciáját és létének teljességét szolgálja. Ez a tudatosság és akarati állásfoglalás az, ami képessé tesz bennünket komoly áldozatok vállalására, áldozatos hazaszeretetre.

Hazaszeretetre való nevelésünk tehát azt célozza, hogy a szülőföldhöz való ragaszkodást kiterjesszük az egész hazára, tegyük ez érzést tudatossá, végül rendelje egyéni érdekeit alá az egyén a nemzetnek.

A hazaszeretet érzésének felkeltése és tudatosítása a haza, illetőleg a nemzet megismertetése útján történik. Csak azt szerethetem tudatosan, amit ismerek. Mindenkinék tudnia kell, hogy a magyar haza fia, és hogy sorsa elválaszthatatlan a nemzet sorsától. Ehhez kapcsolódik azután a nemzeti területeinken élő más nyelvű népek ismerete.

Feltétlenül ismereteket — és hozzá helyeseket! — kell szereznünk a magyar földről, népről, nyelvről, faluról, városról, társadalomról, gazdaságról, életéről, iparáról, kereskedelméről, néprajzáról, művészetéről, énekéről, zenéjéről stb. Ezek ismerete nélkül még magunknak sem tudnánk határozott választ adni azokra a kérdésekre, amelyek azt kutatják, mi a magyar, hogyan kell felkészülnünk jövő feladatainkra. Sajnos, a magyar mult és jelen szemlélete még nem tisztult meg a hagyományos ábrándoktól és fellengzős szónoki díszektől, pedig reális nemzetnevelő tervet csak létkérdéseink világos, a napi események főleomekedő, őszinte és a multból a jövőbe látó szemléletével készíthetünk. Ha tehát jogot akarunk formálni a magyar nemzetnevelő nevére, szerezzünk alapos tájékozottságot a magyarság létkérdéseiről. Ne elégedjünk meg a könyvek és újabb folyóiratok beszámolóival sem, hanem menjünk ki a nép közé, a város perifériáira — amit nem is olyan nehéz megtennünk, hiszen tanítványaink szülei jórészt onnan valók! — járjuk és ismerjük

meg a magunk földjét, hogy szemtől-szembe állhassunk nemzeti életünk kérdéseivel, és közvetlen forrásból merítsük az erőket, amelyeket nemzeti és népi törekvéseink szekerébe kívánunk fogni. Csak ez a személyes élményekben és tapasztalatokban gazdag nemzetismeret adhatja majd meg szavunkak az erőt, a lelkesedést és lendületet.

Nem lehet kétséges, hogy a magyarság még távolról sem fejtette ki erőit, és nem foglalta el azokat a területeket, amelyek a nemzeti élet teljességében reá várnak. Jelenünk, de még inkább jövőnk attól függ, milyen mértékben tudjuk birtokba venni és teljes kapacitással kihasználni a földet, műhelyt, gyárat, kereskedelmet, bankokat, a tudomány és művészet világát, a társadalom szervezését stb. Hazaszeretetre való nevelésünk legelső feladata tehát nem az, hogy melldöngelő és pántlikás magyarokat neveljünk, hanem, hogy minden magyart arra a helyre neveljünk, amelyre hivatott, és hogy képessé tegyünk erői és képességei teljes és szíves kifejtésére. Aki olyan gazdát nevel, aki termelését ugyanazon földön megsokszorozza, aki olyan munkásokat nevel, aki legjobb tudása és egész munkajelével a termelésnek adja magát, olyan anyákat nevel, akik Isten „áldásának“ tartják a gyermeket — lényege szerint az végzi el nemzetnevelői kötelességét; de nem az, aki csak fényes nemzeti ünnepélyeket tud rendezni az iskolás gyermekekkel.

A magyarságismeret nem külön tárgya az általános iskolának de nincs is szükség erre. Az iskolaélet munkájának, minden tantárgyának és nevelő alkalmának ezt kell szolgálnia, ez legyen nevelőmunkánk középpontja.

Bármiről tanítsunk is, hozzuk vonatkozásba a magyar élettel és feladatokkal. Ne csak az általános magyar feladatok megvalósítását sürgessük iskoláinkban és községünkben, hanem elsősorban a helyi teendőket. Minden városban és községben, sőt a szétszórt tanyavilágban is vannak feladatok, amelyek megvalósítása az egyetemes magyarság szempontjából is fontos. A nemzet különben is elvont fogalom még az általános iskolai gyermek számára, ezért kevésbé érdekli. A saját községünk lakóinak mulasztásait, hiányait és hibáit tegyük tárgyalásunk központjává. Ez már közvetlenül érdekli és érinti is a tanulót, ezért a megbeszéléseknek határozott eredményei is lehetnek. Nemzetnevelésünk terve csak úgy valósulhat meg maradéktalanul, ha minden városban és minden községben elkészítjük a helyi nevelési tervet és azt egyetemes célkitűzéseinkkel összhangba hozva igyekezünk megvalósítani.

Hogy csak az iskolai életnél maradjunk, néha olyan érzelmeket kell semlegesítenünk, vagy ellenkező végletbe átvezetnünk, amelyek téves vonatkozásokon alapulnak. A szegényebb szülők gyermekei pl. gyanakodással, nem egyszer gyűlölettel tekintenek a jobbmódú gyermekekre. Viszont ezek igen gyakran lekicsinyléssel és oktalán göggel néznek az egyszerűbbekre. Mindkét érzelmi állásfoglalás hamis beállításon és vonatkoztatáson alapul. A munkás gyermeke azért gyűlöli az „úri“ fiút,

mert azt hiszi, hogy annak szülője nem dolgozik, hogy az a munkájához viszonyítva érdemtelenül élvezi jövedelmét. A jobb módú szülő gyermeke azért kicsinyli le a szegényebbet, mert nem tudja, hogy a nemzet életében a kubitkos, gyárimunkás és földműves éppen olyan fontos tényező, mint a kereskedő vagy a szellemi munkás. Nagy gondot kell fordítani az iskolának arra, hogy az ilyen hamis felfogásokat és vonatkoztatásokat az igazságnak megfelelően tisztázza, és a tanulókat jobb meggyőződésre bírja.

A magyarság megismertetésével kapcsolatban használjunk fel minden alkalmat arra, hogy a velünk együtté más nyelvű és fajú népeket is megismerjessük. A megismertetésben az elfogulatlanság vezessen bennünket, úgyhogy tanítványaink tisztán lássák népi mivoltukat és értékeiket, ismerjék meg kultúrájukat és jelen életmódjukat, törekvéseiket és művelődési viszonyait is. Csak az elfogulatlan tájékozódás és a tisztánlátás teremtheti meg közöttünk a bizalmat és kölcsönös megbecsülést, amely ma annyira szükséges minden vonatkozásban. Különösen nagyjelentőségű ez a bizalom és kölcsönös megbecsülés ott, ahol egy községben vagy vidéken különféle nemzetiségek élnek egymás mellett.

Nemzetiségeink elfogulatlan megismertetésének első feltevése az, hogy mi magunk megértéssel tudjuk tanulmányozni őket. Az elfogultság, a lekicsinylés vagy éppen gyűlölet rossz és oktalán tanácsadó.

A velünk együtt élő népek megismertetése éppen úgy, mint a magyarságé, szinte valamennyi tantárgynak feladata. Vegyes nemzetiségű községekben már a szülőföld-ismerettel kapcsolatban megtörténik. A földrajz adja azonban a legtöbb lehetőséget a nemzetiségek megismertetésére. Amikor az egyes tájak életét tárgyaljuk, ne elégedjünk meg annak pusztá megállapításával, hogy kik laknak rajta, mi a vallásuk és foglalkozásuk, hanem tanítsuk meg azt is, mikor, milyen körülmények között kerültek oda lakói; melyek az igazi népi értékeik; milyen szerepet visznek a táj gazdasági és művelődési életében. A történelem keretében nemcsak arra van módunk, hogy történelmi szerepüket és a magyarsághoz való viszonyuk hullámsárait megismertessük, hanem arra is, hogy rámutassunk azokra a belső erőkre, amelyek magatartásukat döntőként megszabták. Ezzel nemcsak megértésük válik teljesebbé, de reánk nézve is tanulságos megállapításokat tehetünk.

A nemzethez tartozás tudatát történelmi gyökerekhez kell kötnünk. A népi életnek bármely kérdéséről tárgyaljunk is, mutassunk rá, hogy az szorosan összefügg hazánk földjével és a magyarság életével. Rákóczi szabadságvédő harcosai között nemcsak magyar, hanem ruszin, szlovák és más katonák is voltak. A szabadsághősök tehát részben közös őseink. Népi szokásaink, népművészetünk, népdalaink igen sok kölcsönös hatást mutatnak, tehát azt igazolják, hogy népeink között a nemzeti közösség a múltban is megvolt. Tudatosítsuk, hogy a magyar

haza nem ismer első- és másodrendű állampolgárokat, hanem csak jó vagy rossz hazafiakat.

A Statisztikai Hivatal évkönyveit nem nélkülözhetjük talán egyetlen tantárgy tanításánál sem, mert nemzeti és népi erőinkről a legbiztosabb tájékoztatást adják, csak meg kell tanulni olvasni a számokból, és a számadatok változásából. A népesedési viszonyok és közművelődési adatok, a mezőgazdasági, ipari termelés, a kereskedelem és közlekedés számadatai mélyen rávilágítanak a nemzeti erő kifejtés mértékére, annak eredményeire és mindarra, ami e jelenségek mögött a nemzet fiainak lelkében él.

A nemzet igazi erejét és nagyságát azonban csak akkor tudjuk igazán megmutatni, ha nem elszigetelten vizsgáljuk, hanem a bennünket körülvevő népekhez viszonyítva.

A nemzeti értékek minden oldalú feltárása nem jelenti azt, hogy hibáinkra és gyöngeségeinkre ne mutassunk rá. Ez végetes volna és érthetetlennek mutatná az eseményeket és jelenségeket, amelyek történelmünkhöz tartoznak, de hamis következtetésekre adnak alapot jelenünk és jövőnk lehetőségeinek mérlegelésekor. Végeredményben a nemzet erejébe és életképességébe vetett bizalmat rendítené meg. Rá kell mutatnunk mindenkor és minden tárgy keretében nemzeti fogyatékoságainkra és javítanivalóinkra. A hibák feltárása azonban úgy történjék, hogy az ne csökkentse a megbecsülés érzését, s ne rombolja le a nemzet jövőjébe vetett hitet. Tárgyilagosan szóljunk róluk, hogy azt a célt szolgálják, amelyet nemzetnevelésünk egésze: eszméletni, önmagunkat megismerni és megtalálni a fejlődés útját.

E cél érdekében állítsuk be egész iskolai munkánkat.

Március 15.

ÜNNEP EZ A SZÉP NAP.

Ünnep ez a szép nap; szívben, templomokban
A hazaszeretet fáklyája kilobban,
Fényt derít a multra,
Mikor szent hev gyújtá lelkünket, arcunkat,
S szabadságért vívott gigászi harcunkat
A világ bámulta.

Tavaszi sugártól a természet ébred,
Hegyen, völgyön, síkon megmozdul az élet
És nem hagy pihenni;
Dalok zendülése, zászlók lobogása
Hívogat bennünket örök bajvívásra,
Emlékezni, tenni.

Jeltelen sírjokból e napon kiszállnak,
Körültünk lebegnek a dicsőült árnyak,

Vértanúk és hősök,
Buzdítanak, hogy szentelt nyomaikban járjunk,
Boldogabb jövőt is csak magunktól várjunk
És legyünk erősek.

Mi pedig, kik ama kort még nem feledtük
S dicső küzdelmében részünket kivettük
Verejtékkel, vérrel,
Mutassuk az utat bölesen intve, óva,
Melyen viharúzott nemzetünk hajója
Biztos parthoz ér el.

S ha örök álomra hajtjuk le fejünket,
A túlvilágra is kíséren bennünket
Hít és remény szava:
Hogy rég elfelejtett hűt poraink felett,
Szabadsága szárnyán naggyá emelkedett
S felvirult a haza.

(Lévay József.)

NEMZETI DAL.

Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válasszatok! —
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Fényesebb a láncnál a kard,
Jobban ékesíti a kart,
És mi mégis láncot hordtunk!
Ide vele régi kardunk!
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ős apáink,
Kik szabadon éltek, haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez;
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot!
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Schonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A győzelmes tavaszi hadjárat

A nemzet kívánta az új törvényeket, a király szentesítette azokat 1848 április 11-én. De a bécsi kormány nem teljesítette a nemzet akaratát. S mikor az új kormány ellenállott neki, akkor a nemzeiségeket, a szerbeket, horvátokat, románokat lázította fel ellenünk, hogy a magyar kormány működését lehetetlenne tegye.

A haza a fenyegető veszedelemre talpra állott. Az országgyűlés Kossuth hazafias tüztől lángoló beszédére 200 000 katonát és 42 millió forintot ajánlott meg a haza védelmére.

A magyar hadak fővezére a legtehetségesebb tábornok, Görgey lett, aki a hálalkodó Wnd'schgraetzel az osztrák hadak fővezérért több döntő csatában megverte s útjából viisszaszerította. Kossuth, akit a debreceni országgyűlés a nemzet kormányzójává választott, lelkesítő szözatot intézett a nemzethez.

A szözat nyomában százezrek támadtak a haza védelmére. Diadal d adalt követett s a magyar d'csőség fénye büszkém ragyogott. A hős seregek hős vezérei csodákat tettek. Ilyen győzelmet vívtak ki honvédeink az isaszegi és váci csatákban.

E csaták híre nagy aggodalmat okozott Bécsben. Bécs, régen nem volt oly izgatott állapotban, mint e napon.

Ezalatt seregeink az osztrákoktól elfoglalt Komárom fölmentésére indultak. Egy tetemes osztrák-had állta útjukat.

A két sereg Nagysarlónál találkozott. A magyarság támadt először. Egy órai ágyúzás után az ellenségnek a város széleén fölállított ágyút elnémítják s három v tüz zászlóalj szakadatlan „éljen!” káltással a város széleére rohan s az ellenséget rövid ellenállás után a város be'sejébe nyomja. Dühös utcai harc keletkezik minden házat os'rommal kell e foglalni. És bár az ellenség a közeli dombokról gránátokkal, bombákkal borítja el a magyarokat, ezek egy óra mulva birtokába jutnak a lángokban álló, holtakkal és sebesültektől borított városnak. Az ellenség megfutott s a magyarok egész estig üzték a futókat. Véresebb ütközetben ennél még nem volt seregünk. E csata után a magyar sereg fölmentette Komárom várát s az ellenséget még egyszer megverte.

Ezzel bevégződött a d'csőséges tavaszi hadjárat. Seregeink folytonos diadalok közt Komáromig hatoltak s a császári hadsereget az ország széle re üzték.

Görgey, a d adalmas tavaszi hadjárat után szözatot intézett a hadsereghez. Ebben a többi közt ekkép tüzelte katonáit: „Ti győztetek, győztetek hétszer egymásután s győznötök kell czentül is. Tinektek jutott a szerencse: öltetek fő'áldozásával megadni e szép hónnak ősi szabadságát. S minthogy oly nemzetet, melynek fiai hasonlók a szolnoki, hatvani, bicskei, isaszegi, váci, nagysarlói és komáromi hősökhöz, rabbá tenni nem lehet többé: a legborzasztóbb ágyútűzben is csak azon egy jel-szavam marad hozzátok: „Előre, bajtársaim, mindig előre!”

Görgey Komárom alól Buda alá indult. Ezt az osztrákok

részeről Hentzi védte. Rövid háromheti ostrom után magyar nemzeti zászló lengett Budavár ormán is. Az ostrom alatt Hentzi is elesett. A honvédek egy-két hónap alatt megtisztították az országot ellenségeinktől. Ekkor a tehetetlen ellenség az oroszoktól kért segítséget a nemzet elnyomására.

A tengernyi erővel szemben a magára maradt magyar küzdeleme reménytelen volt.

Kerékgyártó Árpád.

1848 március 15

A magyar nemzet szabadsága e naptól kezdődik. Március 15-én reggel a fővárosi fiatalság egybegyülekezett. Ekkor Jókai Mór felhívást olvasott föl barátaihoz. Szabadságot, egyenlőséget és testvérséget kívánt a nemzet nevében.

E felhívást mennydörgő helyesléssel fogadta a nép s ki nyilatkoztatta, hogy azt saját nyilatkozata képpen fogadja el.

Ekkor Petőfi Sándor lépett föl s elszavalta a „Nemzeti dal”-t a nép előtt:

Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, vá'asszatok!
A magyarok Istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A vers utolsó sorait dörögve esküdte utána a nép s innét ment egyenesen az egyetemi ifjúsággal egyesülni.

Elhatározták, hogy a nép a fölhívás első pontját, a saját szabadságot, saját hatalmának fogva életbelépteti. Ezt meg is tette és a felhívást s Petőfi Nemzeti dalát hivatalos könyvvizsgálat nélkül kinyomatták. Az iratok néhány példányát műva a gyorsajtó alól ezrével kerültek ki. A példányokat egész délig osztogatták a szakadó eső ellenére szüntelenül gyülekező közönségnek. Eközben többen kezdtek szónokolni a néphez.

Délután a Múzeum-téren összegyűlt nép elhatározta, hogy a városházára megy s ott a városi tanácsot az egyesülésre s kívánatai aláírására felszólítja. A felhívást a tanács elírta és az ablakon át a népnek felmutatta. E pontokat minden utca szögletére kiragasztották.

E nap délutánján a színházban e nap örömeire teljes ki világítás me lett a betiltott Bánk bánt adták elő. A színházban a közönség színe-java volt jelen ünnepi arcokkal és ünnepi ruhában. A nemzeti kokárda volt minden férfi, minden nő kab-lára feltűzve. A színházat mindenki számára ingyen megnyi-tották.

Másnap este a két testvérváros ki volt világítva, az utcá-kon lelkesült néptömeg forrongott, harsogtatva: „Éljen a ma-

gyar szabadság!" E három szót hallani minden ajakról, minden utcán. A zászlókon is ez van kifestve.

De még ezután beletelt egy egész hónap, míg a bécsi udvar habozott, hogy a nemzet kívánságait teljesítse-e.

Végre a király engedett a nemzet kívánságainak s kinevezte az első felelős magyar minisztériumot.

Ezen első felelős kormány tagjai voltak:

gróf Batthyány Lajos miniszterelnök, Kossuth Lajos pénzügyminiszter, Mészáros Lázár hadügyminiszter, Szemere Bertalan belügyminiszter, gróf Széchenyi István közlekedésminiszter, Deák Ferenc igazságügy miniszter, herceg Esterházy Pál külügyminiszter.

István nádor főherceget pedig teljes hatalmú királyi helytartóvá nevezte ki a király. Ezzel véget ért egy sokszázados korszak.

A pozsonyi országgyűlést V. Ferdinánd király személyesen zárta be, magyar szavakat hangoztatva a trónról, s midőn a pozsonyi országgyűlés kapuja bezáródott, az egész óvilág záródott be mögötte.

Jókai Mór.

1848 március 15

(Egy tanuló olvassa fel.)

1848 március hó 15-én (szerdai nap volt) még alig pitymallott, az ifjúság máris gyülekezni kezdett a Pilvaxba. Komor, nyirkos, hideg idő volt. A látóhatárt szürke fellegek borították. A lombfakasztó tavasznak még semmi nyoma. Havas eső esett, mely nyomban loespoccsá olvadt. De az ifjakat ez a rossz időjárás nem tartotta vissza a cselekvésben. Egymásután érkeztek meg: Vasvári, Jókai, Bulyovszky, Irinyi, Petőfi, Irányi Dániel, Vajda János, Nyári Albert báró, Vidacs, Sükei Károly stb. Degré Alajos vidéki tartózkodásából épp március 15-én reggel érkezett a fővárosba, s meghallván, mi történik, egyenesen idesietett. Reggel hat órakor a vezetők legnagyobb része már mind együtt van. Bulyovszky, Jókai, Petőfi és Vasvár még egyszer átnézik a 12 pontot, aztán egy másolatát az Űri- és a Kígyó-utca sarkára függesztik.

Amint az utca élénkülni kezd, a járókelők kíváncsian álltak meg a plakát előtt: olvasni kezdték. Sükei Károly odamegy és hangos szóval magyarázza az egyes pontokat. Egy titkos rendőr, a dadogva kiabáló Sükeit eszelősnek tartván, be akarja kísérni; a közönség azonban, mely egyre szaporodik, elúzi a detektívet. Sokan elmulasztják teendőiket és a tömeghez csatlakoznak, mert híre fut, hogy az ifjúság valami nagy dologra készül.

Ezalatt bent a kávéházban mozgalmas élet keletkezik. A kíváncsi közönség csakhamar megtölti az egész helyiséget. Az épület előtt is csoportosulás keletkezik.

Jókai Mór most feláll egy asztalra és lelkesítő beszéd

kíséretében bemutatja a kiáltvány alakjában szerkesztett 12 pontot.

— Testvéreim — úgymond —, a pillanat, melyet élünk, komolyabb teendőkre szólít fel bennünket. Európa minden népe halad és boldogul, haladnunk és boldogulnunk kell nekünk is. Legyen béke, szabadság és egyetértés! Követeljük jogainkat, melyeket tőlünk eddig elvontak, s kívánjuk, hogy legyenek azok közősek mindenkivel.

Majd felolvassván a 12 pontot, e szavakkal végzi beszédjét:

— És ezen jogokat követelni tartozik a nemzet, bízva önjerejében és az igaz ügy Istenében!

Viharos éljenzés fogadta Jókai beszédét. Erre fölemelkedik Petőfi és felolvassa „Nemzeti dal“-át: a „Talpra magyar“-t.

A hatás leírhatatlan. A költemény valóságos önkívületbe hozza az ainúgy is lázas kedélyeket. Az ifjúság elragadtatásában vállaira kapja a költőt, körülhordozza a teremben. „Most menjünk az egyetemre, hívjuk csatlakozásra a hallgatóságot!“ — kiáltja Vasvári. Az ifjúság a felhívásra zsibongva indul meg a kávéházból. Elöl Petőfi, Vasvári, Jókai és Irinyi. Melőlükön kokárda. Elöttük egy jurista nemzeti-színű zászlót visl. Eleinte kicsiny a csoport, de az utcai közönség csatlakozásával csakhamar hatalmas tömeggé sokasodik a tüntetők száma. „Éljen a szabadság! Éljen az egyenlőség!“ — zúg fel minduntalan.

A menet az orvosegyetemre tartott. Az előadások épp megkezdődtek, mikor a tüntető menet odaért. A tömeg ellepte a folyosókat és az udvart. Az ifjúság vezetői „Éljen a szabadság!“ köszöntéssel nyitottak a tantermekbe, felszólítván a hallgatóságot, hogy csatlakozzék hozzájuk.

Az orvosnövendékek dörgő éljenzéssel fogadták a felhívást. A tantermek egy perc alatt teljesen kiürültek. A orvosok tömegesen rohantak az udvarra, hogy a tüntetőkhöz csatlakozzanak. Itt Jókai felolvassa a 12 pontot; Petőfi pedig, elszavalván költeményét, mindnyájokat megesketti.

Innét a menet az orvosnövendékekkel megsaporodva a Ferenciek-terére indult, ahol a mostani Egyetem-könyvtár helyén a mérnöki iskola volt. Hasonló lelkes jelenetek közt a mérnökhallgatók is csatlakoztak. Most a tömeg folyton szaporodva a központi egyetemhez vonult, hol a jogászokat és bölcsészeket vona magához.

Ekkor már az egész főváros talpon volt. A tüntetés híre gyorsan eljutott mindenfelé. A tömeg, mint a hógörgeteg, rohamosan nőtt. Nem telt bele egy óra, és a szakadó havasesőben az egész Egyetem-tér, Egyetem-utca, Papnövelde-utca, Kecs-keméti-utca zsúfolásig megtelt éljenző, rivalgó, lelkes közönséggel.

A helytartótanács ideiglenes elnöke: Zichy Ferenc gróf, híret vevén a tüntetéseknek, tanácstalanul állott e nagyarányú mozgalommal szemben. Nem mert tettelesen beavatkozni, mert attól félt, hogy a megbántott nép haragja, miként Páris-

ban és Bécsben, itt is nyílt zendülésben fog kitörni. A városi hatóság sem elegendett a dologba. Sőt a tanácsbéli urak közül többen még örültek is a hazafias mozgalomnak. Maga az alpolgármester, Rottenbiller Lipót, ki német hangzású neve dacára példás hazafi volt, több ízben nyíltan fejezte ki rokonszenvét az alkotmányos reformok iránt.

A katonai helyőrség azonban a legvégsőre készült. A kaszárnyákban fegyverbe állították a legénységet. A budai vár tüzérsége parancsot kapott, hogy a Pestre irányzott ágyúknál égő kanóccal kezében várja a további parancsot. De az ifjúság nem rettent vissza a katonaság előkészületeitől. Pedig összes fegyvere a 12 pontból és Petőfi költeményéből állott. Fzzel a 30–40 soros proklamációval és ezzel a hat strófás verssel vívja a nemzet alkotmányos jogait. És ez a proklamáció és ez a költemény megtette csodálatos hatását. Az ifjúság háta mögött immár többezernyi tömeg zsi bongott, mely zúgó áradatként kész volt elsöpörni maga előtt minden akadályt.

Petőfi elszavalván Nemzeti Dalát, így szólt: „Most a programot a nyomdába fogjuk vinni és ki fogjuk nyomtatni“.

— Budára kell menni — kiáltotta egy hang a tömegből — s a cenzort aláírásra kényszeríteni!

— Cenzorhoz nem megyünk! — válaszolta Petőfi. — Nem ismerjük el többé! Tehát fel a nyomdába!

A tömeg erre az Egyetem-térről megindult a Hatvani-utca felé. A Hatvani- és Szép-utca sarkán volt a Landerer és Heckenast-cég nyomdahelyisége.

Amint a nép a Hatvani-utcába ért, a havaseső, mely egy kissé szünetelt, újból megeredt. Metsző, hideg szél süvített végig az utcán. De a tömeg sűrű, zárt sorokban állt meg a nyomda előtt. Senki sem törődött most a zordon időjárással. Petőfi felállt a kapu szögletkövére és harsány hangon kiáltja:

— Most egy bizottmány bemegy a műhelybe s a programot kinyomatja. Mindjárt visszatérünk az eredménnyel. Addig itt kint legyünk békével.

Landerer Lajos, az egyik cégtárs, a nyomdahelyiség ajtajában már várta a küldöttséget.

— Azért jöttünk, — fordult Petőfi Landererhez — hogy e két kéziratot — s erre a költő előmutatta a 12 pontot és a „Nemzeti dal“-t — kinyomassuk.

— Lehetetlen, uraim, nincs rajta a cenzor engedélye — felelte Landerer szárazon.

A küldöttség tagjai zavartan összenéznek. Hirtelenében nem tudják, mitévők legyenek most.

Ekkor Landerer odasúgja Irinyi Józsefnek:

— Foglaljanak le egy sajtógépet.

E jóakarató figyelmeztetésre Irinyi odamegy a legnagyobb géphez és ezekkel a szavakkal teszi rá a kezét:

— Ezt a sajtót a nép nevében ezennel lefoglaljuk, követelve kézírataink kinyomtatását.

— Az erőszaknak nem állhatok ellent — felel meghajtva

magát Landerer és nyomban kádja a személyzetnek az utasítást, hogy fogjanak haladéktalanul munkába.

Éljen a sajtószabadság! Éljen a nép! — kiáltja mintegy válaszul a nyomdászemélyzet.

A két kéziratot tüstént szétvagdalják és a tíz legügyesebb szedő ázas sietséggel fog munkához. Mintegy háromnegyed óra múlva, délelőtt féltizenkettőkor, a zakatoló nyomdagép alól végre kikerült a szabad sajtó legelső példánya.

Irinyi, ki Petőfivel együtt ott örködött a nyomdában, még azon nedvesen kikapta a gép hengerei közül a nyomtatványt és rohant vele az utcára, hogy bemutassa a népnek.

Még le sem csillapodott az éjéniriválás, me'y Irinyit fogadta, midőn örömtől felmagasztosult arccal Petőfi jelent meg a nyomdaajtóban. Magasra emelt kezében nyomtatványt tartott: forradalmi dalának legelső példányát. A közönség minden magyarázat nélkül megértette a költő örömteljes felindulását.

— Itt a szabad sajtó második szülöttje! — kiáltották a közelállók. — Éljen Petőfi Sándor! Halljuk még egyszer a „Nemzeti dal“-t!

— Halljuk! Halljuk! — zúgta rá ezernyi torok.

Petőfi előlép és szavalni kezd. A hatás ta'án még nagyobb, mint az Egyetem-téren. A költő érces szava, mint égzengés zúgott végig a megilletődött tömegben, megremegetve, lázba ejtve a szíveket.

A nyomdában egész délig szakadatlanul működtek a gépek, ezernyi példányban szórva a két nevezetes nyomtatványt. De ez mind kevés volt. Mindenki akart belőlük kapni, de a jelenlevők tizedrészének sem jutott.

A Ferenciek templomában de'et harangoztak, a kékbúzos munkások haza indultak ebédelni. A közönség azonban nem tárgított zajongva követelt példányokat a szabad sajtó első termékeiből. Végre is Irinyi, hogy megnyugtassa a békétlenkedő népet, szót emelt:

— Polgártársak! Dél van, a nyomda fáradt munkásai haza mennek ebédelni. De mindjárt ebéd után, már egy órakor megint hozzáfognak a nyomtatáshoz; s a gépek addig meg nem állanak, míg annyi példány el nem készül, hogy mindenkinek jusson úgy a programmból, mint a versből. Délután három órakor a Nemzeti Múzeumnál lesz a kiosztás. Ott legyen mindenki, aki hazáját szereti, mert egyéb fontos tennivalónk is lesz még. Mos. térjenek haza békességgel!

A nép hazafias dalok ének'ése közben megnyugodva osztott szét.

Három óra elérkezett. A közönség a város minden részéből nagy tömegekben tödült a múzeum előtti térre.

A Nemzeti Múzeum impozáns palotáját akkoron még nem körítette vasrács. Lépcsőzetes főbejárata előtt, hol most az Arany-szobor áll, hepe-hupás térség terült el, várva a rendezésre és a befásításra. A közönség ezt a térséget özönlötte el, az ifjúság pedig a múzeum széles lépcsőzetén foglalt helyet.

A múzeum előtt összesereglett roppant sokaságot Vasvári üdvözölt. Ezután Irinyi a 12 pont jelentőségét magyarázta meg, indítványozván, hogy a szabad sajtó két legelső terméke, a mai nap örök emlékeül, a múzeum levéltárában helyeztessék el.

A közönség újólaj a „Talpra magyar“-t kívánta hallani. A nép nem tudott betelni a hatalmas riadó szépsége ve.

Petőfi a lépcsőzet baloldali oldalpárkányáról szavalta el immár ötödször forradalmi dalát. Percekig tartott az éljenzés, amint a költő szavalását bevégezte. A nép tombolt, ujjongott elragadtatásában. Őszbevegyült, komoly férfiak szemében megcsillant a lelkesedés könnye. A nők kendőiket lobogtatták.

Irinyi most arra kérte a közönséget, hogy küldöttséget válasszon, amely felhívja a városi tanácsot a csatlakozásra. A küldöttség azonnal elindult a városházára. A nép, mint a tengeráradat, hömpölygött utánuk, s ellepte a Városház-tért.

A városi tanács éppen rendkívüli ülést tartott. A küldöttség egyenesen a tanácsterembe nyitott. Irányi Dániel röviden tolmácsolta a nép kívánságát és arra kérte a tanácsot, hogy ezúttal kivételesen nyílt közgyűlés tartassék, amelyen ők is, mint a nép küldöttei résztvehessenek.

A magisztrátus részéről Rottenbiller alpolgármester szólalt fel:

— Üdvözlöm önöket — mondá —, mint a tavasz első fecskéit. Önök hozzák a teljes szabadság reményeit, önök verték le a sajtóról a bilincseket, s bizton hiszem, hogy az önök oltalma alatt városunk meg lesz óva a rendzavarásoktól.

Harsány üdvözléssel fogadta a küldöttség a polgármester kelkes szavait.

Szepessy Ferenc polgármester tollat ragadott és minden habozás nélkül aláírta az eléje tett programmpontokat, azután ráütötte a város pecsétjét.

Irányi az aláírt okmánnyal a tanácsterem nyitott ablakához rohan és tudtára adja a népnek, hogy a városi tanács épp ebben a percben magáévá tette kívánságaikat. Egetrázó éljenzés támadt ez örömhírre.

Fontos megállapodások történtek ezután a tanácsülésen. Elhatározták, hogy a 12 pontot petíció alakjában külön küldöttség viszi Pozsonyba az országgyűlésnek.

Elhatározták továbbá, hogy a rend és közbiztonság fenntartására külön bizottságot alakítanak, s a polgársághól önkéntes jelentkezéssel e célra külön nemzetőrséget szerveznek.

De volt még egy teendő. A helytartótanácsot kellett rászorítani, hogy a nemzet kívánságait a cenzura eltörlésével és politikai foglyok szabadonbocsájtásával mielőbb ismerje. Egyben arra is fel akarták hívni Zichy Ferenc grófot: hasson oda, hogy a sorkatonaság ne avatkozzék a mozgalomba, miután a rend fenntartását külön e célra alakítandó őrség szervezésével maga a polgárság veszi át.

A küldöttség Nyáry Pál vezetésével egyenesen a tanácsülésből indult Budára, kísérve a nép ezreitől.

A helytartótanács éppen ülésezett. Néhányan bementek a terembe, a sokaság az udvart, lépcsőket és a folyosókat foglalta el. Bemutatták a 12 pontot, s a tanács semmi kifogást nem tett ellenük. Kívánták, hogy a sajtó felszabadulását a helytartótanács azonnal mondja ki és a cenzorokat mozgítsa el. Ellenvetés nélkül megtették... Az államfogyok azonnali szabadonbocsátását kérték. Azonnal kiadatott a rendelet, hogy az illetők börtönajtajai megnyitassanak.

Azalatt, míg a helytartótanács az átirat megszerkesztésével foglalkozott, az örömittas tömeg a fejevári kapunál levő kazamata-börtön elé vonult, ahol *Táncsics Mihály* ült fogásban.

A fiatalság kocsiába ültette a kiszabadított író és lobogó fáklafénynél valóságos diadalmenetben vitte át Pestre.

A Nemzeti Színházban az előadás már ekkor megkezdődött. A nézőtér zsúfolásig megtelt. A közönségnek nem volt türelme végighallgatni a „Bánk bán“-t. Más műsort csinált. Azt kívánta, hogy mindenekelőtt Egressy Gábor szavalja el Petőfi „Nemzeti dal“-át, a zenekar játssza el a Himnusz, a Hattyúdalt és a Szózatot. Végezetül pedig a színház karszemélyzete dalolja el a „Talpra magyar“-t, hisz annak zenéjét Egressy Béni, a lelkes és hevétől megkapatva, még aznap megcsinálta.

Minden úgy történt, ahogy a közönség kívánta. Egressy Gábor nemzeti színű kokárdával a mellén jelent meg a színpadon és elszavalta a költeményt. Az „esküszünk“ refrént mindig utána dörögte a közönség.

A közönség fél tízkor a Rákóczi-induló mellett vonult ki a színházból, hogy megszállja a vendéglőket és kávéházakat, ahol boldog meglelégedéssel és csapongó kedvvel késő éjjelig örvendez a nap káprázatos eseményeinek. Az ifjúság pedig, örjáratokra oszolva, bejárta a várost. Egész éjjel résenállott és v gyázott, nehogy rendzavarás szentségtelenítse meg e dicsőséges napot.

Így zajlott le 1848 március 15-ike. (Gracza György)

A MAGYAROK ISTENE.

Félre, kislelkűek, akik mostan is még
Kétkedni tudtok a jövő felett,
Kik nem hiszitek, hogy egy erős istenség
Őrzi gondosan a magyar nemzetet.

Él a magyarok Istene, hazánkat
Átölelve tartja atyai keze;
Midőn minket annyi ellenséges század
Ostromolt vak dühével: ő védelmeze.

Az idők, a népek éktelen viharja
Elfújta volna minket, mint egy porszemet,
De ő szent palástja szárnyát ránk takarta
S tombolt a vihar, de csak fejünk felett.

Nézzetek be' a történet könyvébe,
Mindenütt meg'átni vezérnyomdokát,
Mint a folyóvízen által a nap képe,
Athúzódik rajta arany híd gyanánt.

Így keresztül éltünk hosszú ezer évet;
Ezer évig azért tartott volna meg,
Hogy most, amídon már elérjük a révet,
Az uto só habok eltemessenek?

A magyar nemzetnek volt nagy és sok vétéke,
S büntetés t már á szenvedte ő.
De erénye is volt, és jutalmat érte
Még nem nyert... jutalma lesz majd a jövő.

Élni fogsz, hazám, mert élned kell... dicsőség
És boldogság leszen a te életed...
Véget ért a hétköznapi vesződség,
Várd örömmel a szép derült ünnepet!

(Petőfi Sándor.)

MAGYARORSZÁG CÍMERE.

Szép vagy, ó hon, bére, völgy váltakoznak gazdag öledben,
Téridet országos négy folyam árja szegi:
Am természetből m'ndez le'ketlen ajándék:
Naggyá csak fiaid szent akaratja tehet.

(Vörösmarty M.)

Ünnepi beszéd

Kedves Gyermekeim!

A szép k köet meghozza számunkra minden évben a tél
börtönéből való felszabadulást. Mert a tél olyan, mint a börtön,
bekerget bennünket a szobába, rabságban tart, hiába vágyunk
ki az életadó levegőre, nincs napsugár, nincs virág, nincs sza-
badság, csakugyan olyanok vagyunk, mint a ketreche zart
oroszlán. Várjuk-várjuk a szép márciust, az első ibolyákat, hír-
nökeit a szép tavasznak, első ígéretét a nyárnak.

De eszünkbe juttatja ez a hónap a magyar szabadság szü-
letésnapját is, azt a csaknem száz év előtti nagy-nagy március
15-ét! Mi történt akkor? Kiszabadult a magyar nemzet évszá-
zados rabságából, s végre nagyot lélegezhetett a szabadság ide-
levegőjéből. Ennek a nagy napnak hőse a lánglelkű magyar
költő, Petőfi Sándor volt, aki egész életét a magyar szabadság
kivívására tette fel! Amiért küzdött, meg is érte: szabad lett
a magyar! Persze előbb meg is kellett küzdeni ezért a szabad-
ságért. Először nagy elhatározás kellett hozzá. Ezt Petőfi tréfá-
san így énekelte meg Első esküm című költeményében:

Fiú valék még, iskolás fiú. — Tizenöt éves; és az iskolázás
— Rám nézve nyűg volt, nagy, nehéz nyűg, amely — Rajtam

napestig szomorún csörömpölt, — S még álmaimból is föl-fölriasztott. — Lerázni vágytam e nyűgöt magaról, — Lerázni vágytam minden áron azt, — Már akkor, akkor úgy szerettelek, — Olyan világfölgnyújtó szenvedéllyel, — Mint most szeretlek drága, szent szabadság! — Gondolkodám a mód felől: miként — Szakíthatnám le rólam a bilincset?... — Színészek jöttek s elhatároztam — Közéjük állni és elmenni velök. — Elhabár a fődhöz-ragadt nyomor — Mind két kezével átölelné is, — Habár apámnak átka és anyámnak — Könnyüi lesznek utólársa m, — Csakhogy szabad, hogy független legyek. — S elmentem volna, ámde megtudá — E lázadó szándékomat tanítóm, — S az indulásnak napján elfogott, — És rám csuká szobámnak ajtaját, S rab voltam, míg a színésztársaság — Hatalmunkon túl, messze, messze járt — Sírás, könyörgés, láрма mind hiába!... — Nem az fájt már, hogy nem leszek színész, — De hogy maradni kényszerítenek. — A kényszerítés égett lelkeimen, — Mint a görögtűz, olthatatlanul, — Itt tettem első esküvésemet, — Nagy és szent esküt mondék börtönömben, — Hogy életemnek egy fő célja lesz, — S ez: a zsarnokság ellen küzdeni. — S ez eskü most is olyan szent előttem, — Amilyen volt az első pillanatban. — S verjen meg engem a hatalmas Isten, — Ha valaha ez esküt elfelejtem!

Ilyen nagy, súlyos fogadalmat tett Petőfi, hogy egész életében küzdeni fog a szolgaság, a rabság ellen. S amit megfogadott, amire megesküdött, azt egész életében, egész akarattal szolgálta is. Később így énekel:

Tied vagyok, tied hazám! — E szív, e lélek; — Kit szeretnék, ha tégedet — Nem szeretnék! —

Egész szívvel-lélekkel az elnyomott magyar nép védelmére kel, azon van, hogy évszázados bilincseit végre lerázza a magyar népről. Ezt mondja róla:

Egyik kezében az eke szarva, — Másik kezében kard, — Így látni a szegény jó népet, — Így ont majd vért, majd verítéket — Amíg csak élte tart. — Miért hullatja verítékét? — Amennyit ő kíván — Az eledelből és ruhából: — Hisz azt az anyaföld magáta! — Megtermené talán. — S ha jó az ellen, vért miért ont? — Kardot miért foga? Hogy védje a hazát?... Valóban! — Haza csak ott van, ahol jog is van, — S a népnek nincs joga.

Maga is a népből való volt, természetes, hogy síkra szállt érte. Érezte, hogy igazságtalan doog, amit évszázadok óta tültek: a nép dolgozik, vérét adja hazájáért, de szabadsága nincsen. Európában ekkor már mindenhol kivívta a nép szabadságát, csak nálunk maradt továbbra is elnyomott. Pedig küzdött érte elszántan, szakadatlanul. Milyen súlyos, megszégyenítő a bilincs annak a kezén, aki nem tett semmi rosszat! Egyformán magyarnak születünk mindnyájan, miért e különbség magyar és magyar között. S mily megszégyenítő, ha hősök kezére verik a bilincset. Petőfi írja a bilincsről, amely egy ifjú kezére került, aki a szabadságért küzdött:

Szabadságért küzdött az ifjú, — S börtönbe dobták, ottan

ül, — És meg-megrázza és átkozza — Bilincset nagy kegyetlenül. — Bilincse ekkép szóla hozzá: — „Csörgess, de óh ne átkozzál! — Csörgess, ifjú, csörgésem átok, — Mely a zsarnok fejére száll. — Ugy-e nem ismersz? a szabadság — Csatáiban kard voltam én. — S éppen talán a te kezedben — Villogtam a vér mezején. — Szerencsétlen te, szerencsétlen — Kardoddal hol találkozál! — Csörgess, ifjú, csörgésem átok, — Mely a zsarnok fejére száll. — Bilincset vertenek belőlem, — Belőlem, aki kard valék, — S ki vélem vitt a szabadságért, — Most azt szorítom... szörnyűség! — Szégyennek és haragnak pírja — A rozsdá, amely rajtam áll! — Csörgess, ifjú, csörgésem átok, — Mely a zsarnok fejére száll.“

Végre, annyi sok szenvedés után eljött a nagy feltámadás napja: március 15! Petőfi az, aki élére áll a nemzetnek, s elharogja riadóját, amely felébreszti, talpraállítja a magyart:

Talpra magyar, hí a haza! — Itt az idő, most vagy soha! — Rabok legyünk, vagy szabadok? Ez a kérdés, válasszatok! — A magyarok Istenére — Esküszünk, — Esküszünk, hogy rabok tovább — Nem leszünk!

Milyen boldog, örömmámorban úszik, mikor végre szabadnak látja nemzetét, a népet:

Oh, szabadság, hadd nézünk szemedbe! — Oly sokáig vártunk rád epedve, — Annyi éjen által, mint kísértet, — Bolygott lelkük a világban érted. — ...Ne félj semmit, megvédünk... csak egy szót, — Csak emeld föl, csak mozdítsd meg zászlód, — S lesz sereged ezer és ezernyi — Kész meghalni vagy, diadalt nyerni!

Amikor aztán irigy szomszédaink, az osztrákok megbánták a magyar népnek adott szabadságot, felkeltek ellenünk, hogy visszavegyék azt. Erre aztán föltámadott a tenger:

Föltámadott a tenger, — A népek tengere; — Ijesztve eget-földet — Szilaj hullámokat vet — Rémitő ereje.

Petőfi is zászló alá áll s lelkesen hirdeti:

Mily varázshatamú e — Dísztelen csonka jel! — A legdicőbbek érte — alatta haltak el. — Mutatja ez, mutatja, — Hogy az igazság itt van, — S ez isten oltáránál, — Megállok én síriglan!

Azután megindul az egyenlőtlen küzdelem. A magyar nép kaszát, kapát ragad kezébe s azzal küzd a nála sokszorosan több és sokkal jobban felszerelt német ellen. Megszólal a csatadal, amelynek Petőfi a szerzője:

Trombita harsog, dob pereg, — Kész a csatára a sereg. — Előre! — Süvít a golyó, cseng a kard, — Ez lelkesíti a magyart. Előre! — Föl a zászlóval magasra, — Egész világ hadd láthassa. — Előre! — Hadd lássák és hadd olvassák, — Rajta szent szó van: szabadság. Előre!

Hiába azonban minden hősie küzdelem, hiába minden elszántság, segítség nem jön számunkra sehonnan, jöllehet az osztrák segítséget kapott. Európa, amelynek népei kezdték meg a szabadságharcot, lassanként mind leveretnek a magunk

maradunk a reménytelen küzdelemben. Petőfi felháborodva kiált:

Európa csendes, újra csendes, — Elzúgtak forradalmi...
— Szégyen reá! lecsendesült és — Szabadságát nem víta ki. —
Magára hagyták, egy magára, — A gyáva népek a magyart; —
Lánc csörög minden kézen, csupán a — Magyar kezében cseng a kard.

Amikor pedig látja, hogy reménytelen már minden küzdelem, nem akarja túlélni az újabb rabságot, egyetlen gondolat bántja már csak:

Egy gondolat bánt engemet: — Ágyban párnák közt halni meg! — ... Ne ily halált adj, Istenem, — Ne ily halált adj énnekem! — Ott essem el én — A harc mezején, — ott folyjon az ifjúi vér ki szíveimből, — S ha ajkam örömteli végszava zendül, — Hadd nyelje el azt az acéli zörejt, — A trombita hangja, az ágyúdörej, — S holttestemen át — Fújó paripák — Száguldjanak a kivívott diadalra, — S ott hagyjanak engemet összerúgva.

Úgy történt. A magyar szabadság esalogánya, a magyar nép sírjaig hű barátja, szabadságának előharcosa, ott esett el a harc mezején...

Letört hát a zászló? Csak rab maradt továbbra is a magyar nép? Igen, gyermekeim, de nem örökre. Most ismét szabaddá lett, s amiért Petőfi, a nagy márciusi ifjak életüket s vériüket áldozták valaha, most valóra vált: szabad lett végre minden magyar!

Akkor, csaknem száz évvel ezelőtt volt szabadságunk születésnapja, csaknem egy század kellett hozzá, míg felnövekedett, s most itt van, hogy éljünk vele, védelmezzük, óvjuk minden erővel, mert sokan, százezrek ontották érte vérüket. Méltatlanok lennénk öseinkhez, ha drága örökségünket veszni hagynánk!

Kövessük Petőfit, kövessük a hős márciusi ifjakat, szabadságunk hős kiharcolóit nemcsak szavakkal, hanem munkával, cselekedettel, s ha kell, újra fegyverrel, az életünkkel is.

Így leszünk méltók hozzájuk!

RÁKÓCZI.

Hazánk szentje, szabadság vezére,
Sötét éjben fényes csillagunk,
Oh, Rákóczi, kinek emlékére
Lángolunk és sírva fakadunk!

Az ügy, melynek katonája voltál,
Nemsokára diadalmat ül,
De te nem léssz itt a diadalnál,
Nem jöhetsz el a sír mélyéből.

Hamvainak elhozása végett
Elzarándokolnánk szívesen,

De hol tettek le a földbe téged,
Hol sírod, nem tudja senki sem!

Számkiűztek nemzeted körébül,
Számkiűzve volt még a neved is,
S bedőlt sírod a század terhétül,
Mely fölötte fekszik, mint pa zs.

Oh, de lelked, lelked nem veszett el,
Ilyen lélek el nem veszhetett;
Szálj le hozzánk hősi szellemeddel,
Ha kezdőd k majd az ütközet.

Vedd a zászlót, vedd szellemkezedbe,
S vidd előttünk, mint hajdan vived,
S másvilági hangon lelkesítve
Erősítsd meg seregünk szívét!

S rohanunk az ellenség elébe,
S ha utánunk nyu' száz drága kéz,
S lesz előttünk száz ha'álnak képe:
Nem lesz köztünk, aki visszanez.

S majd ha eljön győzedelmünk napja,
A szabadság dicső ünnepe,
Így kiált föl millióknak ajka:
Aki kezdte, az végezte be!

(Petőfi Sándor.)

Párbeszéd március 15-re.

(Két diák beszélget.)

Karcsi: Szervusz, Pista! Készen vagy a magyar dolgozattal?

Pista: Még nem csináltam meg én se. De jó hogy jöttél, most legalább közösen megbeszéljük a dolgot! Mi a dolgozat címe?

Karcsi: Mire tanítanak bennünket a márciusi ifjak?

Pista: Ez nem lesz olyan nehéz, hiszen éppen most tanul-tuk történelemből a szabadságharcot.

Karcsi: Igaz!

Pista: De erről nem volt szó sem az órán, sem a tan-könyvben!

Karcsi: Az nem baj, azért még's sokat tanulhattunk belőle, csak gondolkozzunk egy kicsit! Például azt, hogy akkor valósult meg először és igazán a magyar demokrácia!

Pista: Hogyan érted ezt?

Karcsi: Emlékszel, azt tanultuk, hogy 1848-ban eggyé lett végre a magyar! Leomlottak az évszázados válaszfalak magyar és magyar között, nem volt többé kivátságos nemes és jogtalan jobbágy: egyforma fiai lettek valamennyien a magyar hazának.

Pista: Hát addig miért volt különbség magyar és magyar között?

Karcsi: Különbség mindig van ember és ember között. De az, ami negyvennyolc előtt volt egyik magyar és a másik között, az mégis lealázó volt.

Pista: Hogy érted ezt, nem értem világosan.

Karcsi: Bizonyosan hallottál már arról, hogy több mint négyszáz évvel ezelőtt az elnyomott jobbágyság, a mai földművelők ősei, fegyvert fogtak azért, mert 'gazságtalannak' találták, hogy csak ők fizettek adót ebben az országban, a nemesek pedig nem, azon a címen, hogy ők vérrel adóznak, vagyis katonáskodnak. Ez igazságtalan volt, mert, hiszen ekkor már a jobbágnak kellett katonáskodni is, a nemesség megválthatta ezt a kötelességét is. Így a jobbágy viselte mindkét terhet: az adózást is, meg a katonáskodást is. A magyar nép nem a haza védelmétől akart megszabadulni, csupán a kétszeres adózást tartotta sérelmesnek magára, amikor mások — a nemesek — egyiken sem vettek részt. A vége mi lett? Ismered jól a történelemből: Verbőczy hírhedt „Hármaskönyvé”-ben kimondták, hogy a jobbágy örökre földhöz van kötve, máshová nem költözhet, fia-leánya pedig akármilyen ügyes, tehetséges, mindig csak jobbágy maradhat, nem emelkedhet ki följebb soha. Kivételesen csak a papság volt, ahová szegény ember fia is feljuthatott, s elérhette a legnagyobb méltóságokat is.

Pista: Értem most már!

Karcsi: A legszegényítőbb azonban az volt, hogyha a jobbágnak a saját földesura ellen volt valami panassza, csak hozzá fordulhatott igazságért. És mit gondolsz, a földesúr elítélte saját magát, még akkor is, ha tényleg ő volt a hibás?

Pista: Hát ezt igazán nem képzelem.

Karcsi: Látod, és ez így volt még azután is évszázadokon át. Hiába védte a szegény jobbágyot a nagy fejedelem, Rákóczi, a nemesség ellen, mindez nem változtatott a jobbágy sorsán. Földet nem vehetett, tovább nem tanulhatott, ő viselte a nemzet minden terhet, joga pedig nem volt semmi sem.

Pista: Értem! Ez tényleg nagy igazságtalanság volt!

Karcsi: A múlt században azután olyan önzetlen magyarok adtak hangot a szegény jobbágyság sérelmeinek, mint Széchenyi István, a legnagyobb magyar. Ő azt mondta, hogy lehetetlen kizárni a jogokból azt a népet, amely a nemzet nagy többségét alkotja, s amely egyedüli alapja a nemzetnek.

Pista: Így érkezett el 1848 március 15-éje!

Karcsi: Igen! Nyugaton a nagy nemzetek egyre kivívták szabadságukat, mindenhol jogot adtak a népnek s ledöntöttek minden választófalat polgár és polgár között, egyetlen, ami különbséget tett köztük ezután is: az a hazának tett nemes, önzetlen szolgálata nagysága volt!

Pista: Ez helyes és igazságos volt!

Karcsi: Kimondták azután nálunk is — a márciusi nagy napok után, — hogy a törvény előtt mindenki egyenlő, min-

denki tanulhat származására való tekintet nélkül, gondolatait szabadon elmondhatja, földet vehet, minden eddigi kiváltság megszűnik, szóval ledöntöttek minden választófalat magyar és magyar, polgár és polgár között.

Pista: Akkor miért ünnepeltünk mégis minden március 15-én?

Karcsi: Azért, mert a szabadságot megkaptuk ugyan, de azt meg is kellett védelmeznünk az osztrákok ellen! Akikkel évszázadokon együtt éltünk, s akik továbbra is el akartak nyomni bennünket, hogy ők könnyebben élhessenek!

Pista: Ez a veszedelem teremtette meg azután az igazi magyar demokráciát?

Karcsi: Igazad van! Soha olyan egységes nem volt még nálán a magyar, mint akkor, amikor Petőfi hatalmas riadójára talpra állt a nemzet s Kossuth zászlói alá állott! Nem volt különbség többé magyar és magyar között, honvédek lettek valamennyien, hogy a vér nélkül megszerzett szabadságot életükkel, vérükkel is megtarthassák. A volt jobbágyfiú együtt küzdött a főnemes fiával, egy zászló alatt, s az lett a tisztt közülük, aki bátrabban, elszántabban harcolt a hazáért!

Pista: Ma is bajban van hazánk. Újjá kell építeni azt, amit a világháború lerombolt. Most igazán ismét eggyé lehet minden magyar az újra kivívott demokráciában! Akkor fegyverrel kellett megvédelmeznünk az ellenség ellen, most a munka szerszámával kell megvédelmeznünk a pusztulás ellen!

Karcsi: Nagyon helyesen mondd! Látnod, ez az egyik, amire a márciusi ifjak tanítanak! De másra is tanítanak, csak kérdezzük meg őket!

Pista: Arra, hogy akkor igazán nagy, hatalmas a nemzet, ha egyet akar minden tagja.

Karcsi: Igen! Ez a mi fajtánk, azt mondják, széthúzó! Es tényleg, történelmünk is azt tanítja, hogy minden csapásunknak, bukásunknak a széthúzás, pártoskodás volt az előidézője! Ez hozta reánk Mohit, Mohácsot! Tanulhatunk belőle! Viszont azt is láthatjuk történelmünkéből, hogy amikor egy volt a nemzet, mint negyvennyolcban, Kossuth szavaival élve: a „pokol kapui sem bírtak vele!“! Ne azt nézzük tehát egymásban, ami szétválaszthat, hanem azt, ami közös bennünk: a hazának tett önzetlen szolgálatot! Erre is azok a nagy márciusi ifjak taníthatnak meg bennünket.

Pista: Hogyan?

Karcsi: Ugy, hogy ők, amikor áldozatot kívánt tőlük a haza, nem nézték, ki milyen származású, kinek mik a szülei, hanem kardot, fegyvert fogtak, s indultak a közös ellenség ellen! Pedig nem kis lelki erő kellett ahhoz, hogy az első nagy felkészülés után fegyvertelenül kiálljanak a számban sokkal nagyobb, és jobban felszerelt ellenség elé. Az első lelkesedés elhamvad az első éjszaka hidegében, a nélkülözésben, az éhezésben, fáradságban. Kitartani a legnehezebb ilyenkor. Ez a nagy márciusi ifjúság azonban éppen ezt mutatta meg maradék-

talánul a mi számunkra is! Nem csüggedtek el akkor sem, ha több volt az ellenség náluknál, csak még elszántabban harcoltak; ha nem volt fegyverük, elvették az ellenségtől! Nem volt meleg téli ruhájuk? Fűtötte őket a szent lelkesedés, amely azt mondta nekik, hogy amikor az ellenséget támadják, szabadságuk ellenségeit kergetik ki az országból, szüleik, testvéreik, otthon maradt rokonaik házáat, földjét védelmezik meg kitarításukkal, köteleességtudásukkal. Mert a szabadság, a függetlenség nagyobb kincs a világon mindennél, amiért tűrni is meg kell tanulni, szenvedni is!

Pista: Ma is ugyanez a helyzet, barátom! Nincs rendes ruhánk, nincsenek tankönyveink, nem elégséges a mindennapi kenyér? Lehet. De jobb ruhánk, tankönyveink, nagyobb és jobb kenyérünk csak akkor lesz, ha követjük a márciusi ifjak példáját: teljesítjük minden köteleességünket úgy, mintha egyedül rajtunk állana a haza sorsa, megszerzett demokráciánk jövője! Azok a negyvennyolcas fiatalok is éheztek sokszor, ruhájuk se, fegyverük se volt mindig megfelelő, de kitartottak a rosszban is, mert tudták, hogy csak szenvedéssel, sok-sok küzdelemmel lehet megtartani a már egyszer kivívott szabadságot! Szolnok, Isaszeg, Vác, Nagysalló tanuskodnak a nagy márciusi ifjúság köteleességtudásáról, önfeláldozó hazaszeretetről!

Karcsi: De hogyan kövessük mi őket a köteleességtudásban és hazaszeretetben, mikor most nincs háború?

Pista: Nemesak a háborúban van köteleességteljesítés és önfeláldozó hazaszeretet, éppen úgy megvan az a békés életben is. Még csak az sem mentség, hogy mi még fiatalok vagyunk hozzá! Mindenki nek ott kell dolgoznia, ahová tehetsége, vagy a haza állította. De ott aztán egész tehetségével, teljes tudásával és szorgalmával dolgoznia kell! A diáknak a tanulás a legfőbb munkája, végezze el azt úgy, olyan gonddal és szorgalommal, mintha ezen múlna a haza megszerzett szabadsága, demokráciája: a földmivelő az eke szarva mellett, az aratásban és minden más munkájában találja meg ezt a feladatot, az épáros, a gyári munkás, a hivatalnok mind egyaránt fontos munkát végeznek, amely nélkül nem lehet állam életet élni, csak egy a fontos, teljes tudással, minden munkakedvvel kell a reánk szabott munkát végrehajtani! Azok a márciusi ifjak se mondták az ütközet előtt, hogy nem reggeliztünk még, hanem, ha jött a parancs, hogy roham! minden gondolkozás nélkül teljesítették köteleességüket! Azt sem nézték, hogy kitől jött a parancs, tudták, hogy veszélyben a haza, annak megmentése volt az első köteleesség!

Karcsi: Értem, azt hiszem, most már hozzáfoghatunk a dolgozat megírásához.

Pista: Igen. Csak még egyet ne felejtünk el! A márciusi ifjak között ott voltak a pirossapkások, Damjanichnak, a harcosok győzhetetlen hősének ifjú zászlóaljai, amelyek csupa lelkes fiatalokból állottak. Ha kemény harcra volt kilátás, ők, a harmadik és kilencedik honvédezászlóalj kerültek először az ellenség

elé! Ahol pedig ők harcoltak, ott nem volt kétséges a győzelem! Lám, a demokráciában is van különbség ember és ember között! Ezt a különbséget azonban nem a születés, öröklött rang vagy vagyon teszi, hanem a hazának tett nagyobb szolgálat! Így lettek ezek a legifjabb honvédek a szabadságharc legdicsőbbjei, a nagyobb munka, a lelkebb kötelességteljesítés által!

Karcsi: Köszönöm, megértettem! Nekünk, fiataloknak kell előljárnunk a munkában, a kötelesség teljesítésében, hiszen magunknak építjük fel ezt a hazát romjaiból, mi fogjuk élvezni a most felépítendő Magyarország szebb, boldogabb jövőjét!

Pista: Úgy legyen!

TANÍTÁSOK — VÁZLATOK.

1947. március 2. hete.

Általános iskola II. osztály

A tanítás anyaga: Pósa Lajos: A pacsirta című költeménye.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. Az elmúlt órán tárgyalt olvasmány számonkérése.

b) Érdeklődés-keltés. Milyen ünnepre készülünk? Minek az ünnep március 15? Miért örülünk a szabadságnak a hosszú tél után?

c) Célkitűzés.

II. *Tárgyalás.* a) A költemény bemutatása.

A PACSIRTA.

„Gyere ide, szállj ide,
Te dalos pacsirta!
Nézd csak, nézd, milyen szép
Aranyos kalitka!

Jobb lesz itt, ha mondom,
Mint kicsi fészkedben,
Úgy élsz majd, éledegélsz:
Kis király se szebben.

Minden, amit kívánsz,
Teljesül egyszerre,
Szép ezüst vályúból
Ihatol kedvedre.

Nem csinálsz egyebet,
Te dalos madárka:
Csak dalolsz énnekem,
Ennyi lesz az ára!”

„Köszönöm, jó fiú,
Nem kérek belőle!
Jobb nekem szegényen
A szabad mezőbe!”

Nem fényes a fészkem,
Mint az a kalitka,
Boldogabb a rögben
Mégis a pacsirta.

Fölszállok a porból
Lebegő szárnyamon,
Hirdetem a tavaszt
Szívemből, szabadon.

Dalom nem eladó,
Imádság az nékem!
Szadságdalommal
Az Istent dicsérem!

(Pósa Lajos.)

b) A költemény által keltett élmények megbeszélése.

c) Gondolatesoportonkénti tárgyalása.

d) Elmélyítés, vonatkoztatás az emberi szabadságra.

III. Összefoglalás. A költemény tartalmának elmondása. Írjanak házi feladatként róla néhány mondatot.

1947. március 2. hete.

Általános iskola III. osztály.

A tanítás anyaga: Petőfi: A tavaszhoz című költeménye.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A mult órán olvasott költemény vagy olvasmány felújítása, számonkérése.

b) Ráhangolás. Egybevetés a tavaszvárással.

c) Célkitűzés.

II Tárgyalás. a) A költő bemutatása. Ha ismerik már, annak felújítása.

b) A költemény bemutatása.

A TAVASZHOZ.

Ifjú lánya a vén télnek,
Kedves kikelet,
Hol maradsz? mért nem je-
A világ felett? [lensz meg

Hozd magaddal a pacsirtát,
Nagy mesteremet,
Aki szép, szabad dalokra
Tanít engemet.

Jöszte, jöszte, várnak régi
Jó barátaid;
Vond fel a kék ég alatt a
Fák zöld sátrait.

S ne feledd el a virágot,
S ne feledd el ezt,
Hozz be öle, amennyit csak
Elbír két kezed.

Gyógyítsd meg a beteg
Beteg most szegény, [hajnalt,
Oly halványan üldögel ott
A föld küszöbén;

Nagyobbodtak a halál'nak
Tartományai,
S bennök sokan a szabadság
Szent halottai;

Áldást hoz majd a mezőre,
Ha meggyógyítod:
Édes örömkönnyekeket sír,
Édes harmatot.

Ne legyenek szemfedőtlen
Pusztá sír alatt:
Hintsd reájuk szemfedőül
A virágokat!

(Petőfi Sándor.)

c) A költemény által keltett emlékek, élmények felújítása, megtárgyalása.

d) Gondolatesoportonkénti elolvasztatás.

e) Elmélyítés, vonatkoztatás.

f) A költeményt még egyszer, egyfolytában elolvasztatják.

III. Összefoglalás. A költemény tartalmának elmondása. Házi feladat: Írjanak fogalmazványt röviden a tavaszról.

1947. március 2. hete.

Általános iskola IV. osztály.

A tanítás tárgya: Pósa Lajos: Gábor Áron című költeménye.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. A legutóbb olvasott hasonló tárgyú olvasmányok összefoglaló felújítása.

b) Ráhangelés. A szabadságharc e nagy alakja, mint a székelység népszerű hőse, aki egyszerű munkás-fjúból lett az első székel tüzéréség vezetője.

c) Célkitűzés.

II. *Tárgyalás.* A költemény bemutatása.

GÁBOR ÁRON.

Sötét felhők tornyosulnak
Fenn az égen,
Elnémultak a harangok
Háromszéken.
Elszálltak a csatatérre
Viharszárnyon:
Mind ágyúnak öntötte meg
Gábor Áron.

Felállítja az elsőt egy
Dombtetőre:
„Harang voltál, légy szabadság
Hirdetője!
Dörgésed is az Istenhez
Égbe szálljon...”
S imádságot küld előre
Gábor Áron.

„Légy én ágyúm, halálharang
A németnek!
Hogy ne ártson soha többé
A székelynek!”
S eldördíti... végig söpör
Az osztrákon...
Meglengeti a lobogót
Gábor Áron.

„Talált! Talált! — zúg egyszerre
Száz ajakról. —
„A mienk a németénél
Nagyobbat szól!”
Szegény székel azt se tudja
Mit csináljon!
Mesék hőse lett előtte
Gábor Áron.

„Győztünk!” kiált a székelység
S úgy megőrül!
Cirógatták azt az ágyút
Köröskörül.
Csókolgatták, mint a szentet
Az oltáron...
Nézi, nézi s megkönnyezi
Gábor Áron.

Majd viharként rontanak az
Ellenségre:
Szerteszórja harci kedvük
Tüzessége.
Győzedelmi dal harsog föl
Hét határon...
S égre süti az ágyúját
Tisztelgésre Gábor Áron.

(Pósa Lajos.)

b) A költemény által keltett élmények megbeszélése.

c) Újbóli olvasatás, gondolatcsoportonként.

d) Elmélyítés, vonatkoztatás.

III. *Összefoglalás.* A költemény rövid tartalmi elmondása. Házi feladat: írjanak néhány mondatot a megismert Gábor Áronról.

1947. március 2. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tamítás anyaga: Pósa Lajos: A lyukas köpönyeg című költeménye.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. A múltban olvasott hasonló tárgyú olvasmányok, költemények felújítása, összefoglalása.

b) Ráhango'ás. A szabadságharc legendás vörössipkásairól és harca król való élmények nyújtása.

c) Célkitűzés.

II. Tártyalás. a) A költemény bemutatása.

A LYUKAS KÖPÖNYEG.

Szó! Damjan'ch: „Ezer kartács, bomba!

Győztünk, fiúk, álljatok csak sorba!

Harcoltatok mint az oroszlánok,

Tisza mellett. Zagyva mellett —

Föl a fejet, ki a mellet!,

Büszke vagyok rátok!

Éljen az én két szép zászlóaljam!

Diadalmi énekét hadd halljam!

Csak azt tudnám: melyik harcra készebb?

A harmadik? ki'enced'k?

Isten tudja: melyik, melyik,

Melyik a vitézebb?

Ejnye, ejnye, kis piros sipkásom!

Köpönyeged hibás, amint látom.

Osztrák golyó lyukat ütött rajta,

Nesze, fiam, egy érdemjel!

Kossuth küldte szeretettel,

Ez majd betakarja.

Neked is kék, te kis tintanyaló?

Az érdemjel csak vitéznek való!

Mutasd csak a köpönyeged mégis!

Ez is lyukas, amint látom,

Betakarom, hős barátom,

Aldjon meg az ég is!

Én Istenem, mennyi vitéz gyerek!

Soha ennyi lyukas köpönyeget!

Ej, de hullt a golyó zivatarja!

N'ncsen elég érdemjelem,

No, majd sorba megölelem.

Szívem betakarja!“

(Pósa Lajos.)

b) A költemény által felkeltett élmények megbeszélése.

c) A költeményt újból elolvassuk, gondolatesoportonként.

d) A költeményt újból egészen elolvastatjuk.

e) Elmélyítés.

III. Összefoglalás. A költemény tartalmának rövid elmondása. Házi feladat: írjanak Damjanich híres vörössipkásairól.

1947. március 3. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: A búza és a kenyér.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. Az elmúlt órán tanult anyag felújítása, számonkérése.

b) *Érdeklődés-keltés.* Mindennapi kenyерünket add meg nekünk ma...

c) *Célkitűzés.*

II. *Tárgyalás.* a) A tanulók eddigi tapasztalatainak számonkérése, megbeszélése.

b) Az új anyag tárgyalása. Már a régi népek (egyiptomiak) is termelték a búzát. Ezt onnan tudják, hogy a régi (egyiptomi) sírokban gyakran találnak edényekbe rakott, és a hosszú időtől elszenesedett búzaszemeket. A halottaknak tették oda a búzát, hogy majd, az ő hitük szerint, másv lági vándorlásaikban kenyeret süthessenek belőle.

A búzának több fajtáját ismerjük. Legközönségesebb a kopasz vagy tarbúza és a szakállas búza. A vetés ideje szerint is megkülönböztetünk őszi és tavaszi búzát. Az őszi búzát ősszel vetik, ezért még ősszel kicsírázik és hamarabb terem. A tavaszi búzát tavasszal vetik, ezért később is terem.

Vetés előtt szántani kell, hogy a gyomok elpusztuljanak és a föld porhanyó legyen. Így könnyebben belehatol a csírázó búza is, meg a szükséges eső is. A búzaszem csak akkor csírázik ki, ha elég nedvesség és meleg érte.

A szántás eszköze az eke. Hazánk némely szegényebb vidékén, például az erdélyi megyékben, helyenként még ma is faekével szántanak. Csak a földbe vágó két éles darabját készítik vasból. Az alföldeken már a gözeke és a traktorokkal való szántás is elterjedt. Itt a vetést is vetőgéppel végzik, mert az emberkének nem tudja olyan egyenletesen szórni a szemet, mint a gép. A friss vetést egy nagy vasfogú gereblyéző szerszámmal, a boronával boronálják el, hogy a szem a föld alá kerüljön.

Nincs is egyéb dolga most már a vetésével a gazdának egészen addig, míg a kalászos sárga színe elárulja, hogy a szem megérett.

Ekkor jön az aratás ideje. Az alföldi nép legnagyobb eseménye ez, mikor „az Isten áldását, az életet, betakarítják”. Nincs a villágnak hatalmasabb és kitartóbb munkása, mint a magyar kaszás aratás idején. Csaknem szakadatlanul dolgozik, még éjjel is alig van pihenése. De iparkodni is kell ilyenkor, hiszen végét is alig látjuk a tengernyi kalászos rónaságnak. Ha meg el nem készülnek idejében az aratással, mind kipereg a mag a kalászból és kárba vesz a búzaszem.

Régebben körbe járatott lovak taposták ki a szemet a kalászból. Ez volt a nyomtatás. Máskor egy csép nevű kézi eszköz (szemléltetés) csépték ki a búzát, árpát, zabot. Ma már majdnem mindenütt cséplőgépekkel végzik ezt a munkát. A cséplőgépen átment száraz szalmát kazarba rakják és alomnak használják az istállóban.

A kiesépett búzát a malomba viszik. Ott megőrölik és szitával külön választják belőle a lisztet és a korpát, vagyis a terméshéj és maghéj maradványait. A malom őrlőköveit kerekek mozgatják, a kerekeket pedig vagy víz, vagy szél, újabban gépek hajtják. A gőzmalomban őrölt búza jobb, finomabb a szél- és vízimalomban őröltkénél. Gőzmalomban őrlés előtt letisztítják a szemről a korpának való részeket, ezért tisztább és finomabb lisztet tudnak készíteni belőle.

A lisztben két fontos táplálóanyag van nagyobb mennyiségben: a keményítő és a siker. A lisztet a gazdasszony sós vízzel tésztává gyúrja vagy dagasztja. Előbb azonban élesztőt tesz bele, ettől kel meg a kenyértészta egy-két óra alatt.

A kenyértésztában az élesztőtől éppenolyan gáz (széndioxid) keletkezik, mint az erjedő mustban. Csakhogy itt ez a gáz nem tud kiszabadulni a tésztából, ezért hólyagokat, likacs-kákat csinál benne. Ezért kel, dagad meg a tészta, ha élesztőt tesznek a lisztbe. Ha azután forró kemencében megsütik az élesztős tésztát, könnyű és egyformán likacsos lesz a kenyér belseje.

Ennyi munkát és szorgalmat kíván a mindennapi kenyérünk.

Vannak vidékek (Kelet-Ázsia), ahol gabona helyett rizst használnak az emberek. Számukra tehát a kenyérsütés fölösleges, mert a rizst hántolás után már csak főzni kell.

III. Összefoglalás. A tárgyalás alatt a táblára írt fontosabb vezérszavak alapján.

1947. március 3. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: *A melléknév.*

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A főnévről tanultak összefoglalása. Mi a főnév, mi lehet a mondatban, hogyan ragozzuk, milyen ragok járulnak hozzá stb.

b) Érdeklődés-keltés.

Petőfi Sándor levele.

Sárospatak, 1847 július 9.

Szebbnél-szebb tájakon járok. Ma a Hegyalján jöttem keresztül. Szerencsnél legszebb a kilátás. Délre hosszú rónaság fele, egészen a Tiszáig; keletre az egykori tűzhányó, a tokaji hegy, mely magában áll, mint a hadsereg előtt a vezér. Északra a többi hegyaljai hegyek hosszú sorban; alattuk Tállya és Mád. E városokban laknak, a hegyeken az öröm istenei, innen küldik szét a világba apostolait, a palackba zárt aranyszínű lángokat, hogy prédikálják a népnek, miszerint e föld nem siralom völgye.

Lelkesedve néztem jobbra, balra, előre, hátra; úgy neki-lelkesedtem, mint ha én ittam volna ki a legékesebben szóló apostolt. Az idő is gyönyörű volt; felhőtlen, verőfényes, derült

nyári reggel... hejh, jártam én erre már rossz időben is. Debrecenből utaztam Pestre, 1844-ben, februáriusban, kopott ruhában, gyalog, egy pár huszassal és egy kötet verssel. E kötet versben volt minden reményem. Gondolám: ha eladhatom, jó, ha el nem adhatom, az is jó... mert akkor vagy éhen halok, vagy megfagyok s vége lesz minden szenvedésnek.

Egyes-egyedül mentem itt a Hegyaljára; egy lélekke, egy élő lényvel sem találkoztam. Minden ember födelet keresett, mert iszonyú idő volt. A süvöltő szél havas esőt szórt reám. Eppen szemközt jött. Arcomon megfagytak a könnyek, melyeket a zivatar hidege és a nyomorúság fakasztott.

Egy héti kínos vándorlás után Pestre értem. Nem tudtam, hová forduljak? nem törődött velem senki, senki a világon. Kinek is akadt volna meg szeme egy rongyos kis vándorszínészen?... A végső ponton álltam. Kétségbeesett bátorság szállt meg, s elmentem Magyarország egyik legnagyobb emberéhez, oly érzéssel, mint amely kártyás utolsó pénzét teszi föl, hogy élet vagy halál. A nagy férfi átolvasta verseimet, lelkes ajánlására a Kör (Nemzeti Kör) kiadta, s lett pénzem és nevem.

E férfi, kinek én életemet köszönöm, kinek köszönheti a haza, ha neki valamit használni fogok, e férfi: Vörösmarty.

Mindezeket, sőt egész életem sanyarúságát végiggondoltam, amint a Hegyalján jöttem. Oh, az én életem dúsgazdag volt a sanyarúságban, ha most boldog vagyok, megérdemeltem.

c) Megbeszélés. (Petőfi, míg a Hegyaljára megy, képzeletben átgondolja életének legsanyarúbb eseményeit. Ott, azon az uton léptetett élete legszomorúbb tele, a Debrecenben töltött 1844-i kemény tél után. Egész vagyona, amiben még remélhetett, egy verskötetnyi műve volt. A csípős szél átjárta vékony öltözetét, könnyei megfagytak arcán. Mint rongyos kis vándorszínész vándorolt a havas esőben, csak égő nagy szemei árulták el, hogy aki akkor ott szenvedett, majdan a magyarság legnagyobb költője lesz!

d) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Példamondatok írása és iratása.

Szebbnél-szebb tájakon járok.

Az idő is gyönyörű volt: felhőtlen, verőfényes, derült nyári reggel.

A szebbnél-szebb, gyönyörű, felhőtlen, verőfényes, derült nyári szavak a látott tájak és a reggel tuluságát, milyenségét fejezik ki. Kérdésük sem az, ami a főnévé. Hogyan kérdztünk a főnévre? (Ki? mi? kik? m'k?) Hogyan kérdztünk e szavakra? (Milyen? Minő?) Az ilyen szavakat melléknéveknek nevezzük. A *táj* és a *reggel* a dolgok neveit, a földolgot nevezték meg, amiről szolttunk. Ezek a földol'gok, nevük főnév. A szép, gyönyörű, derült szavak a tájnak, reggelnek csak tulajdonságait fejezi ki. Ezért melléknévek.

Elvonás: a melléknév a *milyen? minő? miféle? mekkora?* kérdésekre felel.

III. Begyakorlás. a) Iskolai feladat. Keressünk most az

olvasott levélből mellékneveket! Hogyan kérdezzük reájuk? Szébbnél-szebb, legszebb, egykori, tokajhegyaljai, hosszú, arany-színű, gyönyörű stb.

b) Házi fe adat. Írjanak ki egy megadott olvasmányból mellékneveket.

1947. március 1. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Az Erdélyi-medence; éghajlata és vizei.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. Erdély fekvéséről, nagyságáról és fe színéről tanultak számonkérése.

b) Áthajlás. Cé'kitűzés.

II. *Tárgyalás.* a) Az Erdélyi-medence.

1. Erdély közepén medence terül el. Északról, keletről és délről a Kárpátok hatalmas íve határolja. Nyugaton a Keleti-Sziget-hegység választja el az Alföldtől. Jóval magasabb, mint bármelyik alföld a Közép-Duna medencében. Közepes magassága (a térképről olvasott számok alapján) meghaladja a 400 métert.

2. Valamikor tenger borította ezt is. Belőle különféle anyagok rakódtak le: így kősz, agyag és gipsz. A tenger elvonulása után a hegyekből lerohanó víz a legfelső agyagot homokkal fedte be, s más törmelékekkel. Később a homoktakaró egy részét elhordták a folyók és széles völgyeket vájtak az agyagba. A lehuló csapadék a homokot átáztatja és az alatta lévő agyagot csuszamlóssá teszi. Ezért helyenkint megindul a homoktakaró, amit Erdélyben úgy mondanak: *lesuvad*. Ez azért káros, mert megakadályozza országutak építését, sőt az ember letelepülését is. A lejtő alján összegyűlő lesuvadt földtömeg kimagasló környezetéből. Itt ezt hupának is nevezik. Eredeti helyén mélyedés marad. Ezt hepének nevezik. Fenekén gyakran összegyűl az esővíz. Az Erdélyi-medence arculatát végig a *hepe-hupas* térszín jellemzi.

3. A tengerből nagymennyiségű só rakódott le. A sótömszöket a ráakadó törmelék nyomta, mire a só elvesztette szilárd, merev összetételét és gyúrhatóvá lett. Ennek következtében engedett a rája nehezedő nyomásnak, és a medence szélére tódult. Csak takarójától kell megszabadítani és napfényre hozható. Helyenkint azonban a só hatalmas tömegekben a talaj fölé emelkedik. Így Parajd és Szováta mellett egész sósziklákat láthatunk.

A víz oldja a sót. Ezért a mészkőfennsíkakra jellemző dolomit-féleket lehet rajta látni. A mélyedéseket a víz tölti meg. Az így keletkezett sóstavak egész sora borítja a sósziklákat. Legérdekesebb a Medve-tó, amelyet édesvízű patak táplál. A könnyebb édesvíz szétterül a tavacska felületén, és megakadályozza az alatta lévő sűrű és gyorsan melegedő sósvíz kihűlését. Hosszú évek óta tavasz folyamán annyira fölmelegszik a tó vize, hogy júniusban 70 fok C hőmérséklet is észlelhető benne.

4. A medencének a Marostól északra fekvő része a fátlan mezőség. Sok rajta a sósforrás, talaja ezért nem jó, hegyenként sós. Alsó rétegeiben nagy mennyiségben összegyűl a földgáz. Az elhúzódozó tenger állatvilágára ráboruló kőzetanyag az állati szervezeteket a levegőtől teljesen elzárta és részben elgázosította. A vastag agyagréteg megfűrése után a földgáz nagy tömegekben tódul ki a földből. Világításra és gépek hajtására használják.

5. A Marostól délre elterülő vidék talaja va amivel jobb. Földművelésre is inkább alkalmas. Felszínét folyóvizei kü önálló darabokra szaggatták. Ilyen pl. a Küküllőmenti-dombvidék. A szemlélő a meredek, nehézkesen járható völgyekre felkapaszkodva köröskörül sík területet lát.

Részletösszefoglalás.

6. A Keleti- és Déli-Kárpátok merész, magas hegytömegét helyenkint nyájas hegyközi síkságok, medencék szaggatják meg. Ilyenek a Maros völgyében a Gyergyói medence; az Oltban a Fecske- és Acsik-medencéje. Az Olt völgyében alább még a Fogarasi-medencét találjuk. Két mellékfolyója a Barca és a Fekete-ügy mentén pedig a Barcaság és Háromszéki-medence terül el. Szép a Rettyezát lábánál fekvő Hátszegi-medence.

Összefoglalás. Rajzoljuk le az Erdély-medence határait. Jegyezzük fő keletkezésének főbb mozzanatait. Hogyan keletkeztek a suvadás? Mit nevezünk hepe-hupás területnek? Hogyan keletkezett a só? Mi jellemző a Mezőségre? Mi jellemző a Marostól délre fekvő területre?

b) Éghajlata és vízrajza.

Nézzük meg a Közép-Duna-medence csapadéktérképét! Melyik v. dékhez hasonlít Erdély csapadékmennyisége? Melyik része kapja a legtöbb csapadékot? Melyik a legkevesebbet? Hány nevezetes forrásvidéke van Erdélynek? Mely folyók szelnek az Alföld felé? Hol vannak ezek a forrásvidékei? Mely folyók távoznak a Keleti- és Déli-Kárpátokon át?

1. Erdély éghajlata hegyvidéki. Nagyjában megegyezik az Északnyugati és Északkeleti-Kárpátokéval. Nyara meleg, tele zord. A tél hosszúsága szoros összefüggésben van a tengerszínfeletti magassággal. Minél magasabbra emelkedünk, annál hosszabb a tél. A tavasz az egész területen néhány hetet késik. A területnek néhány különösen hideg göce van. Legismertebb a *botfalui*. Ez a Közép-Duna-medence leghidegebb vidéke. A hőmérséklet évi ingadozása va amivel kisebb, mint az Alföldön. Igen érdekes a csapadék eloszlása. Legnagyobb a csapadék a Biharban és a Déli-hegyvidék keleti vidékén. Amott eléri az 1200 mm-t, utóbbi helyen az 1 m-t. A kárpáti részekben mindenütt jóval több az eső, mint az Alföldön; mennyisége a szélekről a medence belseje felé fogy. A medencében csak évi 600 mm a mennyiség, a Mezőségben pedig — Erdély legszárazabb vidéke — ezt sem éri el. Székelyföld érdekes szele, a Nemere. Keletről fúj. A Kárpátok külső lejtőin leejti vízpáráit. Átkelve

a magas hegységen, mint száraz és erős szél zúdul le a medencékre. Többnyire tavasszal és télen fúj.

2. Erdély keletről nyugatra lejt. Két nevezetes forrásvidéke a Keleti-Kárpátok és a Keleti-Sziget-hegység. A Keleti-Kárpátokban ered a Nagy-Szamos, a Maros és az Olt; a Sziget-hegységben a Körösök, az Aranyos és a Kis-Szamos.

A Nagy-Szamos forrása a Radna-havasokban van. Nyugat felé folyva felveszi a Besztercét s Désnél egyesül a Kis-Szamossal. A Maros és az Olt közel egymáshoz, a Gyergyói- és Csiki-havasok határán ered. A Maros kezdetben észak felé folyik, azután nyugatra, majd délnyugatra fordul. Felveszi a Kis- és Nagy-ágakból összefolyó Küküllőt. A Sztrigy-toroktól állandóan nyugat felé haladva kiér az Alföldre. Az Olt először dél felé tart; balról felveszi a Fekete-ügyöt s nyugatra fordul. Amint eléri a Fogarasi-medence nyugati sarkát, dél felé kanyarodik és a Vöröstoronyi-szoroson hagyja el a medencét.

A Sebes-Körös a Vlegyásza aljában ered. A révi szép szurdokvölgyön át ér az Alföldre. Jobbról felveszi a Meszesből jövő Berettyót. A Keleti-Sziget-hegységből ered a Kis-Szamos is. Itt van továbbá a Fekete-, Fehér-Körös és az Aranyos forrásvidéke is.

A vidék többi folyói közül a Déli-Kárpátokat áttörő Zsilt és a Krassó-Szörényi Ér-hegységben eredő Temest említtük.

3. Legjelentősebbek a folyóvizek közül az Alföld felé folyók. Bár az Olt, a Zsilt és a Keleti-Kárpátok néhány folyócskája kifelé veszi útját, mégis alig zavarják a Közép-Dunamedence egységét.

Erdély folyói hajózásra nem alkalmasak. Az Aldunát is csak hatalmas erőfeszítéssel, rengeteg költséggel lehetett a közlekedő hajóhálózatba belevonni. Szabályozó munkálatait már Széchenyi István gróf kezdte meg, mégis a múlt század végéig tartott.

III. Összefoglalás. Rajzoljuk meg Erdély folyóit!

1947. március 3. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: *V. László esküje.* (Történelmi olvasmány.)

Olvasmánytárgyalás alapján.

V. László esküje.

Csodával határos volt a diadal, amelyet Hunyadi János a Nándorfehérvárt ostromló törökökön vívott. Am alig múlt el két hét Nándorfehérvár felmentése óta, s a kereszténység daliáját, akit a csaták tüzeiben nem fogott a kard, nem érték a golyók, Zimony várában karjaiba zárta a fekete halál. A diadalöröm Európaszerte gyászbafuladt, csak a bécsi udvar lett hangosabb, mint valaha.

„Kiirtom az egész kutyanemzetséget!” — újjongott Cillei Ulrik, a Bécsben lakó magyar király morva nagybátyja és rossz szelleme — szavaival a Hunyadiakra célozva, akiknek, míg Hunyadi János élt, tizenhét éven át folytatott konkolyhintése ellenére sem árthatott.

S még ugyanabban a hónapban, amelyben a Hunyadi-ház feje nemzetének panaszos síralmai közepette kilehelte hősi lelkét, Bécsben hajóra szállt V. László király, hogy rég elhagyott országába térjen. A Dunán leereszkedő gályán válogatott zsoldosainak testőrsége kísérte, a hatalmas folyam partján pedig Németországban gyűjtött serege. Mintha nem is szülőhazájába, hanem ellenséges földre jönné!

„A nagy fegyveres erő a török ellen indul!” — híresztelte Cillei, aki Pozsonyban újabb haddal utolérte urát. A magyarság ugyancsak csóválhatta a fejét a király nagy igyekezetén, amelynek nyomát sem látta, mikor a török óriási seregével Nándorfehérvárra, az ország kulcsát fenyegette, amelyet Hunyadi János egyedül a maga erejére utalva védelmezett meg. Akik azonban a Visegrádon, majd Budán megpihenő király környezetéhez férközhettek, csakhamar megtudták, hogy az idegen hadsereg nem a török ellen indul ám, hanem a várak visszafoglalására, amelyeket V. László Hunyadi János hatalmában hagyott, s amelyeket örököseitől szép szóval visszaszerezni nem remélt. Budáról seregével együtt Futakra indul a király, ahová országgyűlést hívott össze. A rendek lassan gyűlekeztek. Cillei, aki V. László oldalán a Hunyadiak ellen viseltetett gyűlöletét sem titkolta el többé, kevesli a sereget, amelyet gyűjtött és Giskra és Komorovszky hadait is Futakra hívatta. Csak az utóbbi küldi el cseh zsoldosait. Cillei mégis megnyugszik. Híre jó, hogy ha bátorságlevelet nyer királyától s fölmentést az ország jövedelmeiről szóló számadás alól, amelyben dicsőült apját hirtelen halála gátolta meg, Hunyadi László is megjelenik az országgyűlésen. Cillei türelmetlenül várja, hogy minél előbb gyűlölt ellensége fiára ronthasson, s mire ez Futakra érkezik, mégsem mer ellene nyíltan kikelni. A fiatal Hunyadi a legutóbbi éveket szüntelenül atyja oldalán töltötte el. A dicsőség, amely alakját övezte, őt is körülfonta glóriájával, s a magyarok rajongásukat, amellyel a hős vezér iránt viseltettek, hozzá méltónak ígérkező fiára is átruházták. Futakon is örömjongással fogadta a nemesség Hunyadi Lászlót, s Cillei, aki az imént még romlására tört, maga is jónak látta, hogy atyai szeretetet színelve, forduljon feléje. Az országgyűlés színe előtt a rendekkel egyetemben Hunyadi László szintén hűséget esküszik királyának, s hogy az uralkodónak kedvében járjon, fiúi engedelmisséget fogad Cilleinek is, akik V. László dicsőült apja helyére az ország kormányzójává s a magyar hadak főkapitányává tett. Apja érdemeinél fogva, amelyek családjá nevét világszerte emlegetetté tették. Hunyadi László joggal várhatja, hogy a fényes tisztséget, amelyet az oly dicsőséggel töltött be, reá ruházzák át. Hogy azonban nem így tör-

Itént, nem fakadt ki királya ellen, sőt maga hívta meg Nándor fehérvárra, hogy ezen kezdve, sorra átadja a várakat, amelyek a nagy Hunyadi hatalmában voltak, s amelyeket V. László szintén Cilleinek, lelke megrontójának, az országszerte gyűllött idegennek szánt.

„Ne higgy neki, uram, királyom!” — élesztgette a gyanakodást újból V. László szívében az álnok Cillei, amidőn halálos ellenségének a daliás fia Fehérvárra előre ment, hogy fejedelmét illő módon fogadhassa.

„Seregeit gyűjti egybe ellened! A királyságra áhítozik, mint apja, aki miatt nem is voltál eddig ura ennek a szépséges országnak. Csak most leszel az, hogy meghalt a büszke Hunyadi, ha ugyan nálánál nem kevésbbé nagyravágyó fia hatalmába nem ejt várában, amelyet újra megerősített s ahol untalan seregeket gyűjtve várakozik reád!”

V. László meghitt embere, Lamberger Fridrik képében kémlet küld Nándorfehérvárra, s csak amire ez visszatér és megnyugtatta, szánja el magát arra, hogy Futakot seregével egyetemben elhagyja s hajóra szállva Fehérvárra menjen. Királya fegyveres erejében bizakodva, Cillei valósággal tombol örömeiben, s még mielőtt elindulnak, levelet küld einkostársának, Brankovics Györgynek, a Hunyadi-ház második halálos ellenségének s olyan két labdát ígér neki ebben, Hunyadi László és öccse, Mátyás fejére célozva, aminővel szerb fejedelem még sohasem játszott.

Az Úr 1456-ik évében, Mindenszentek-havának 8-ik napján érkezék meg V. László király seregével Nándorfehérvárra, a mai Belgrád alá. Rozgonyi Rajnald nyargal keresztül elsőnek a vár sáncárára boruló csapóhídon át maroknyi lovashada élén. Nyomában a király s nagyobbára cseh, osztrák és német főurakból álló kísérete lép a várba, amelynek kapujában, a vár kulcsaival kezében, Hunyadi László üdvözlő hódolattal uralkodóját.

— Vedd át, felség, a vár kulcsait — mondja a maga s Mátyás öccse nevében —, atyánk hű vitézsége tartotta meg neked ezeket. Vedd át árván maradt fiai hűségének a zálogaként, amely arra késztet mindkettőnket, hogy az ő nyomdokain haladva tettekkel is kivívjuk kegyelmedet. Csak ellenségeink hármánya ne fosszon meg ettől, ne állja útját legjobb szándékunknak!

A királynak a szívéig hat a büszke szó, amely azonban épügy, mint a daliás ifjú hűségesen rajta csüngő nyílt tekintete, tele van őszinteséggel, aminőben talpnyaló udvaroncok közepette még alig volt része. Kegyes szavakkal veszi át a kulcsokat Hunyadi Lászlótól, s a bizalmatlanság nyoma nélkül szívében lépi át a várkapu küszöbét. Cillei szikár alakja mint az árnyék, most is nyomában van urának. Gyanútlanul lép ő is a vár udvarába: a kaján mosoly azonban, amellyel a fiatal Hunyadi szavait hallgatta, ajkára fagy, amidőn mögötte

hirtelen megzördül a várkapu lánc, s ő észreveszi, hogy alig százfőnyi kíséretén kívül az egész királyi sereg künnrekedett.

— Miért nem eresztet be katonáimat? — kérdezi Cillei intésére remegő hangon a király.

— Törvényeink nem engedik, hogy idegen zsoldosokat befogadjon a végvár — feleli őszintén Hunyadi László —, egyben megnyugtatta királyát.

Cillei azonban nem tud megnyugodni. Érzi, hogy kelepcebe jutott, s alig várja az alkalmat, hogy királyát a Hunyadiak ellen újból föllingerelje. Aludni sem tud, amidőn ennek az első napon az V. Lászlót környékező magyar urak miatt módját nem ejtheti, s csak akkor pihen meg gaz tervektől forrongó lelke, amidőn másnap újból megtelik a fiatal király szíve gyanakodással és félelemmel, amelyet a Hunyadiak iránt álnok nagybátyja csepegtetett belé, a nagyravágyást, a büszkeséget emlegetvén, amellyel László és öccse tele van, s a jóslatot, amellyel egy csillagvizsgáló az idősebbnek királyi méltóságot, maga Kapisztrán János pedig Mátyásnak királyi koronát jövendőlt.

— Fogságba dönt Hunyadi László — rebegi villogó szemmel Cillei. — Életedre tör, ha meg nem gátolod, hogy hatalmába ejtsen.

— Tégy vele, amit akarsz — hagyja rá megrettenve V. László, s Cillei áthatlan páncélt ölt köntöse alá, legélesebb kardját köti föl, s így lép ki szobájából, amire a várkapolna misére hívó harangja megkondul. A király kíséretéhez csatlakozva, Lamberger szólítja meg.

Hunyadi László négy szemközt beszélni akar veled — mondja neki —, amíg a király misét hallgat, s Cillei gonosz szívében diadalmas ujjongás kél, pár perc múlva pedig, midőn a kardján kívül egészen fegyvertelen Hunyadiával egymagával szentől-szemben áll, gaz elhatározás ver gyökeret benne. Hunyadi László szemrehányások özönének közepette előmutatja levelét, melyet Brankovicsnak írt, amelyet azonban az ő emberei elfogtak. Cillei megtántorodik meglepetésében, nyomban rá eszébe villan, hogy elhatározását most már a maga veszedelme nélkül még kevésbbé másíthatja meg, s kardot ránt. Hunyadi megelőzi, s miközben összeesapnának, a zaj hallatára egyszerre beront a szomszédos teremből Szilágyi Mihály, Kanizsai László, Nagy Simon, a Hunyadi-ház más hívei s a megsebzetten összeroskadó Cilleit fölkoncolják.

A szentmisének vége volt. A várkapolnából kilépő királynak maga Hunyadi László hozza meg a rémes esetnek, álnok nagybátyja meggyilkolásának híret. V. László sápadtan hallgatja szavait, néz vértől pirosló kezére, amelyet kardjával Cillei sebzett meg. Arca elborul, amire Cilleinek Brankovics-hoz írt áruló levelét, amelyet kezébe adtak, elolvassa. S rettegés szállja meg egész valóját, amidőn erről a Hunyadi-ház híveire esik tekintete, akik köréje sereglettek. Szinte várja, hogy most őt rohanják meg, s lelke mintha lidércnyomás alól szabadulna

föl, úgy érzi a fiatal király, amidőn a várt támadás helyett a Hunyadi-ház hívei az alattvaló hódolat ezer jelével rajongják körül, s teljesen megnyugszik a változhatatlanban, amidőn kíséretének német urai közül is nem egy arról biztosítja, hogy Cilleinek, a fiatal király megrontójának a halála nem kevésbé örvendetes reá nézve, mint volt a kereszténységre nézve Nándorfehérvár fölmentése. Amíg élt, ő és nem a király volt az uralkodó, legjobb hívei közelébe sem férkőzhettek miatta. Országai jövedelmeinek javát is nem az ő udvartartására, seregére, hanem a maga kedvteléseire fordította az élvhajászó, a buja, az irigy és kapzsi Cillei. V. László csak most érzi, hogy merőben a báb szerepét töltötte be nagybátyja kezében, aki kénye-kedve szerint bánt vele, s maga csillapította le a vár alatt toborzó seregét, amidőn Cillei halálának a hírére háborogni kezd. S amidőn a nálánál alig néhány évvel idősebb Hunyadi László nyílt viselkedésével, hódolattal teljes őszinteségével egészen megnyeri bizalmát, szélnek is ereszti zsoldosai hadát, amely a tél küszöbén a törökök ellen ebben az esztendőben úgy sem indulhatott el többé.

S pár nap múlva Hunyadi László kérésére Temesvárra kerekedik az egész királyi udvar Hunyadi János özvegye, Szilágyi Erzsébet látogatására. A Gara László nádor, Bánfi Pál főajtónálló, Guthi Ország Mihály, s a Hunyadi-ház hiveinek kíséretében utazó királyt, akit eddig zsoldosseregek zártak el leghívebb alattvalóitól, lelkesen üdvözlöi mindenfelé a nép. S hogy Temesvár alá ér fényes kísérete élén, talpig gyászban, kisebbik fiával oldalán Hunyadi özvegye jó fogadására. V. László szíve mélyében megrendül a fejedelmi megjelenésű, jó-ságos arcú, szomorú asszony láttára. Úgy érzi, mintha anyja lenne, akit alig fél évvel arra, hogy apja halála után árván szülte, szinte elvesztett. A fiatal király, szíve ösztönét követve, gyermeki tisztelettel lép a nagy hős özvegye elé.

— Nem illik gyászolnod — feleli kegyesen üdvözlésére.

— Miért is gyászolnád azt a hőst, aki Magyarországot szent választásunknak s nekünk megtartotta? Ha meg is halt, örökké élni fog az emberek emlékezetében, amíg egyetlen magyar él, s a mennyekben, ahol Krisztus Urunkkal egyetemben uralkodik, akinék nevében harcolt...

Ha gyászolt is Hunyadi özvegye, vára ünnepi képet öltött. A vendégül látott király tiszteletére egymást érték a fényes mulatságok: a kocsizás és vadászás a vár környékén, a tánc és tornajátékok a vár falain belül. Bécsben is bőven kivette volt részét V. László az ilyen mulatságokból, mégis mintha százszorososan nagyobb kedve telt volna bennük most, hogy hű magyar főuraival versenyt űzte a vadat a temesvári nádasokban, törte a kopját a vitézi tornán. Alattvalói tiszteletükről meg nem feledkezve, büszke társai voltak e játékokban mind, s nem untatták untalan szolgálai hízelkedésekkel, nem igyekeztek szüntelenül tettetett ügyetlenségükkel nálánál hitványabbaknak feltűnni, miközben erejét velük összemérte, mint a bécsi urak. V.

László észre sem vette, mint tűnik tova az idő. Nem tudott betelni nemrégiben még ellenségeinek tartott főembereinek vendégszeretetével.

Kisvártatva ezután híre terjed a várban s az egész városban, hogy a király ünnepélyes esküvel pecsételi meg a Hunyadi-házzal való kibékülését... Szent Kelemen napja volt (november 23), Temesvár fölött a kései őszi komor kedve áradt szét. A vártemplom belsejében, a bíborkárpitokkal díszített szentélyében s hajóiban egyaránt az ünnepi pompa káprázatos fénye ömlött el. A sátorosünneppek díszében ragyogó hatalmas csúcsíves templom minden zugát színültig megtöltötte a magyarság színe-virága, amely a király ittidőzésének hírére Temesvárra sereglett s a város előkelő polgársága. Minden ember tudatában volt az ünnepség jelentőségének s szíve mélyéig megilletődve figyelt a szentély felé, amelyben Veronai Gábor mészelt nagy segédlettel, miközben a főoltár előtt egyfelől fényes udvar élén a király, másfelől Szilágyi Erzsébet térdepelt, buzgón imádkozva két fiával, az idősebbiknek szépséges arájával, Gara Máriával, s többi hű emberével.

Az orgonaszó elhal, s a hirtelen támadt csöndben a templomban szorongóknak lélegzetük is eláll. V. László Hunyadi özvegye elé lép, gyermeki rajongásában szinte önfeledten megöleli, testvéri csókot vált két fiával, majd az oltár lépcsőjére, a szekrényből kivett Oltáriszentség elé térdel s esküre emeli főjobbát. Udvarának főurai, a Hunyadi-ház tagjai a templom hajóit ellepő előkelőségek mind meghatottságtól remegő szívvel hallgatják, amidőn a király ünnepélyesen megfogadja, hogy Cillei halálát elfelejti, a Hunyadiaknak vétkéül sohasem rója fel, s ha vétettek volna is nagybátyja megöletésével ellene, azért bosszút sohasem áll rajtuk.

— Isten engem úgy segéljen — folytatta V. László az egész templomban jól hallható csengő hangon. Veronai Gábor halk szavait ismételve. — Boldogasszony irgalmat énnkem úgy nyerjen, minden szentek értem úgy imádkozzanak, Istennek szent teste végnapomon üdvösségemre úgy váljon, a föld tetememet úgy fogadja be, magvam magamról úgy ne szakadjon, örök pokolba úgy ne temettesem: ahogy az Úr szent testének színe előtt igaz szívvel tett fogadásomat erősen és egész tökéletességével mindhalálig megtartom, ellene semmit sem teszek, mással nem tétetek.

— Amen! — zúgott föl elemi erővel, mint egy emberé, egyszerre a templomban szorongók szava. S a királyi udvar és a Hunyadiak távozása nyomában a haza jobb jövőjébe vetett hittel, örömtől repeső szívvel oszlottak széjjel a templomból az emberek.

*

— Ez a felségsértők és házaárulók jutalma! — harsogta a hóhér a kivégzés után, magasra emelve a levágott fejet, s a Szent György piacán, az eszthomályba boruló vérpad körül a budaiak szinte megdermedtek a borzalomtól, amely az utolsó

pillanatig hihetetlennek velt kivégzés nyomában mindnyájukon erőt vett.

A fej, amelyet hosszú gesztenyeszín fürtjeinél fogva a hóhér maga is reszkető kézzel emelt a magasba, Hunyadi Lászlónak ártatlan feje volt, akit a király közel egy hónapig Temesvárott való időzésekor főlovászmesterévé és Magyarország főkapitányává tett, s akit alig egy negyedévvvel erre, saját jegyesének apja, a nagyravágyó nádor, Gara László fölbújtására, esküje és a törvény ellenére galád módon kivégeztetett.

Vitéz János váradi püspök, Rozgonyi Sebestyén, Kanizsai László, a Hunyadi-ház e leghatalmasabb hívei, együtt jutnak Lászlóval a börtönbe. Budavarában idegen zsoldos sereg őrzi a foglyokat, a nemzet szíve pedig megdermed a félelemtől. Csak egy jámbor barát meri fölemelni szavát a Hunyadi László vértanuhalálát követő vasárnapon Óbuda egyik templomában, mennydörgő hangon hirdetvén, hogy a hős Hunyadi ártatlan fiának vére bosszuért kiált az égre. A király pedig mentegetőző pecsétos levélben még Hunyadi János dicső emlékének a beszennyezésétől sem riadt vissza.

E rémhírekre fegyverkezni kezdenek a Hunyadi-ház hívei. V. László pedig Hunyadi Mátyást magával hurcolva menekül Csehországba. Prágában leste, hogy a vihar vészteljes felhői, amelyek ellene Magyarország fölött egyre fenyegetőbbben tornyosultak, elvonuljanak, míglen szent Kelemen napján, első évfordulóján az eskünek, amelyet a Hunyadi-háznak tett s gonoszul megszegett, el nem ragadta a hirtelen halál.

Némelyek azt tartják, hogy méregtől veszett el, mások, hogy pestishez hasonló nyavalya ölte meg az esküszegő királyt. Bármint volt, hirtelen halála Isten büntetése volt, aki megbosszulja az ártatlanul kiontott vért s fölmagasztalja, akit az elvetemült emberi gazság megalázott. A vérpaddal és dicső fejének hősi emlékében is meggyalázott Hunyadi-ház szintén fölmagasztosult Hunyadi Mátyással, akit a vérpad árnyékából, amelyre ellenei szánták, trónusára emelte Magyarország népe, s akinek dicsősége tündöklő fényével betöltötte az egész világot.

Divald Karnél.

„Haldoklott Hunyadi s meg nem tudta halni: töröknek

Egy nagy adósságot tört lefizetni csatán.

S megvitt Nándor alatt; s Mahomet futa sebbel

És szomorúan; győzött a haza hőse s lehunytt“.

1947. március 4. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Görbelapú testek: *a henger.*

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A gúláról tanultak számonkérése.

b) Érdeklődés-keltés. Milyen test keletkezik, ha egy lapot egyik oldalánál, mint tengelyénél fogva forgatom? (Henger.)

c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás.

A henger.

Megfigyelések. 1. Készítsetek krumpliból szabályos hatszögalapú hasábot és az élek ismételt lefaragásával szaporítsátok az oldalak számát. Végül az alapsokszög oldalai pontokká, az oldallapok vonalakká lesznek. Az alaplappal körre, az oldallapok pedig vonalakká alakulnak, amelyek együttvéve egy görbét alkotnak.

A köralapú hasábot hengernek nevezzük. A vonallal leírt oldallapot alkotónak nevezzük.

2. Derékszögű négyszöget forgassatok egyik oldala körül. Mit ír le a másik oldal az alatt, míg eredeti helyzetébe visszatér?

3. Van-e a hengernek alapéle? Milyen vonal az alapél?

4. Vannak-e oldalélei?

5. Terítsétek ki a henger lapjait. Milyen idom lesz a görbe oldallap kiterítve?

6. Mérd meg a kiterített oldallap alapvonalát.

7. Számítsd ki a kör kerületét.

8. Hasonlítsd össze a kör kerületének mértékszámát az oldallap alapvonalának mértékszámával.

Az oldallap alapvonalára egyenlő az alapkör kerületével.

9. Rajzoljátok meg az 5 cm átmérőjű és 10 cm magasságú henger hálózataát.

A hálózat két egybevágó kör 5 cm átmérővel. A palást téglalap, melynek alapja a kör kerülete $3.14 \times 5 = 15.7$ cm, magassága 10 cm.

10. A hálózat alapján számítsátok ki a henger felszínét.

A kör kerülete $3.14 \times 5 = 15.7$ cm

A palást területe $15.7 \times 10 = \text{---} \text{---} \text{---} \text{---}$ 157. — cm²

A két körlap területe $2.5 \times 2.5 \times 3.14 \times 2 =$ 39.25 „

A henger felszíne — — — 196.25 cm²

11. Miután a henger nem egyéb, mint egy köralapú hasáb, számítsátok ki a köbtartalmát!

Az alapkör területe $2.5 \times 2.5 \times 3.14 = 19.625$ cm²

A henger köbtartalma $19.625 \times 10 = 196.25$ cm³

12. Vágd el a hengert alapjával párhuzamos síkkal. Milyen a metszési idom?

13. Ha a hengert az alkotóval párhuzamos síkkal metszed, milyen a metszési idom?

14. Ha a hengert úgy metszed, hogy a metszési sík sem az alappal, sem az alkotóval nem párhuzamos, milyen a metszési idom?

15. Tarts egy hengeralakú poharat színes vízzel úgy, hogy a víz felülete a) kört, b) ellipszist képezzen.

16. Rajzoljátok meg a henger képét.

A tengelyrendszer az síkját lefektetjük az x tengely alá. Erre rárajzoljuk az alapkört, köréje pedig négyzetet. A négyzetbe meghúzzuk az átlókat és a középvonalakat. Azután meg-
rajzoljuk a négyzet képét és ebbe a kör képét, az ellipszist.

Összefoglalás.

A henger oly test, melyet két párhuzamos és egybevágó körlap és egy görbe oldallap határol.

A görbe oldallapot a henger palástjának nevezzük.

A henger palástján egy irányban húzhatunk egyenes vonalat, melyet a henger alkotójának nevezünk.

Ha az alkotó merőleges a henger alapjára, akkor a henger egyenes, különben ferde.

A henger fedőlapjából az alapra bocsátott merőleges a henger magassága. Az egyenes hengernél a magasság egyenlő az alkotóval.

Az olyan hengert, melynek magassága és átmérője egyenlő, egyenlőoldali hengernek nevezzük.

Ha a henger magassága kisebb az átmérőnél, akkor korong a neve.

A hengert síkkal metszve háromféle metszési idomot kapunk: a) az alappal párhuzamos metszési idom kör, b) az alkotóval párhuzamos metszési idom téglalap, c) a ferdén metszett henger metszési idoma ellipszis.

A henger felszínét megkapjuk, ha a palást területéhez hozzáadjuk az alapkör területének kétszeresét.

Mivel a palást kiterítve egy téglalapot alkot, melynek alapja az alapkör kerülete, magassága pedig a henger magassága, tehát a palást területét megkapjuk, ha az alapkör területét szorozzuk a henger magasságával.

Mivel a henger tulajdonképpen oly hasáb, melynek alapja kör, azért a henger köbtartalmát megkapjuk, ha az alapkör területét szorozzuk a henger magasságával.

Feladatok.

a) Megfigyelésre. 1. Említsetek hengeralakú tárgyakat.

2. Hasonlítsd össze a hengert a hasábbal. Miben egyeznek és miben különböznek?

b) Számolásra. 1. Mennyi a henger felszíne és köbtartalma: az alapkör sugara: a) 8 cm b) 7.5 dm c) 2 m 40 cm
a henger magassága: 15 „ 12.4 „ 3 „ 28 „ ?

2. Valamely hengeralakú kút átmérője 1 m 40 cm, ha a víz magassága 3 m 65 cm, hány hl víz van a kútban?

3. Mennyibe kerül egy 1.5 átmérőjű, 12 m mély kút ásása, ha m³-enként 4.20 Ft fizetünk?

4. Milyen súllyal nehezedik egy 8.6 m magas vízoszlop annak a csőnek az alapjára, melynek átmérője 7 dm?

5. Mennyi a súlya annak a vashengernek, melynek átmérője 15 cm, magassága 22 cm? 1 dm³ = 7½ kg.

6. Mennyi volna a súlya ugyanannak a vashengernek, ha az előbbi magasság mellett az átmérő kétszer akkora volna?

7. Egy lábasnak az átmérője 32 cm, magassága 12 cm, mennyi tej fér bele?

8. Egy literes mérték átmérője 0.86 cm, magassága 1.729 dm. Számítsátok ki, hogy ez tényleg 1 liter-e?

9. Egy malomkő átmérője 1 m, vastagsága $\frac{1}{2}$ m, mennyi a súlya, ha $1 \text{ dm}^3 = 2.35 \text{ kg}$?

10. Hány 4 cm átmérőjű és 10 cm hosszú kis hengert lehet 471 kg vasból önteni, ha 1 dm^3 vas 7.5 kg? (A vas térfogata annyi dm^3 , ahányszor 7.5 a 471-ben foglaltatik.)

11. Valamely 8 cm hosszú ólomcső belső átmérője 18 cm, a cső vastagsága 4 cm, mennyi a cső súlya, ha 1 dm^3 ólom 11.3 kg? (Az egész cső — átmérője 22 cm — köbtartalmából kivonva a belső ür köbtartalmát, kapjuk a cső falának a köbtartalmát.)

12. Mennyi a súlya egy 3.8 m hosszú homokkő vízvezeték-csőnek, melynek belső átmérője 1.4 m, a cső vastagsága 4.5 cm és 1 dm^3 homokkő 2.35 kg?

13. Egy öntözőkanna átmérője 20 cm, magassága 23 cm, hány l víz fér bele?

1947. március 2. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Szóképzés.

I. *Előkészítés.* a) *Számonkérés.* A szóösszetételről tanultak számonkérése.

b) *Érdeklődés-keltés* (áthajlás).

MEGY A JUHÁSZ A SZAMÁRON...

Megy a juhász szamáron,
Földig ér a lába;
Nagy a legény, de nagyobb
Boldogtalansága.

Felpattan a szamárra,
Hazafelé vágat;
De már későn érkezett,
Csak holttestet láthat.

Gyepes hanton furulyált,
Legelészett nyája;
Egyszer csak azt hallja, hogy
Haldoklik babája.

Elkeseredésében
Mi telhetett tőle?
Nagyot ütött botjával
A szamár fejére.

(Petőfi Sándor.)

Petőfi költeménye a juhász életének egy szomorú eseményét tárja elénk. Röviden, nagy vonásokkal, de mégis olyan hűen rajzolja meg a juhász nagy elkeseredését, alakját, mozgásait, hogy a juhász képe örökre belevésődik emlékezetünkbe. Ez is *kép, jelenet* az életből. A magyar pusztá egyszerű fiát, a juhászt mutatja be a költő végtelen bánatában.

c) *Példamondatok.* Írjuk le e szép költeményből a következőket:

Megy a juhász szamáron.
Nagy a legény, de nagyobb boldogtalansága.
Gyepes hanton furulyált.

II. *Tárgyalás.* Rávezetés a szóképzésre.

Az első mondatban a juhász szót a juh szóból alkottuk

az -ász végzet hozzáadásával. Mi történt itt? Tegyük a juh szóhoz ragokat! Juh-ra, juh-nak, juh-tól stb. Változott-e a juh szó jelentése? És ha ezt a végzetet tesszük hozzá: -ász, még mindig a juhról, az állatról van szó? Az -ász végződés tehát egészen új szót képzett a régiből. A juh állat, a juhász a juhok őrzője, ember.

Éppen így a *boldogtalan* szót is a *boldog* melléknévből képeztük a -*talan* végzet hozzáadásával. Ez is egészen más jelentésű szót eredményezett, mint volt.

A harmadik mondatban a *furulyált* szó a *furulya* szóból keletkezett, úgy, hogy a szóhoz az *l* végzetet tettük. Az előbbi főnév volt (furulya), az utóbbi már cselekvést jelentő szó, tehát ige: *furulyált*.

Az -ász, -*talan*, -*l* végzetek annyira megváltoztatták tehát a szavak értelmét, hogy az állatot jelentő szóból embert, a boldog állapotot jelentő szóból ennek éppen az ellenkezőjét, a boldogtalan állapotot jelentő szót kaptuk, végül az *l* végzet a furulya szóból, amely tárgyat jelent, cselekvést képzett.

Mivel ezek a végzetek a régi szavakból új jelentőségű szavakat képeztek, azért képző a nevük.

Azt a szót, amelyhez a képzők járulnak: *alapszónak* nevezzük, míg a képzővel alkotott új szó a *származékszó*. (A ragozásnál szótó volt és ragozott szó.)

A juhász szóban a juh az alapszó, -ász a képző, juhász a képzett vagy származékszó. Ha a származékszónak minden képzőjét elhagyjuk, megkapjuk a szó gyökerét.

A nyelv szókincsét tehát nemcsak a szóösszetétellel gyarapíthatjuk, hanem szóképzéssel is. A képzett szavak új jelentésű szók, tehát új szavak.

III. Begyakorlás. a) Iskolai feladat. Keressék ki alább mondatokból a képzett szavakat, keressék meg bennük az alapszót és a képzőt. Tudós legény Barna Peti, magát nagyon hányja-veti. Az ablaka alatt csergő patakocska, abban mosakodik páros galambocska. Az én rózsám takaros. A szállásom a zöld halom. Kondorosi csárda mellett, gulya, ménes ott deleget. Vásárhelyi pusztán voltam esikősbojtár.

b) *Házi feladat.* Az adott olvasmányból keressék ki és írják le a képzett szavakat.

1947. március 2. hete.

Általános iskola VI osztály.

A tanítás anyaga. Pósa Lajos: A márciusi ifjúság című költeménye.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Az elmúlt órán tárgyalt olvasmány, költemény felújítása, számonkérése tartalmának.

b) *Ráhangelés.* A március 15-iki ünneppel kapcsolatos előkészületre hivatkozással.

c) *Célkitűzés.*

II. Tárgyalás. a) A költemény bemutatása.

A MÁRCIUSI IFJÚSÁG.

Áldott legyen emléke a
Márciusi ifjúságnak!
Kibontották összegöngyölt
Zászlaját az igazságnak.
Minden szavuk égzengés volt,
Végig dörgött hazánk felett...
Koporsói mély álmából
Fölkeltette a nemzetet.

Áldott legyen emléke a
Márciusi ifjúságnak!
Az érzések, gondolatok,
Mint a sasok, szállva szálltak.
Föl az égbe, le a földre,
Eget-földet csókolgatták...
És leverték egy kis dallal
A sajtónak vas lakatját.

Áldott legyen emléke a
Márciusi ifjúságnak!
Virág termett a nyomukban,
Mint a meleg napsugárnak.
Fönn lengették a lobogót,
Egy csöpp vér se hullott rája...
És kihajtott egy nap alatt
A szabadság rózsafája.

Áldott legyen emléke a
Márciusi ifjúságnak!
Madárdalos, friss tavasz futt
Ormaira Ós-Budának.
Fölpattant a börtönajtó,
Hullott a lánc összetörve...
Dicső nevük, haló poruk
Da! övezze, virág földje!

(Pósa Lajos.)

b) A költemény olvasásával keltett élmények megbeszélése.

c) A költemény újbóli olvastatása, gondolatcsoportonként.

d) A költeményt újból egészen elolvastatjuk.

e) Elmélyítés.

III. Összefoglalás. A költemény gondolatmenetének elmondása, felírása. Házi feladat: Mire tanítanak a márciusi ifjak?

Tornaünnepély.

1. Közös felvonulás.
2. Himnusz.
3. Közös szabadgyakorlat.
4. V., VI. osztályos futás.
5. III., IV. osztály ugrószekevény, ugrási gyakorlat, (gula).
6. V. osztály külön kéziszer-gyakorlat.
7. III., IV. osztály távolugrás, döntő.
8. VI. osztály gula-gyakorlatok.
9. III. osztály zenés kéziszer-gyakorlatok (bot, buzogány).
10. III., IV. osztály korlát-gyakorlatok.
11. V., VI. osztály talaj-gyakorlatok.
12. V., VI. osztály játék vagy kötélhúzás.
13. III., IV., osztály nyújtó-gyakorlat
14. V., VI. osztály távolugrás, döntő.
15. III., IV. osztály zenés kéziszer-gyakorlatok.
16. III., IV. osztály futás, döntő.
17. Tetszésszerűnti gula-gyakorlatok.
18. Felvonulás, díjkiosztás.
19. Szózat.
20. Elvonulás a zászló előtt.

Fiúiskolák számára.

A sorrend tetszés szerint változtatható, aszerint, hogy az illető iskola növendékei milyen anyaggal készültek el az évváró ünnepségre. Minden tornaünnepély sorrendjének összeállításánál figyelemmel kell lenni arra, hogy az a lehetőséghez képest változatos és az összeállításnál fokozatos legyen. Például: ne tegyük 2-ik vagy 3-ik számnak a legmutatósebb és a fokozat szerint a legnehezebb gyakorlatokat, lásd a fenti tervezetnél a 15. számot.

Általános iskolák számára.

1. Közös felvonulás.
2. Himnusz.
3. Szavalat. (Költemény a Hősök napjára.)
4. IV., VI. osztály szabad-gyakorlat. (Ha zene van, zenére vagy énekszóra, illetve számolásra.)
5. I. osztály tréfás játék.
6. II. osztály egyszerű testgyakorlat. (Leányoknak.)
7. III. osztály tréfás játék.
8. IV. osztály (fiúk vagy leányok) szabad-gyakorlat vagy tánc.
9. Szavalat.
10. III., IV. osztály tréfás futóverseny.
11. V. osztály (fiúk vagy leányok) szabad-gyakorlat vagy tánc.
12. II. osztály tréfás játék.
13. VI. osztály (fiúk vagy leányok) szabad-gyakorlat vagy tánc.
14. V., VI. osztály (fiúk vagy leányok) tréfás játék, vagy játékszerű futóverseny.
15. Gula-csoportozatok.
16. Felállás, szavalat.
17. Szózat.
18. Elvonulás.

A sorrend éppúgy, mint a fiúiskoláknál, tetszés szerint változtatható, itt azonban már tekintettel kell lenni arra, hogy általános iskolában vagyunk, ahol minden egyes tornaszám lehetőleg a *játékon* alapuljon. Komolyabb és nehezebb feladatok elé sem a kisgyermeket, sem pedig a tanulókat ne állítsuk, mert ez az eredmény és a hangulat rovására történne. Szépnek látszó és mutatós gyakorlatok betanításával, mely a gyermek minden képességét meghaladja, éppen az ellenkező célt érjük el. A gyakorlat-anyag összeállításánál soha se hagyjuk figyelmen kívül a tanmenetben előírt anyagot.

Mivel a gyermekek mozgási készsége és képessége (kötött formákban) még igen csekély, az ünnepélyre szánt gyakorlatokat úgy állítsuk össze, hogy azok a tanmenet anyagának megfelelően, illetve abból állítsuk össze. A gyakorlat-anyag összeállítását mindig a tanév elején végezzük el s így állandóan figyelemmel tudjuk kísérni, a gyermekek mozgási készségét s

látni fogjuk, hogy a számukra összeállított anyagot minden különösebb nehézség nélkül az óra keretében az egész év folyamán meg tudják-e tanulni.

Közös szabadgyakorlat.

Torna ünnepélyre.

1. Lábujjállás karlendítéssel oldalsó középtartásba.
 2. Térdhajlítás és karlendítés mélytartáson át hajlítással mell elé (vállmagasan).
 3. Térdnyújtás és karlendítés mélytartáson át oldalsó középtartásba.
 4. Tenyérfordítás (alsó tartás) és karlendítés magastartásba.
 1. Szökkenéssel lábkeresztezés (bal elől) karlendítéssel oldalt le törökülésbe, támasz az ujjakra test mögött.
 2. Térdnyújtás (lábak zárva) és törzs kiigazítással kar-emelés oldalsó középtartásba (felsőtartás).
 3. 4. Szünet.
 1. Törzsdöntés előre karlendítéssel mellső középtartásba (orsó-tartás).
 2. Törzsdöntés hátra kar szétterjesztéssel oldalsó középtartásba (felsőtartás).
 3. Törzsdöntés előre karlendítéssel mellső középtartásba (orsó-tartás).
 4. Törzsdöntés hátra karhajlítással mellhez, ökölben.
 1. Félfordulattal balra mellső fekvőtámaszba (gyors mozgás.)
 2. Bal térdhajlítás guggoló helyzetbe a karok közé (bal talp az eredeti kiindulási pontra).
 3. Bal térdnyújtással negyed fordulat jobbra (talpon), jobblépőállásba oldalt és karlendítés oldalt (felső tartás).
 4. Jobblábbal és karlendítéssel alapállásba.
- (A gyakorlat még mindhárom irányba megismétlendő.)

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

1947.

NEVELÉSÜGYI FÜZETEK

március

Természetszeretetre való nevelés.

Elöljáróban meg kell jegyeznünk, hogy más a teendő e szempontból a városi, iparos vidéken és falun, ahol a mezőgazda gyermeke szinte benne él a természetben. Utóbbi helyen nem is annyira a természet szeretetére kell nevelnünk a tanulókat, mint inkább a föld szeretetére és a hozzá való hűségre.

Szomorú jelenséget tapasztaltunk a multban a falusi lakosságra vonatkozóan. A földművelő nép helyzete a legtöbb államban nem felel meg azoknak a követelményeknek, amelyekre pedig nemzeti fontosságánál fogva jogot tarthat. Egyes országokban, vidékeken annyira alacsony az életszínvonal, hogy csupán tengődésnek, egyik napról a másikra való keserves életnek nevezhetjük. A termelőmunka alacsonyrendűségén kívül része van ebben az értékesítés szervezetlenségének és bizonytalanságának is többek között. Az ár, amelyet a gazda terményeiért kap, nem felel meg mindig a munkára fordított rengeteg időnek, erőnek és fáradságnak. Érthető, hogy ilyen körülmények között lelki válság fenyegeti a mi földművelő társadalmunkat is. Ha fájdalommal is, el kellett szakadnia a földtől. Egyre többen voltak, akik a városok (Budapest) felé tekintettek és otthagyták a falut, hogy jobb megélhetés után nézzenek. A vasút, rendőrség, katonaság, városi és megyei hivatalok altiszt állásai bűvös erővel vonzották magukhoz falusi ifjaink legértékesebb tagjait. Sokan a nagyvárosok forgatagába kerültek és mint gyári munkások, rakodók, napszámosok alvadtak bele az ipari és kereskedelmi világ proletártömegeibe. A föld elvesztette vonzóerejét. Mindezen bajokat még a földosztás sem szüntethette meg teljesen, hiszen nem minden arra érdemes földigénylő kapott földet.

Ilyen helyeken természetesen nem a természet szeretetére, inkább a termőföld szeretetére, az iránta való hűségre kell a hangsúlyt tennünk nevelésünkben. Az általános iskolának itt csak az lehet feladata, hogy vezesse be falusi népünket az okszerű gazdálkodás ismeretébe, értesse meg a tanulókkal a tudatos és okszerű gazdálkodás fontosságát, értesse meg velük azt, hogy a földművelő munkája — ha azt jól végzi — valójában igen magasrendű tevékenység, amelyhez sok tudásra, előre látó és gondolkodó értelemre, szellemi önállóságra és sok ügyes-

ségre van szükség. Akiket a föld meghódításának vágya gyermekkorukban megszállott, azok nem áhítoznak hivatal után. Megmaradnak földművelőnek a szó nemesebb és magasabb értelmében.

A városi gyermeket viszont ki kell vinni a természetbe, hogy ráésszméljen annak szépségére s védelmére. A növény és állatvilág oktalan pusztítása a városi ember tulajdonsága. Teherhordó állataikat kegyetlenül ütlegetik, amikor agyonterhelve, vagy kimerülve lassítanak vagy megállnak. A gyermekek pedig, ha szerét tehetik, felkutatják a madárfészkeket és vad gyönyörűséggel kirabolják, amitől a falusi gyermekek sem mentek. Mások léprecsalják a madarakat; oktalan pusztítják a denevért, sündisznót, baglyot stb. Nem veszik észre az emberek, hogy mindezt irtózatossá bosszút áll rajtuk a természet. A pusztító hernyók és férgek miriádjai lepik el fáinkat és növényeinket, egész erdőket és gyümölcsösöket kopasztanak le teljesen. Az énekesmadarak és más hasznos kerti állatok hernyó- és feregpusztító munkáját drága pénzen vásárolt mérgekkel igyekszünk pótolni.

A természet oktalan pusztításával okozott károk sokféleképpen éreztetik hatásukat az emberrel. Gyöngítik gazdasági életünket, mert veszedelmeket idéznek elő; idő előtt kimerítik az erőforrásokat. Megfosztanak bennünket leghűségesebb és természetes segítőtársainktól, de sok-sok esztétikai és történelmi értéktől is. Olyan nevelésre van tehát szükség, amely a természetet megszeretteti és az emberiséget megtanítja a természet értékeinek okos felhasználására, védelmére és gondozására is. Ismernünk kell a természet értékeit, mégpedig nemcsak általános nemzetgazdasági szempontból, hanem a mi szempontunkból is. Ehhez pedig úgy juttathatjuk el tanítványainkat, ha a természet minden jelenségét a hozzánk való viszonyában is megvizsgáljuk.

A természet javainak okos felhasználása *szociális érzület* és gondoskodást kíván. Határt kell szabnunk az egyéni önzésnek e szempontból is. A világ anyagi, erkölcsi és esztétikai javából mindenkinek joga van részesülni. Ha tanítványainkban sikerül kifejleszteni a szociális gondolkodást, élvezni fogják a természet javait, de nem foglalják le csak maguknak: nem tépik le az utcák és közterek virágait, nem törik le fáit és bokrait, nem tapossák el pázsitját, a kirándulók megkímélik a réteket és a virágzó gyümölcsfákat. Éreztessük meg tanítványainkkal, hogy a természet csodálatosan összefüggő szervezet, amelyben egyik tag romlása maga után vonja másikat is. A hasznos madarak pusztítása gyümölcsfáink pusztulását okozza. Számolás és mérés órán számíttassuk ki, hány hernyót pusztíthat el egy anyamadár egy egész nyáron, ha naponta legalább 50-et fogdos össze. Hányat pusztít el egy pár, és mennyit az egész család, ha 5 fiókát nevelnek fel. Ezek a számadatok egyben arra is rámutatnak, hogy mennyi hernyót szabadítanak rá a gyermekek gyümölcsfáinkra, ha csupán egyetlen madárpárt elűz-

nek erdeinkből és gyümölcsöseinkből. De ugyanígyen számítást végezhetünk a sündisznóval, denevérrrel, gyíkkal, bagollyal stb. kapcsolatban is.

Teremtsünk a természet tárgyaival közvetlenebb, szinte személyes kapcsolatot, ezzel több megértést és szeretetet biztosíthatunk irántuk. (Gondolunk itt az iskola fáira, amelyek alatt összegyűlhetünk, elbeszélhetünk azok ültetőiről, közvetlen hasznukról, fáink életéről, táplálékukról, ellenségeikről stb.) Ilyen módon a gyermekekben szinte személyes érdeklődés, megértés és szeretet ébred a természet tárgyai iránt. A felsőbb osztályokban írassunk dolgozatot alkalomadtán legkedvesebb fájukról, virágaikról, állataikról stb.

A természetvédelmet vigyünk át gyakorlati térre is. Ennek lehetősége természetesen iskolák szerint más és más. Fátlan vidéken faültetéssel nevelhetjük igazi természetvédelemre tanítványainkat. Talán még az iskola udvarán sincs fa, bokor, virág. Ültessünk el minden esztendőben csak egy-két fát, és virágosítsuk be iskoláink táját, utcarészeket. Tanítványaink felnőve, talán egész községük táját megváltoztathatják, ha gyümölcsfákat ültetnek, utcáit virággal ékesítik.

A gyakorlati madárvédelemnek különösen faluhelyen sok lehetősége van. Ilyenek a fészekrablások megakadályozása, parittyák, madárfogók elkobzása stb.. fészkükből kiesett madárfiókák felnevelése, sebzett és hidegtől megdermedt madarak ápolása. Szoktassuk hozzá tanítványainkat a madarak téli etetéséhez. Tanítsuk meg őket az etetés helyes módjára, hogyan és mit adhatunk a madaraknak. Készíttessünk kézimunkaórán madárodúkat és etetőket, gyűjtessünk madáreleséget (kendermag, köles, napraforgó, faggyú stb.)

A jól felfogott természetvédelem egyben közgazdasági kérdés is. Megérdemli, hogy foglalkozzunk vele a madarak és fák napján kívül is!

TANÍTÁSOK — VÁZLATOK

1947. április 2. hete.

Általános iskola 1. osztály.

A tanítás anyaga: *Mese a cipős, csizmás nyulakról* c. vers.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. Az elmúlt órán tárgyalt beszélgetési anyag felújítása.

b) Ráhangolás. Csodálatos dolgok történnek néha az állatok világában is!

c) Célkitűzés.

II. *Tárgyalás.* A mese elmondása.

MESE A CIPŐS, CSIZMÁS NYULAKRÓL.

Hajdanán egy nyúlnak
Mi jutott eszébe?
Összehívta a nyulakat
Nyulak szigetére:

„Tisztelt nyúl-nemzetség!
Én a mondó vagyok:
Hegezzétek fületeket,
Kicsinyek és nagyok!

Ez a mi életünk
Bizony nagyon dīb-dáb...
Fú a szél, brr! Itt a tél, brr!
Mért járunk mezítláb?

Úgy fázik, úgy reszket
A két lábam szára!
Szükségünk van, nyúlnezetség,
Egy csizmadiára."

„Éljen! Éljen! Éljen!”
Zúgnak kiabálnak
Tapsifülest meg is tették
Nyúlszizmadiának.

Körül is fogták a
Csizmadiamestert:
Ki cipellőt, ki meg csizmát,
Nosza, rögtön rendelt.

Nem is fázott aztán
A nyulaknak lába:
Ki cipőbe, ki csizmába
Járt az iskolába.

Egyszer csak mi történt?
Puskás vadászt láttak,
Uccu bezzeg, vedd el magad!
Neki a pusztának!

Nehéz volt a cipő,
Nehéz volt a csizma:
„Hányjuk le mind, mert különben
Az agár elcsíp ma!”

Mind el is dobálta,
Ki jobbra, ki balra...
Egyet én is megtaláltam,
Lyukas volt a talpa!

(Pósa Lajos.)

b) A mesét eljátszatjuk. Szereposztással. Az összekötő szöveget magunk olvassuk.

c) A mesét közösen megtárgyaljuk.

1947. április 2. hete.

Általános iskola II. osztály.

A tanítás anyaga: Pósa Lajos: A bogarak piktora című költeménye.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Az elmúlt beszélgetési órán tárgyaltak felújítása.

b) Ráhangelés a mesére. (Szómagyarázat: piktor.)

c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) A mese bemutatása.

A BOGARAK PIKTORA.

Dalos mezőn pingálgat a
Bogarak piktor,
Meleg ellen egy nagy gomba:
Nafogó sátora.

Sátor alatt jó kedvében
Vigan dudorásztat,
Festi, festi, festegeti
A tavaszi tájat.

Váltogatja az ecsetjét
Sorba, egyre-másra:
Vadrózsába, kikircsbe,
Nefejejsbe mártja.

Hipp-hopp! egyszer csak ott terem
A nagybajuszú cincér:
„Piktor uram, engemet is
Pingáljon le ingyér!

Hanem aztán a bajuszom
Hegyesre pingálja,
Mert én vagyok a bogarak
Vitéz kapitánya!

Azt is mondom: karcsú legyek,
Akárcsak a nádszál,
Még a szél is csodáljon meg,
Hogyha erre átszall.

Azt se mondom, hogy nem adok
Egy kis bajuszpedrőt,
Kihúzhatja vele bajsztát,
Akár mind a kettőt."

"Én meg — szól a szitakötő
Piktor uraságnak —
Majd szítálok egy kis lisztet
Tűrös haluskának!"

Hipp-hopp!... „Én is itt vagyok ám
Elhoztam a kótát!
Pingáljon le! — szól a tücsök —
Húzok majd egy nótát!"

"Jól van, jól van! — szól a piktor —
Álljatok hát sorba!
Csak aztán a sok állásban
Ne bukjatok orra!"

"Engemet is, kérem ássan!
— Szöcske kiabálja, —
Míg muzsikál, tücsök koma,
Táncolok majd rája."

S előveszi az ecsetjét,
Pingál egyre-másra...
Vadrózsába, kikiricsbe,
Nefejejsbe mártja.

(Pósa Lajos.)

b) A mese által keltett élmények elmondatása, megtárgyalása.

c) A mesét mégegyszer elolvassuk. Gondolatesoportonként tárgyaljuk.

d) A mese tartalmát elmondatjuk.

e) Vonatkoztatás az életre.

III. Összefoglalás. Meséljük el, miről beszéltünk ma?

1947. április 2. hete.

Általános iskola III. osztály.

A tanítás anyaga: Pósa Lajos: A vásáros bogarak c. költeménye.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A mult órán tárgyalt olvasmány felújítása és számonkérése. Házi feladat számonkérése.

b) Ráhangelés az olvasmányra. A bogarak is éppúgy élnek, mint mi, még vásárt is csapnak. Hogyan?

c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) A mese bemutatása.

VÁSÁROS BOGARAK.

Hová mégy, hová mégy,
Katicabogárka?
— Kiskerti, nagykerti
Pünkösdi vásárra.

Hajlik a viola,
Hajlik a liliom —
Aki vesz, annak lesz,
Diridom, diridom!"

Gyere te is, szöcske,
Menjünk együtt ketten!
Jaj, már dobolnak a
Kis kertben, nagy kertben:

Gyűlnek, gyülekeznek
Kicsinyek meg nagyok.
Párosan, hármasan,
Ki hintón, ki gyalog.

"Diridom, diridom;
Kezdődik a vásár!
Virágos sátorban
Mindenféle van már!

"Tessék, kérem, tessék!
— Zümmög a méhecske. —
Tulipáncsészébe
Csurgatott mézecske.

Itt egy rózsacsupor!
Rózsamézzel teli.
Vagy a barackmézet
Tán jobban kedveli?

Van akácmézem is,
Ma szedtem a fáról,
Szép piros hajnalban
Hófehér virágról."

Szól egy tarka lepke:
„No, adjon, nem bánom!
Violapohárba,
Az az én virágom!”

„Szól egy ezüstsárnyú:
Nekem is adjon hát!
Telistele sz’ing
Egy szegfűcsuporkát!”

„Erre, kérem, erre!
— Selyembogár, szóla! —
Kinek szolgálhatok
Selyem viganóval?”

„Mutassa csak, hadd lám!
— Kiált a Katóka, —
Még egy kis kötő is
Jó lenne, na volna!”

„Van itt, kérem, az is!
Pruszlík is, ha tetszik!
Katóka kisasszony
Válogathat estig.”

Szitakötő szítál,
Zörög a szítája:
„Kinek van szüksége
Aranyos szitára?”

Az aranyos szitát
Hangya el-elnézi:
„Jaj, de jó, hogy eljött,
Szitakötő néni!

A homokba szórva
Van egy kis kalácsom,
Mihelyt hazaérek,
Mindjárt megszítalom.”

Hálóját a légynek
A pók is kínálja...
„Tartsd meg csak magadnak!
Nincs szükségem rája!”

„No, ha nincs szükséged,
Mebánod ezt még te!
Hálómba kerülsz még,
Te kotnyeles légyje!”

Alkonyodik lassan,
Pekőszönt az este...
Vásáros bogarak
Szélednek is szerte.

Mennek, mendegélnek,
Kicsinyek meg nagyok,
Párosan, hármasan,
Ki hintón, ki gyalog.

Szentjánosbogárkák
Világítanak elől,
Virágok búcsúznak
Jobbfelől, balfelől.

„Jaj, de jól mulattunk
A forgó hintában!
De pompás vásár volt!”
Dicsérik mindnyájan.

Nagybajszu cincérnek
Arra visz az útja,
Minden vásárosnak
A fülébe zúgja:

„Hát ez is vásár volt?!
Véges-végig jártam:
Egy kis bajuszedrőt
Schol se találtam!”

(Pósa Lajos.)

b) A költemény által keltett élmények megbeszélése.

c) A mese újbóli elmondása, gondolatcsoportonkénti tárgyalással.

d) A mesét újból összefüggően elmondatjuk.

III. Összefoglalás. Írjanak néhány mondatot otthon a meséről.

1947. április 2. hete.

Általános iskola IV. osztály.

A tanítás anyaga: Pósa Lajos: Három szép pillangó c. költeménye.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. A múlt órai anyag felújítása.

b) Ráhangelés az olvasmányra. Milyen a jó testvér?

c) Célkitűzés.

II. *Tárgyalás.* a) A költemény bemutatása.

HÁROM SZÉP PILLANGÓ.

Egyszer egy időben,
Gingalló, gingalló,
Játszódott vígan
Három szép pillangó.
Egyik fehér, másik veres.
A harmadik sárga,
Csillogott is a napfényen
Mindeniknek szárnya!
Virágról-virágra
Röpködve táncoltak,
Vadgalambok hozzá
Egyre turbékolnak.
Úgy csipegett, úgy csacsogott
A fiúk:
Gyönyörűen harangozott
A harangvirág is:
Gingalló, gingalló,
Három szép pillangó!

Egyszer csak beborul
A kerek ég alja,
Három szép pillangót
A zápor áztatja.
Elmennek a tulipánhoz,
Kopogtatnak szépen,
Alázatos, nyájas szóval
Meggérik ekképen:
„Kis tuli, tulipán,
Virágok közt első!
Nyisd ki házikódat,
Nagyon ver az eső.”
„A sárgának, a veresnek
Ajtómat kinyitom...
A fehérnek adjon szállást
A fehér liliom.”
„Ha nem fogadod be
A mi kis testvérünk:
Isten veled, tuli!
Szállást mi se kérünk!”

Gingalló, gingalló,
Három szép pillangó!

Hull a záporosó,
Szakad egyre jobban...
Hátha több szívesség
Lesz a liliomban!
Megállnak ajtajánál,
Kopogtatnak szépen,
Alázatos, nyájas szóval
Meggérik ekképen:
„Kis lili, liliom,
Írtt a három vándor!
Nyisd ki házikódat,
Agyonver a zápor.”
„A sárgának, a veresnek
Biz én ki nem nyitom...
Gyere, fehér, te olyan vagy,
Akár a liliom.”
„Jó testvér jó testvért
Soha el nem feled...
Inkább velük ázom,
Lili, Isten veled!”
Gingalló, gingalló,
Három kis pillangó!

Felhők mögül a nap
Meghallotta, meglásd:
Három szép pillangó,
Hogy szereti egymást.
Meghallotta, meghallotta,
Magsajnálta őket:
Elűzte a záporontó
Fekete felhőket.
Kisütött sugára
Fűszálra, virágra,
Három szép pillangó
Megázott szárnyára.
Játszadoztak újra,

Röpködve táncoltak,
Vadgalambok hozzá
Vígán turbékoltak.
Úgy csipegett, úgy csacsogott
A fiókmadár is,

Gyönyörűen harangozott
A harangvirág is:
Gingalló, gingalló,
Három szép pillangó!

(Pósa Lajos.)

b) A költemény által keltett élmények elmondatása, megbeszélése.

c) A költeményt gondolatesoportunként újból elolvassuk.

d) A költeményt megszakítás nélkül végigolvastatjuk.

d) Elmélyítés. Testvéri szeretet csak a pillangók között van? Ti mint osztálytársak szeretitek-e így egymást, mint ezek a pillangók?

III. Összefoglalás. A költemény tartalmának rövid elmondatása. Otthon írjanak a három pillangóról.

1947. április 2. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Szabolicska Mihály: Fogadtatás című költeménye.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A múlt órai anyag felújítása.

b) Ráhangolás. Aki igazán szereti szülőföldjét, annak régi kedves ismerőse a határ is. Nemesak az emberek tudják várni az embert, a fák is, az állatok is.

c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Az olvasmány bemutatása.

FOGADTATÁS.

A mi szép kis falunk nyájas határán,
Tudom, most fényes fogadtatás vár rám.
Alig hogy csókot vált hajóm a parttal:
Megzendül egy ismert, rég hallott kardal.

Nem valami rendelt, kényszerű ének,
A vén füzes ád hangot örömeinek,
(Feledve szegénynél régen a játék,
Mellyel én e karnak néhanap árték.)

A kakuk szót is kezd, de az a vége,
Hogy a vadgalamb kineveti érte.
Jó is, hogy nem hagyja mondani végig,
Még majd fel találná hányini a régít!

Lent selyem szőnyeg teregetve szélllel...
Valaki gyöngyöt szórt-e rá az éjjel?
Vagy örömkönnýű az?... Ki járt már itten?
Tán az én előre siető lelkem?

Az öreg fűzek meg összeborulnak
 Susogó águkkal diadalútnak!
 S mint emeletről a lányok, a fészkek
 Kíváncsi lakói rám le-lenéznek.

Egy-egy kacérabb vadrózsa kinyílik,
 Pajkosan évődve a gyalogútig.
 Rajta ködből szőtt aranyos fátyol,
 Előttem azt is ledobja magáról.

...S én míg kalapom lóbázom a fáknak.
 S bókot dobálok mindenik virágnak:
 Ha nem is mondom — mint szokták — ez alatt,
 Mélyen meghatva érzem magamat!

(Szabolcska Mihály.)

b) A költemény által keltett élmények, emlékek felújítása, megbeszélése.

c) A költeményt gondolatsoportonként újból elolvassuk, közben az egyes részeket tárgyaljuk.

d) A költeményt újból teljesen végigelolvassuk, olvastatjuk.

e) Elmélyítés. Kapcsolódás a ráhangoláshoz.

III. Összefoglalás. A költemény tartalmának rövid összefoglalása. Házi feladat: Írjanak kedves fájukról, állatukról.

1947. április 3. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: A fehér akác.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. A múlt órai anyag számonkérése a szokásos módon (előbb rövid összefoglaló kérdésekre, majd összefüggően).

b) Érdeklődés-keltés. Ki szereti a jó mézeskenyeret? Honnan való a méz? Honnan gyűjtik a mézet a méhecskék? Melyik a legjobb méz?

c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. Az alföldi magyar tanyák legkedveltebb fája az illatos virágú fehér akác. Idegenből (Amerikából) került hozzánk. Egy francia (Robin) kertész telepítette ezt a fát mintegy 300 évvel ezelőtt Észak-Amerikából a francia főváros, a párisi királyi palota kertjébe. Azóta az egész Európában elterjedt.

Azelőtt is ismertek akácfélék az óvilágból; ilyenek az arabiai akác és rokonai. Mivel ezeket előbb ismerték az emberek, mint az amerikai akácot, a tudósok ezeket valódi akácoknak, a fehérét pedig hamis akácnak nevezik.

Az arabiai akác és rokonai Ázsiában és Afrikában teremnek. Levelük, tüskéik és termésük szerint hasonlítanak kissé a mi akácunkhoz, de viráguk más. Ezeknek gyantájából készítik a ragasztószert (gummiarabikum).

Az akác igen gyorsan nő, s a legrosszabb homokos vagy köves talajon is megél. Szívós és tömött fája mindenre alkalmas. Szerszámának, bútornak, épületfának csakúgy, mint tűzifának.

A fehér akác levele is összetett, mint a vadgesztenyéé, de nem olyan ujjasan összetett, mint az. Az akác levél nyelén páronként állanak a levélkéek, mint a madárszárnyak. Ezért nevezik az ilyen leveleket szárnyasan összetetteknek. A nyél legvégén egyetlen levélke ül magánosan, ezért, ha a levélnyéen lévő levélkéket összeadjuk, rendszeren páratlan számot kapunk.

A levéllevelek tövén és az ágakon tövisek nőnek, ezek a legellésző állatok ellen védelmezik az akácot.

Nemcsakára virágzik az akác! Az akácvirág kellemes illata virágzás idején messzire betölti a levegőt. A vidék méhecskéi mind odagyűlnek ilyenkor, szüretelik a mézet. Ezt a legjobb mézet akácmez néven árulják a kereskedésekben.

Láttátok-e már, hogyan gyűjti a méhecske a mézet? Nekik könnyű feladat ez, mert sok virágot találnak együtt, közel egymáshoz, egy csoportban. Az akác virágát fürtös virágzatnak nevezzük, mert — mint a szőlő fürtje — úgy állanak a kis virágok egy közös nyélen. A fürtben van egy főkocsán és több mellékkocsán. Ezeknek a végén van egy-egy kis virág.

Virága olyan, mint egy vitorlasesőnak. Ezért virágát vitorlásnak is nevezik. Ha lefejtjük róla az öt levélkéből összeforrt csészét, akkor éppen olyan a virága, mint egy kis vitorlás hajó. Ezért nevezik a felső szirmot vitorlának, a két oldalsót evezőnek, míg a két belső alkotja a csónakot. Összesen tehát öt szirmból áll a vitorlás virág, az öt közül kettő-kettő egyforma, az ötödik nagyobb.

A szirmok között tíz porzót találunk, de csak egyikük áll magában, a többi kilenc porzónak összenőtt a szála. A porzók fogják közre a termőt. Ha ez megéri, olyanféle hüvelytermés lesz belőle, mint a babé vagy borsóé.

III. Összefoglalás. Az akácról tanultak összefoglalása a tárgyalás folyamán a táblára írt vezérszavak alapján.

1947. április 1. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: *Ha egy nép gondolkozni kezd.* (Történelmi olvasmány.)

(Olvasmánytárgyalási alapon.)

Ha egy nép gondolkozni kezd...

(A szabadságharc idején történik egy bánati német községben. A német érzelmű, jómódú községet szerb partalócok támadják meg. A német lakosság nagyrésze közömbös marad, de mikor észreveszi, hogy a császári katonaság tétlenül nézi a szerbeknek a község ellen intézett támadását, s látja azt, hogy a magyar nemzetőrök sietnek a lakosság védelmére, a község népe gondol-

kozni kezd... Közben az osztrák császári sereg bevonul Pestre, a kormány Debrecenbe vonul, Damjanich is kénytelen kihúzódni a Bánáttól. A község lakossága nehéz szívvel búcsúzik a most már megszerezett magyar nemzetőröktől s előre retteg a császáriak bosszújától.)

Bábi, Nagyapa, Hofferné, Hoffer.

Hoffer (leverten jön Nagyapával és Hoffernével, leülnek egymás mellé a padra).

Nagyapa (szünet után): Hát bevégeztetett! Magyarország kivonult a Bánáttól. Egyedül maradtunk.

Kívül trombiták a Generalmarschot fújják.

Hofferné: Hallod? A császáriak!

Hoffer: Az ellenség. Egy emberi lélek sincs az utcán. Halott városba vonulnak be.

Nagyapa: Ezentúl mindig a hidat kell figyelni. Egy nap majd megdobbán a huszárlovaktól és fényleni kezd a magyar szuronyoktól...

Hofferné: Lansky ezredes a kommandáns — a mi Lanskyunk.

Kívül dobpergés.

Nagyapa: Vidám, szép fiúk a kassai vörössapkások. Mind önkéntesek. Szerettem volna egyenkint megsímogatni a fiatal arcukat, mindegyiket megáldani. Idejöttek az ország tulsó végétől, hogy megvédjék sváb asszonyok gyermekeit.

Kívül dudaszó és vontatott szláv ének.

Hoffer: Ezek ők, a szerviánok. 8000 martalóc. Isten óvja városunkat!

Hofferné: Mindent elkészítettél?

Hoffer: mindent. Gáymár napokkal ezelőtt célzásokat tett, hogy jó volna az értékes holmit félrerakni és én elmúlt éjjel mindent elfalaztam.

Az ének erősödik.

Hoffer: Menjetek Bábival a házba!

Hofferné: Az ebéd után nézek.

Hoffer: Vajjon ki fogja megenni?

Hofferné: Azért meg kell főzni. Gyere Bábi!

Bábival el.

Kívül katonazenekar, a Radetzky-marsot fújja.

Hoffer: Jön a törzskar! (Szünet). A pincében, a harmadik hordó alatt, külön van egypár ezer forint — Kossuth-bankóban. Ha megszorítanak, azt elő lehet adni.

*

Nagyapa, Hoffer, Lansky, Leitmeritz, Povo'lni, Vencel.

A főbejárat kapuja megnyílik, Lansky és Leitmeritz megjelennek, a háttérben Vencel.

Leitmeritz: Ide száll, tábornok uram?

Lansky (tábornoki ruhában): A régi kvártélyomba...

Leitmeritz: Az ebéd ma korán lesz, az urak éhesek.

Lansky (belép, hűvösen, félvállról beszél): Jó napot! Én újból el akarom foglalni a régi lakásomat!

Hoffer: Tessék!

Leitmeritz: Majd én mindent rendbehozatok, tábornok úr...
Addig talán méltóztassék itt helyet foglalni.

Lansky: Köszönöm, kedves Leitmeritz.

Leitmeritz Vencellel, aki poggyászt visz, a házba el.

*

Hoffer, Nagyapa, Lansky.

Lansky (leül): Hát láthatják, hová vezetett a csökönyösségük. Mint jóbarátok voltunk itt és most mint győzelmes ellenfelek tértünk vissza.

Hoffer: Mi kérem együgyű polgáremberek vagyunk és nem igen értjük, mi a különbség az urak jóbarátsága és ellenségeskedése között. Mert *akkor* is ránk tetszett hozni a szerbeket...

Lansky: Majd tapasztalni fogják a különbséget! A főparancsnok kénytelen volt a legénységnek három órai szabad zsákmányolást engedélyezni a városban. A császári csapatok ebben természetesen nem fognak részt venni, de a szerviánoknak, akik ellen önök véres gerillaharcot folytattak, meg kellett adnunk ezt az elégtételt. Megértette?

Hoffer: (nem válaszol).

Lansky: Remélem, ez jó lecke lesz önöknek.

Hoffer: (ökölbeszorított kezekkel áll előtte).

Lansky: Szeretném tudni, mit gondol most?

Nagyapa: Ugyanazt, amit a tábornok úr gondolna az én helyemben.

*

Előbbie, Leitmeritz.

Leitmeritz (jobbról jön): A lakás rendben van, tábornok úr!

Lansky: Köszönöm, kedves Leitmeritz.

*

Előbbie, osztrák altiszt fegyveres katonával.

Altiszt (a katonával belép a főbejáraton, írást tart a kezében, tiszteleg Lansky előtt), Hoffer Bálintért jöttem.

Leitmeritz: Ott van! (Hátul el.)

Altiszt: Velem jön a városházára.

Nagyapa: Idősebb, vagy ifjabb Hoffer Bálint? Mert én is Bálint vagyok. (Hofferné bejön jobbról.)

Altiszt: Nem tudom melyik, — azt nem írták föl — majd elviszem mind a kettőt, az auditor úr kiválasztja az igazit...

Hoffer (a házba kiált): A kalapomat s a botomat!

Nagyapa: Az enyémet is! (Hofferné el a házba jobbra.)

Lansky (az altiszthez): Az öreg urat fölösleges elvinnie — ő jóérzelmű — érte felelek...

Nagyapa: Csak voltam, tábornok úr, csak voltam — már nem vagyok az...

Lansky (dühösen): De hát mi ütött önökbe? Azelőtt mind olyan csendes, jóra való emberek voltak és most...

Nagyapa: A legnagyobb siker, amit az önök kormánya elért, tábornok úr, hogy a fiamból katonát csinált, én beilem rebelist, a Bánátból pedig Magyarországot.

*

Hofferné (a házból jön, a két Hoffer kalapjával és botjával).
Altiszt: Induljunk!

Lansky: Hadd búcsúzzék el az úr a feleségétől!

Hoffer: Ha szabad a szokott családi üdvözléssel búcsúznom. (Megöleli Hoffernét.) Éljen Magyarország! (Nagyapával és a katonákkal hátul el.)

*

Lansky, Hofferné.

Lansky: Hallja, Hofferné asszonyom, mi lett a maga urából?

Hofferné: Ne tessék rá haragudni, báró úr, hiszen ismeri: a legjobb ember a világon — csak ha rájön a sváb csökönyösége, akkor aztán senki sem bír vele. Ilyenkor legjobb, ha enged neki az ember.

Lansky: Amennyire emlékszem, ön, édes Hofferné asszonyom, sohasem szokott neki engedni és én azt hiszem, a császár sem fogja megtenni. Különben legyen nyugodt: az urának nem lesz baja. Neki nem akartam megmondani, de önnek megmondom: a régi barátság kedvéért és mert csakugyan történtek hibák mind a két részről — közbenjártam az érdekében. Nem lesz baja. Talán internálni fogják, de a saját lakásán.

Hofferné: Itthon? Az jó lesz, nagyon jó lesz. Úgyis túlsókat jár ki...

Lansky: És valami bírságot fog fizetni.

Hofferné: Jézusom! Sokat!

Lansky (mosolyog): Na, elfogja bírni.

Hofferné: Bocsanat — úgy látom, a gyárban megint nem dolgoznak... Haszontalan népség! Mita Mita! (A gyári udvarba el.)

*

Lansky, Leitmeritz.

Leitmeritz (bejön a főbejáraton): Tábornok úr kérem (a gyárból a fonólányok éneke hallatszik), most kezdődik a zsákmányolás... Mivel ez a Hoffer volt a rebellisek főkolomposa, az ő házáat sem lehet kímélni... Azt hiszem, kínos volna végignézni... talán sétálni méltóztassék addig az utcán...

Lansky: Igazán utálatos dolog!

Leitmeritz: Hjah, kérem, ilyen a háború!

Lansky: Ha ilyen, akkor nagyon elzúllott. Radetzky idejében battriákat rohantunk meg, nem a polgárok ládafiát...

Leitmeritz: Bátor vagyok megjegyezni, a zsákmányolási szabályzat — mert szabályzatot dolgoztunk ki! — igen humanus... Aki fosztogatás közben fegyvert használ, azt főbelövük..

Lansky: Gyerünk.

Leitmeritz: Valami nagy gyöngédséget nem kell várni a szervánuusoktól... (Ketten hátul el.)

*

Hofferné, később Mita, I., II., III. és IV. Martalóc. Később Gyuri, Babi, Heli (a tábornok leánya.)

Hofferné (vizeskorsóval a kezében a gyári kapun jön, mér-

gesen viisszaszól). Megbolondult az egész világ? Még a baromfi-
nak sem adtatok vizet? Hiszen majd hátra kötöm a sarkatokat!

A gyári lányok éneke hirtelen megszakad és sikoltásba
esap át.

Hofferné (leteszi a korsót a padra): Hát azokat mi leli?
(A gyári kapu felé megy.)

A főbejáratot kívülről puskatussal döngetik.

Hofferné (visszafordul): Mi az? Mit lármáztok? Hiszen
nyitva van!

Mita vezetésével beront a négy szervián martalóc. Mita
is szervián ruhában van és álszakállt visel.

Mita (izgatottan): Jertek, testvérek, ez a leggazdagabb sváb
háza!

Hofferné: Jézus — mit akartok itt? Kit kerestek?

I. Martalóc: A leggazdagabb ház — és azt mondja: nincs!
Pénzt vagy meghalsz!

III. és IV. Marta'óc: Majd megkeressük! Majd megtalál-
juk! (Ketten berontanak a házba; nemsokráa csapkodás és
üvegsörömpölés hallatszik.)

I. Martalóc: A császár nekünk ajándékozta minden pénze-
teket. Mindent ide kell adni! Én mint gazdag ember akarok
innen hazamenni. Ha megcsalsz, akkor mindent összetörök, min-
dent elpusztítok a házában!

II. Marta'óc: Adod — vagy lövök! (Mellének szegezi a
pisztolyt.)

Helli, Bábí, Gyuri kisietnek a házból, a leányok rémülten
az anyjukhoz simulnak. Mami! Mami!

Gyuri: Eresszék az anyámat! Mit akarnak itt?

II. Martalóc: Adod — vagy lövök!

Hofferné (hideg gyűlölettel néz az arcába).

I. Martalóc a II.-hoz: Ne bolondozz, testvér, ne süsd el,
mert főbe lőnek... majd én kivallatom,, én tudom a módját.
(Megfogta Bábí két karját.)

Bábí: Ne bántson engem — Mami!

Hofferné: Ereszd a gyermekemet! — te! (Neki akar menni.)

II. Martalóc (lefogta Hoffernét): Egy lépést se, asszony!

I. Martalóc (csavarni kezdi Bábí karját): Hol a pénz?

Bábí (halkan): Jaj — fáj!

Hofferné (a II. Martalóc keze alatt vergődve): Te kutya!
Te lelketlen kutya, hát mit tud az a gyermek?

I. Martalóc: Ó nem tud semmit — de te majd szólni fogsz
— különben nyomorékká teszem — Na — szólsz-e már? Már
ropognak a csontjai!

Gyuri (fölemelt ököllel megrohanja a martalócot): Ereszd
a húgomat — te!

I. Martalóc (mellbe löki): Takarodol — kölyök!

Gyuri (a kapuhoz szalad): Segítség! Emberek!

Előbbiek, Nagyapa.

Nagyapa (gyorsan belép a kapun, a fosztogatókhoz, akik
nem folytatták a kínzást, de nem is eresztették el a nőket): No,

mit akartok, fiaim? Pénzt? Lesz! Csak eresszétek el a kislányt, akkor lesz! Menjetek le a pincébe — a harmadik hordó alatt van elásva...

Mita: Gyertek testvérek, gyertek a pincébe!

II. Martalóc (Nagyapához): Ha hazudtál, sváb, akkor szét hasítom a fejedet! (A másik marta óccal és Mitával a gyári kapun el.)

Nagyapa (megfogta Babi és Gyuri kezét.) Maradjatok velem, gyermekeim! (leül a padra, a két gyermeket jobbról-balról magához vonja, azok csendesen sírnak).

(A szín mögött asszonyi sikoltózás.)

Hofferné: A szomszédasszony!

He!i: Szegény!

(A házból dörömbölés hallatszik.)

Hofferné: Jaj, mit művelnek odabenn azok az ördögök! Mindent összetörnek... Mégis megnézem... (Félénken bemegy a házba.)

Helé: Mami! Mami! — ne menjen! (Utána megy.)

*

Nagyapa, Babi, Gyuri, Lansky.

Lansky (komor arccal belép, beteszi maga után a kaput).

Hoffer úr, vgye a gyermekeket az én lakásomba — oda nem szabad belépnie senkinek — ott biztonságban lesznek...

Nagyapa: Köszönöm a nagylelkűségét, tábornok úr, de csak hadd maradjanak itt — lássanak és halljanak mindent... Ti most még kcsinyek vagytok, de Isten segítségével megfogtok nőni és egyszer néktek is lesznek gyermekeitek és unokáitok... Azoknak mindent el fogtok mondani, amit ma láttatok.

*

Előbbiek, I. és II. Martalóc, Mita.

A fosztogatók a gyári kapun jönnek, bankjegyeken osztóznak.

I. Martalóc: Nekem még jár!

II. Martalóc (pénzt ad neki): Itt van — többet nem adok!

Mita: És én? És én?

I. Martalóc: Te nem vagy katona!

II. Martalóc: Semmit se kapsz!

Mita: De nekem pénz kell. Sok pénz! (fölemelt ököllel megy neki). A pénzemet!

II. Martalóc (puskatussal mellbe üti): Lódulj a pokolba!

Mita (födre roskad.)

Lansky: Most már hordjátok el magatokat!

Nagyapa: Fiaim, a városban sok ám a pénz — minden gazdának van. Menjetek házról-házra — keressétek meg. Egy-könnyen nem fogják előadni, de csak fenyegetétek őket, akkor előadják.

I. Martalóc: Jó tanács!

II. Martalóc: Megfogadjuk. (Ketten el, hátul.)

Lansky: Mit jelent ez, Hoffer úr? minek vadítja ezeket a vadállatokat.

*

Lansky, Nagyapa, Bábi, Gyuri, Mita, Hofferné, Heli.

Hofferné (jobbról jön Helivel, Mitához lép): Hát veled mit csináltak? te szegény bolond? (A lócán álló korsóból vizet önt a zsebkendőjére és megmossa Mita haántékát.) Azt hiszed, nem ismertelek meg; Mita — szólj már!

Mita (gyöngye hangon): Asszonyság, én egy szegény ördög vagyok. Azt hittem, most eljött az én időm. De Isten nem akarja, hogy Mita nagyúr legyen!

Hofferné: No, kelj föl — gyere, beviszlek a kamrádba. (Elmenőben.) Készítetek egy kis borlevest.... Mitával és Helivel a gyárkapun el.)

Lansky, Nagyapa, Bábi, Gyuri.

Lansky: Ön válasszal tartozik nekem. Miért uszította ezeket polgártársai ellen?

Nagyapa: Mert azt akarom, hogy véres, gyalázatos, soha többé jóvá nem tehető sértéseket kövessenek el rajtunk! Mi ma csak *egy* dologtól féltünk: hogy önök jól bánnak velünk! Akkor a mi jólelkű népünk talán megígott volna. De most már nem fog meginogni, tábornok úr! Minél többet pusztítanak itt, annál nagyobb hasznunk lesz belőle.

Lansky: Ezt nehéz megérteni!

Nagyapa: Mit rabolhatnak? Bútorokat, cserepeket. Mit rabolhatnak el tőlünk? Pénzt — cifra lím-lomot. Ugyan kérem! Egy-két évi munkával mindent helyrehozunk, mindent kipótolunk megint — mi tudunk dolgozni! Vagyoni kár nem komoly kár, tábornok úr!

Lansky: És mi a kárból a haszon?

Nagyapa: Kiszabadultunk a posványból, amelyben önök minket tartottak. Megtaláltuk a hidat, amely a levegő, a világgosság, az élet, amely — Magyarország felé vezet. Most már megtanultuk a leckét: önök bottal és puskatussal verték belénk: emberi életet mi csak Magyarországgal élhetünk. Minden más hatalom csak a barbárságot hozhatja nekünk.

Lansky: Minden más hatalom barbár? A bécsi hatalom is? Eredeti felfogás!

(A ház egyik ablaka csörömpölve törik össze, egy tányér repül ki az udvarra.)

Nagyapa: Hallja? Ez Bécs szava!

(Kívülről sikoltozás hallatszik.)

Nagyapa: Hallja? — Egy sváb család most tanulja a leckét! Oh, tábornok úr, ön és a bécsi excellencek egyenként igen műveltek és felvilágosodott urak. De az önök átká, hogy itt csak ilyen eszközökkel tudják fenntartani a hatalmukat és ez az önök tragikumuk, hogy csak pirulva tudják szolgálni a kormányukat. (Alázatosan.) Őszinte voltam — reményilem, nem haragszik?

Lansky: Sőt, szeretném, ha folytatnók az őszinteséget. Önök tehát elvből és meggyőződésből lázadók? Jól van! Érezni fogják a katonai diktatúra szigorát.

Nagyapa: Ezt akarjuk! Csak semmi kímélet, semmi jóság, hogy meg ne inogjon a népünk!

Lansky: Mi meg tudunk akadályozni mindenféle szervezkedést.

Nagyapa: Tábornok úr, ha esténként feljönnek a csillagok, akkor mi az égre nézünk és valamennyien *egy*et gondolunk. A lelkünk minden este népgyűlést tart a csillagok fölött. Fő tudnak oda jönni az ön katonái?

Lansky: Elismerem, az önök makacsságában van erő — de azért minden hiábavaló. Önök egy európai nagyhatalommal állnak harcban.

Nagyapa: A nagyhatalom haldoklik. Azok a rettenetes dolgok, amelyek ma itt történtek, az agónia rémlátásai. Nem vagyok tudós ember, politikával sohasem foglalkoztam, de azért pontosan meg tudom mondani a halál óráját.

Lansky: Jövendőmondással is foglalkozik? Hát halljuk, kedves Kalchas: mikor hal meg a birodalom?

Nagyapa: Abban az órában, amikor rászorul a népek szeretetére.

Lansky (meghökkenve tekint rá, szünet után): És mit érnek vele? Ha mi innen elmegyünk, akkor idejönnek a szerbek. Nem volna jobb, ha a császári uralmat támogatnák, semhogy fölfalja önöket a Balkán?

Nagyapa: Minket nem ajánlatos fölfalni, tábornok úr. Mert fölfalni ugyan lehet minket, de megemészteni nem. Egy népet, amely gondolkodni tud, nem lehet megemészteni. És a mi népünk most már tud gondolkodni.

(Herczeg Ferenc.)

Olvasmányunk Herczeg Ferenc: A fekete levás című színművéből való.

1947. április 3. hete.

Általános iskola VI. osztály.

A tanítás anyaga: Az én virágos kertem.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés, felújítás. A mult órákon tárgyalt hasonló tárgyú olvasmányok felújítása, számonkérés.

b) Érdeklődéskeltés. Mivel foglalkoznak a leányok mostanában délután? Utalás az iskola virágos kertjére.

c) Célkitűzés.

II. *Tárgyalás.* a) Az olvasmány bemutatása.

Az én virágos kertem.

Gyermekkoromban, a Körös partján, egy kicsiny kis városban laktam. Szegény özvegy édesanyám rokonai körében, egy kis nádfödeles házba vontam itt meg magát, s velem és húgommal bizony jórészt csak abból éldegéltünk, amit a ház mögött elterülő kertecske termett. Fel is használta a kert minden kis zugát, s egyetlen cselédünkkel bizony sokszor napestig fáradott, hogy a kertet bővebb adózásra kényszerítse. Mivel gyakran segítettem édesanyámnak a kerti és házi munkában, jutal-

mul ezért — mikor tíz éves lettem — nekem ajándékozta egy veteményes tábláját, melyet azontúl tetszésem szerint használtam fel virágok ápolására.

Édesanyám tanácsai szerint csakhamar átalakítottam a veteményes táblát és berendeztem virágos kertemet. Soha, egész életemben sem fogom elfeledni, mennyi igaz gyönyörűséget okozott nekem e kis kert. Gyakran megloptam hajnali álmomat, hogy virágaim feledésében gyönyörködjem. Ilyenkor csodáltam a hajnalka ébredését, a délignyitó szirmainak fel pattanását; s meglestem, mikor az este ke — ez a kis nappalalvó — reggelre álomra hűnta be szemét. Néha napokig estem egy-egy bimbó feledését; s láttam, hogy legtöbb virág a hajnali nap első sugaraira terjesztette szét először szirmait, mintha megszűről megéreztek volna a nap közeledését, s üdvözölni siettek a rájuk árasztott jótékony melegért. Nagyon hamar meggyőződtem, hogy virágaim nemcsak növekednek, hanem éreznek és mozognak is. Láttam, hogy nemcsak a napraforgó, hanem több más virág is követi szemével a napot, s hogy némelyik még leveleit és ágacskaikat is a nap felé fordítja.

De legjobban felkelte bámulatomat az a kitartó munkáság, melyet virágaim csírázásuk és növekedésük alkalmával kifejtettek. Némely ágyacska fölött már 4—5 nappal azután, hogy elvetettem, lassan-lassan emelkedni kezdett, majd megrepedt a föld, s csakhamar azután felütötte fejét a földből a fehér vagy havvánsárgás kis csíra. Mint leszem-vártam, hogy a világosság hatása alatt a gyöngy, kis csírák megszínesedjenek! S valóban ezután minden nap volt rajtok valami szembe-tűnő változás: egyik nap szép, eleven, zöld színt öltött ek; másik nap új levelet fejlesztettek, vagy a megévvőt növelték, növekedtek, ágakra oszlottak és végre bimbózni kezdtek.

Az én kis kertecskémben nem voltak különös virágok. Nem volt üvegházam, hol a kényesebbek kitelelhettek volna; a szobában való szomorkodásukat pedig nem szerettem nézni. De a kint telelni bíró, vagy az egynyári virágokból csakhamar szép kis gyűjteményem lett. Az utak széleit kora tavasszal tulipán és jácint díszítette, melyek aztán a százszorszépeknek, meg az árvácskáknak adtak helyet. Ültettem nebántsvirágot, őszi-rózsát is; s nem hiányzott kertemből a violának, a georginának néhány fajtája sem. Nagy gonddal helyeztem el őket, hogy a kis területen mindegyiknek szépsége kellőképen érvényre juthasson. Szerettem, ismertem, gonddal ápoltam mindeniket; de igazi kedvenceim a rezedák, a rózsák és a szegfű voltak. Egy sor rezedát vetettem mindig az édesanyám ablaka alá, hogy kellemes illata korán reggel — ha ablakot nyit — megörvendeztesse.

Rózsám — az egyik utat szegélyező százlevelű (pünkösdi) rózsasort leszámítva — csak kertecském közepén volt néhány bokor.

Ezeket az erdőből hozott vadrózsatövekből magam nemesítettem, a barátnőmtől kapott nemes rózsaszemeket ültetve törzsükbe. Csak sok sikertelen kísérlet után juthat mazták fárad-

ságomat; de akkor oly ragyogó színpompát fejtettek ki, s oly édes illatot árasztottak, hogy nem bírtam betelni nézésükkel.

A virágokkal való foglalkozás megszépítette életemet. Némely gyermek a jó Isten kegyelméből és szülei áldozatkészségéből sok mindent élvezhet, amire nekem gondolnom sem lehetett; de a saját munkám•eredményében való gyönyörűségem sok nélkülözésért kárpótolt. De nemcsak kárpótlást nyújtottak a virágaim, többet is tettek: megtanítottak csodálni a mindenség Alkotójának végtelen jóságát és bölcsességét. Mikor úgy estefelé pihenésképen virágaim közt jártam-keltem, mikor fejlődésükre figyeltem, vagy szépségükben gyönyörködtem, mindig találtam rajtuk intő-figyelmeztető jeleket, melyek tekintetemet a földről az ég felé irányozták. Ilyenkor úgy megtelt a szívem igaz áhítattal, hittel, szeretettel és reménységgel, hogy túláradó boldog elragadtatással virágaimra borultam, s míg ajkam Isten kegyelmét dicsőíté: szememből a boldogság könnyei törtek elő.

Sebestyénne Stettina Ilona.

b) Az olvasmány által keltett emlékek, élmények felelevenítése, megbeszélése.

c) Az olvasmányt még egyszer végigolvassuk, gondolat-csoportonként.

d) Elmélyítés.

III. Befejezés. Mire figyelmeztet bennünket ez az olvasmány? Házi feladat: írják le, hogyan gondozzák virágaikat!

1947. április 2. hete.

Általános iskola VI. osztály

A tanítás anyaga. Szaboleska Mihály: Az akácfa című költeménye.

I. Előkészítés a) Számonkérés. A múlt órán tárgyalt olvasmány, költemény felújítása, számonkérése.

b) Ráhangelés a költeményre. A magyar alföldi ember legkedvesebb fája.

c) Célkitűzés.

II. Tárgyalás. a) Az olvasmány bemutatása.

AZ AKÁCFA.

Ebbe' az egész nagy határba'
Legszebb fa nekem az akácfa.
Fehérfürtös, virágos lombjáért,
Hozzám való hűséges voltáért.

Álmodozván százszor alatta,
Virágait rám-rám hullatta.
S addig-addig hullatta, hullatta:
Hogy a szívem megrezdült alatta.

Mikor a bölcsőmben feküdtem,
Már akkor is ott állt fölöttem,
A mi házunk mindig úgy szerette,
Az udvarunk vele volt beszélve.

És mikor így színehagyottan,
Egy kis lányba belefogóztam:
A legelső csókra, mit az kapott,
Az akácfa virága biztatott.

— Jártam már azóta sok helyütt, S hogy a sírom is ott legyen,
De csak egyet néztem mindenütt. Meg se kell azt hagynom énnekem.
S az akácfa ahol nem virágzik: Úgy is tudom, a szívem porából:
Én sem bírtam ottan ki sokáig. Virágosan megterem magától.

(Szabolcska Mihály.)

b) Az olvasmány által keltett élmények, emlékek felújítása, megtárgyalása.

c) A költeményt gondolatcsoportonként újra elolvassuk, megtárgyaljuk.

d) A költeményt mégegyszer végigolvassuk megszakítás nélkül.

e) Vonatkoztatás a község fáira, a fák szeretetére.

III. Összefoglalás. A költemény tartalmának rövid elmondása. Házi feladat: írjanak fogalmazványt otthon akácfájukról. (Akinek nincsen, az kedves virágairól írjon.)

Madarak- és fák napjára.

A fecskék érkezése.

Langyos tavaszi eső esett. A feketerigó ott fürdött az útszélen egy kis tócsában. Nagyvígán rázogatta a szárnyát, mikor egy pipiske szólt rá a faágról.

— Tán fehér akarsz lenni, rigó koma, hogy úgy mosakodol?

— Minek akarnék fehér lenni, mikor olyan szép fekete vagyok? — válaszolt a rigó. — Szürkéknek való vágyakozás ez csak.

— De kihegyezted a nyelved! — méltatlankodott a pipiske.

— De azért mondok neked egy újságot!

— Ugyan mit?

— Holnap hajnalban megérkeznek a fecskék!

— Honnan tudod? — kérdezte nagy izgalommal a pipiske.

— Én ne tudnám? Öreg barátom, a tölgyfa, mondta éppen az imént. Azért is fürdöm most, hadd legyen ékes tiszta.

Hogy így összehétkéltek, együtt szálltak a tölgyfához.

— Igaz, hogy jönnek a fecskék? — kérdezte a pipiske.

— Igaz bizony! — bólintgatott a tölgyfa. — Most hozta a hírt egy kis szellőcske, vele rendeltettem ezt a kis esőcskét is, hogy felfrissítse a lombjaimat. Ugy-e, milyen szép zöld vagyok? — kérdezte és büszkén tekintett magára.

— Hozzájuk ti menjete el! — mondta a tölgyfa.

Nem kellett nekik kétszer mondani. Szálltak már hegyen, völgyön.

— Hová olyan szaporán? — szólt rájuk a szarka.

— Megyünk a virágokhoz! — válaszolt a rigó. — Üzenetet viszünk neki.

— Nem árulnád el, hogy mit?

— Hajnalban érkeznek meg a fecskék!

No, ennek még a szarka is megörült.

— Hiszen akkor vége már a télnek! — kiáltotta vígan és hozzájuk csatlakozott. — Szállok én is veletek!

De alig repültek néhány szárnyecsapásnyit, az ökörszem szólította meg őket:

— Hová mentek, madarak?

— Üzenetet viszünk a virágoknak!

— Nem mondanátok meg nekem is?

— Holnap megjönnek a fecskék! — válaszolt a három madár.

— Akkor én is veletek szállok! — csicseregte az ökörszem.

Így állította meg őket az erdő minden madara. Végül már olyan sokan voltak, hogy hangjuktól visszhangzott az erdő.

Amerre csak virágot találtak, mindenütt megmondták a nagy hírt.

A virágok boldogan kiáltozták fűnek, fának:

— Jönnek a fecskék! Jönnek a fecskék!

A szarkaláb szomorú volt mégis.

— A madarak eléjük szállnak, mi meg csak várjuk, hogy a fecskék a helyünkbe jöjjenek.

Ez már igaz! Ilyet se hallottak még a virágok! El is ámulnak és lelkesedtek is egyszerre. De mire az est leszállott, már egy akarattal határozták el a legkülönösebb dolgot, amilyent semilyen erdő még soha nem látott, azt, hogy: mindnyájan az erdő szélére, a fecskék elé mennek.

Éjfélre a szarkaláb kiadta a parancsot:

— Virágeregiment, indulj!

És maga lépkedett a sereg élén. Nyomában a kökörcsin, gólyahír s aki csak virág nyílt az erdő-mezőn, mind egytől-egyig. Az ibolyához is elmentek. Szegény, ijedten mondta, hogy neki csak hajnalban kellett volna kibújni bimbójából, így mondta a tölggyfa. De a virágok nevettek:

— Lusta az, azt hiszi, hogy mindenki csak egyhelyben áll!

Sietett az ibolya is erre, ahogy csak tudott; szedte szirmolábcskáit, sebtiben kidugta bimbóaplanga alól. Meg se fésülte magát, csak kissé gyűrött-borzasan indult ő is a többi virággal.

Hej! Micsoda menet volt az! Színpompásabb a legszebb szőnyegnél is!

A madarak már ellepték a fákat. A rigót tették meg szóknak, hogy ő üdvözlje a fecskéket, ha megérkeznek. Futkosott is a rigó az ágakon, füttyülve, hogy a hangját próbálja. De a torkán is akadt a hang, amikor a menetelő virágokat megpillantotta. Volt is álmélkodás! De a nagy csodálkozást fésbeszakította a hajnal első sugara; vele érkezett az első fecskeraj.

A madarak rázendítettek énekükre, a rigó szócnoklat helyett olyat trillázott, hogy maga is a'lig érthette, mit mondott. A virágok meg integettek feléjük kicsi kis keszkenőjükkel s örömben még a fák is kivirágoztak.

Megjöttek a fecskék!

A HŰ MADARAK.

Levél a virágtól,
Virág dalos ágtól,
Vándormadár elvált
Leveletlen fától,
A hazai tájtól.
Kik itthon maradtak,
Szomorúan járnak...
Adjatok magocskát,
Szél ellen bűvöcskát
Szegény hű madárnak!

Kik levélhulláskor
Napkeletre mentek,
Most az öröm szárnyán
Ringanak, szép táján
Pálmaligeteknek.
Arany bogarakból
Vigan lakmároznak...
Adjatok magocskát,
Szél ellen bűvöcskát
Szegény hű madárnak!

Dideregve, éhen
Udvarunkra térnek,
Bánatos szemekkel,
Panaszos énekkel
Könyörögve kérnek.
Oltalomért hányszor
Ablakunkra szállnak!
Adjatok magocskát,
Szél ellen bűvöcskát
Szegény hű madárnak!

Itt született szegény
Ezen a szép tájon,
Zúgó Tisza mellett,
Zúgó Duna mellett,
Zöld leveles ágon.
Ha pusztá is: híve
A hazai tájnak...
Adjatok magocskát,
Szél ellen bűvöcskát
Szegény hű madárnak!

(Pósa Lajos.)

A MEGFÁRADT EMBER.

A földeken néhány komoly paraszt
hazafelé indul hallgatag.
Egymás mellett fekszünk; a folyó meg én,
gyenge füvek alszanak a szívem alatt.

A folyó csöndes, nagy nyugalmat görget,
harmattá vált bennem a gond és teher;
se férfi, se gyerek, se magyar, se testvér,
csak megfáradt ember, aki itt hever.

A békességet szétszítja az este,
meleg kenyérből egy karaj vagyok,
pihen most az ég is, a nyugodt Marosra
s homlokomra kiülnek a csillagok.

(József Attila.)

Beszéd madarak- és fák napjára.

Eszkendőről-eszkendőre felszedi sátorfáját minden iskola,
amikor az idő kienged téli szállásunkból, hogy felkeressük a szabad természetet, s legalább egy évben egyszer gyönyörködjünk közösen szépségeiben, nagyszerű alkotásaiban.

Bizony, nemcsak egy esztendőben egyszer kellene észre-

venniünk a természet nagyszerűségét, csodás szépségét és csak a vak előtt fel nem tűnő célszerűségét, hanem minden nap, hiszen a mi földi életünknek egyik legfontosabb alapja éppen a természet. Nélküle nem ennénk kenyeret, nem főzhetne édesanyátok még egy kis krumplilevest sem, nem ehetnétek szalonnát, de gyümölcsöt sem, hiszen fű, fa, állat, ásvány, minden a természet alkotása.

És mégis, hányszor vétkezünk a természet ellen napjában is. A község utcáin lévő fák leveleit letépik, virágait leszaggatják, a fák ágait letördelik, héját megfaragják bicskával, mások a hasznos éneklőmadarak fészket fosztogatják ki, s egyáltalában nem gondolnak arra, mekkora kárt csinálnak ezzel a megfontolatlan cselekedetükkel nemcsak maguknak, hanem embertársaiknak is.

Mert hiszen könnyű belátni, hogy a község utcáin, az udvarokban ültetett fa nemcsak azért van, hogy alatta a forró nyári napokon meghúzódjunk, enyhet találjunk, hanem azért is, mert jó porfogók, tisztítják lombjaikkal az állatok által felkavart portól szennyezett levegőt, hanem gyümölcsükkel táplálnak is bennünket, amikor pedig kivágják őket, fájuk szerszámnyélnak, bútornak, tüzelőnek lesz jó, így megint csak az ember hasznát szolgálják.

A gyümölcs — tudjuk mindnyájan, — nemcsak kiváló táplálék, hanem a falusi ember egyik fő kenyérkereseti forrása is. A falusi ember fölösleges gyümölcsét beviszi a városba, ott drága pénzen értékesíti, s mint gyümölcsíz kerül messze földön forgalomba, más szegény emberek asztalára, olyanoknak, akiknek nincs módjukban városban gyümölcsfát tartani és gondozni.

Nem tudom, azok a madárfészkeket fosztogató gyermekek gondolnak-e arra, csínytevésükkel hány embertársuk asztaláról vonják el a gyümölcsöt? Hány gyermektársuk szájából veszik el az ízes almát, mosolygó körtét, szőlő barackot, szőlőt, diót és a többi sokféle gyümölcsöt, amit pedig ti is szerettek, s ugye, milyen rosszul érzitek magatokat, ha valamely évben rossz termés van gyümölcsben, s magatok sem ehettek elegendőt.

Pedig a legtöbb rossztermésnek mi, emberek vagyunk az okozói. Hogyan: hát úgy, hogy egész télen át rá sem gondoltunk a házunk táján élelemért, védelemért könyörgő kis madarainkra, elnéztük éhes tekintetüket, azt, hogy míg társaik — érezve a természet őszevélését — elköltöztek melegebb hazába, ezek hűen ittmaradtak nálunk s segítségünket kérik. Hányan gondoltak arra, hogy jó szívük sugallatára hallgatva enni adtak volna nekik, hiszen semmi sem marad hála nélkül. Mert az a kis madár, amelyet mi télen megsegítettünk a hideg és az éhség szörnyű szenvedése ellen, tavasszal szorgos munkájával ezerszeresen visszafizeti nekünk azt, amivel segítségére voltunk. Ingyen, minden napszám nélkül gondolozzák gyümölcsfáinkat a hernyók és más kártevők ellen. Gondoltatok már arra, milyen hasznot tesz nekünk csak egyetlen cinkepár is a nyáron? Bizonyosan nem, mert ha gondoltatok volna erre, bizonyosan nem

fosztogatnátok fészkeket, s egészen bizonyosan gondolatok volna rájuk a télen is, amikor a jó meleg szoba ablakán gyönyörködtetek a fehér, behavazott téli képben, amikor ők élethalálharcot vívtak éhséggel, hideggel szemben! Ha egy cinke egyetlen napon csak 50 férget pusztít el, áprilistól szeptemberig számítva, az legalább öt hónap, vagyis kereken százötven nap. Ez azt jelenti, hogy az az egyetlen cinke egész nyáron át százötvenszer ötven, vagyis 7500 férget, hernyót s más kártevőt pusztított el. A párja legalább ugyanannyit, ami már 15.000 féreg, ami mind a mi fáinkat pusztította volna, a mi almánkat, körténket rágta volna meg. Ha már most egy cinkepár — csak 5 fiókát nevel fel egy nyáron, s azok is legalább 3 hónapig részt vesznek szülőikkel a hernyók irtásában, — hiszen ők éppen ilyen káros rovarokkal táplálkoznak, nem nehéz kiszámítani, hogy egész kerteket, a gyümölcsfák százait tisztogathatták volna meg, a gyümölcs sok-sok métermázsája maradt volna mentes a korai lehullástól, pusztulástól. Hogy ez mit jelent pénzben, azt is kiszámíthatjátok szabadidőtökben. Hány csizmát, cipőt, ruhát vehetett volna ezen édesapátok?

Bizony, gyermekek, amikor letépitek a fák leveleit, virágait, letördelitek gallyait, erre is gondolatok kellene! Arra, hogy ezzel a rongálással, amire szükség egyáltalában nincsen, hiszen másként is játszhatnátok, csak magatoknak, jó szüleiteknek és embertársaitoknak tesztek kárt. A régi népeknek szent fái, szentelt állataik voltak, ezzel akarván figyelmeztetni az embereket arra, hogy a növény is, az állat is az Isten teremtménye, ami éppen úgy kíméletet érdemel, akár az ember vagy gyermek. Bizony, nálunk is elkélne ilyen növény-, állatiünneplés, ha nem is nyilvánítanánk őket szenteknek. Hiszen táplálékunk, az egyetlen ízesítő só kivételével, mind csupa növényi és állati részekből álló, szóval a természet adja nekünk. A saját maga, és embertársai ellensége tehát az, aki tudja, mit jelent az, a növényeket és állatokat kínozni, pusztítani, és mégis megeselekszi!

Gyermekeim! Ellenségei vagytok magatoknak? Szüleiteknek? Embertársaitoknak? Azt akarjátok, hogy eltűnjön asztalotokról a kenyér, a gyümölcs, a hús, a főzelék, a vaj, a zöldség-féle? Azt akarjátok, ne legyen ruhátok, cipőtök, ne legyen egy szék, amire leülhettek, ágy, amibe fekhettek, ha nyugovóra tértek? Ezt nem hiszem, hogy rendes gyermek akarhatná. Ha pedig így áll a dolog, ne kínozzátok az állatot, hiszen az is érez, annak is fáj a bántalmazás, akár tinեktek, ne fosszátok ki a hasznos madarak fészkeit, ugyan mit szólna édesanyátok, ha benneteket elragadna valaki s nem engedne többé haza, ne pusztítsátok a növényeket, hiszen növény a tápláléka az állatoknak, mindkettő pedig a mienk! De nem elég az, hogy ti magatok nem bántjátok a növényeket és állatokat, az is szükséges, hogy a mások pusztítását is megakadályozzátok!

Ezek kell, hogy eszünkbe jussanak ilyenkor, madarak és fák napján, s elég szomorú, hogy a természet védelmére külön napot kell szentelnünk! Majd, ha minden ember belátja azt,

hogy növények, állatok nélkül nem tudnánk élni, akkor várhatjuk azt, hogy a természet is meghálálja védelmünket, gondosságunkat, amelyben növényeit, állatait részesítjük, s akkor megfizeti majd jószágunkat, ami különben nem is annyira jószág, mint a saját jól felfogott érdekünk, akkor fogja igazán meghálálni a vele való törődést!

A MAGYAR PARASZT.

Csak akkor látod őt, ha szürke éjjel Roskadtt inakkal lassan ballag aztán,
száguld tovább a gőzvasút veled, bölcs mélabú van napsütötte arcán,
s a hajnal mérgező lehelletével de szem nem látta őt könnyezni még.
leng tejszínűn az alvó táj felett.

Mint egy bús isten, jár a zöld mezőben
döbbenve nézem, mint halad előttem,
és nem tudom, mi bántja nagy szívét.

Merengve megy előre, méla, álmos
lovát magára hagyja szántani,
olykor kitárja karját, mint a táltos
csillognak inge hősínű fodrai.

(Kosztolányi Dezső.)

BÚCSÚ AZ ERDŐTŐL.

Csak el kell válnunk, jó öreg fák, Hiába mond regét a lomb ott,
Hiába is marasztotok; S lombok között dalt a madár.
Hiába hajlik rám hízelegve, Szívemben ott is az zokog majd,
Illatos, árnyas lombotok, Amire te tanítgatál...
— Csak el kell válnunk, jó öreg fák. Hiába mond regét a lomb ott!

Pedig tudom, hogy visszasírlak, Minek, miért marasztalnál hát?
Én édes erdőm tégedet; Hisz' lásd, te jössz el énvelem;
Arcomra titkon könnyet ejt az Madárdalos, csöndes magányod,
Idegen büszke rengeteg... Itt zsong örökre lelkeken,
— Oh, én tudom, hogy visszasírlak! Minek, miért marasztalnál hát?

(Szabolcska Mihály.)

Húsvéti magyar népszokások.

Bartha Károlynak kedves húsvéti rigmus-gyűjteményében találjuk a következő szatmármegyei, botpaládi köszöntőt:

Nagypénteken sokat sírtak,
Sok hímes tojást is írtak.
Adjanak egy hímes tojást.
Kerüljék el a locsolást.
Most hát húsvét van, örvendjünk,
Egymást locsolni készüljünk.
A Jézus is a bérével
Locsolt piros vérével.
E ház népének azt kívánom,
Kívánságom meg nem bánom,
Éljenek boldog napokat,
Bú nélkül valókat,
Szívemből kívánom.

Ebben a kis versben is benne van a magyar vallásos népszokások egész sajátos jellege: a vallásos áhitat, a népi tiszteletadás, de ezen a vallásosságon átút az ünneplő parasztság jókedve s a vallásos élményt felváltó laikus népi magatartás. Vallásos élmény, pogány szimbólum fonódik össze itt, szerelemvarázsló ajándék s Krisztus kiömlő vérének áhitatos tisztelete. Ha vallásos néprajzunkon végigtekintünk, ez a kettősség mindig is szemünkbe ötlik, de tán egyszer sem olyan kiemelkedő módon, mint a húsvéti szokásaink gazdag anyagában. Különben az is igaz, hogy egyik ünnepünk köré sem csoportosul annyi szokás, mint húsvét ünnepéhez. Róheim Géza a magyar néphitről és népszokásokról szóló könyvében elsősorban a római katolikus naptár január 1-vel és a keleti szláv naptár későbbi tavaszi évkezdetével magyarázza a húsvét köré fonódó szokások rendkívüli nagy számát.

Valóban a húsvéti szokások egy-egy része ismerős már a farsangi ünnepkör népi szokásanyagában is. Ilyen elsősorban a téltemetés, télkihordás szokása: ezt a szokást helyenként még farsangkor csinálják, de nem egyhelyütt nagybőjt végén hordják ki a telet. Északmagyarországi szokás egész palócságunknál elterjedt, hogy Virágvasárnapján egy szalmából, rongyból készített bábút, úgynevezett kiszebábút visznek nagy énekszóval át a falun, s a fiatalok ezt éneklik:

Villő, Villő! faluvégén selyemsátor,
Zengjünk ott most úgy, mint máskor.
Villő, Villő, kivisszük a kicevicét
S behozzuk a koncemesternét, Villő, Villő.

Nagy lármával, kiabálással viszik ki a falu határáig a kiszebábút, ott áthajítják a határon, vagy a vízbe dobják. Úgy tartják, hogy a kiszével együtt nemcsak a telet temették el, a nagybőjtöt, hanem mindazt a bajt, ártalmat is, ami a falut érhetné. Az egyik szatmári faluban, Mérken, szokásban volt, hogy a kiszebábukat hordozó csapatok összetalálkozva, a határban megmérkőztek: a két kiszét egymáshoz csapkodták. Ebben a szokásban benne él a germán hagyományanyag tél-tavaszi küzdelmének emléke, ami azért is bizonyosra vehető, mert Méren német település. Különben ez a szokás mind a germán, mind a szláv szokásanyagban is megtalálható és Róheim kutatásai szerint a Villő, a tündér jelenléte szokásainkban arra mutat, hogy szláv hatás ez ugyan nálunk, de oly szláv hatás, mely a szlávba is az ozmán törökből jutott. Tehát mi a szlávságtól csak visszakaptuk ősibb örökségünket.

Virágvasárnapjának vallásos szokása a barkaszentelés. A szentelt barkának aztán a nép gondolatvilágában a jelentősége túlnő a vallás szimbolikus értelmezésén, hozzáfűzi a maga ősi hiedelmét is. Így a szentelt barkának különös ereje van: bajelhárító, gyógyító. Szemverés, torokfájás ellen használ a megtört szentelt barka. Privígyen a fiatal anyák a barkaszentelésre elviszik csecsemőiket is, hogy mielőbb megszólaljanak. A nép vallá-

sos gondolkodásába természetesen erősen belejátszik kis gazdaságunk minden gondja-baja is; a szentelt barka így lesz előzője a tehénrontásnak, az ostorhegy, ha barkák közt szentelik meg, elősegíti a ló egészségét, széppé teszi járását, a méhkas alá tett barka pedig elősegíti a méhek rajzását s buzgó mézgyűjtővé teszi őket. Másutt a villámtól őrzi meg a házat a szentelt barka s még sorolhatnánk fel a különböző hiedelmekből nagy sereggel: mind azt bizonyítja, hogy a vallásos szentelményt a népi gondolkozás bevonja a maga ősi szemléletének körébe.

A húsvéti ünnepkörben azonban legjelentősebb a nagyhét s a köréje fonódó szokások: ezeket a szokásokat a régibb paraszti világ áhitattal betartotta s a vallásosság nagy kötőerejére jellemző, hogy legtöbbje e szokásoknak mai napig megtartotta funkcióját, sőt láthatjuk, hogy a húsvét egyes szokásai változatlanul élnek ma is a könnyen felejtő város folklóréjában is. Nagyhét elsősorban a készülődésnek, tisztulásnak az ideje. A katolikus világ készülődése már hamvazó szerdán kezdődik és nagybőjt hetein át tart, hogy a lélek tisztán álljon Ura elé, aki vállalta az áldozat keresztjét és halálával megváltotta a világot. Ez a gondolat a katolikus nép húsvéti szokásain végighúzódik, de lényege szerint áthatja a református népi szokások rendjét is. Kitisztítják a házat, udvart, istállót; az egész család készül az ünnepre, még a minden mód nélküli s az ünnepeket lenéző szegény parasztság is igyekszik, hogy ezeken a napokon együtt tartson az ünneplő faluval.

Nagyszurdán és nagycsütörtökön Csanádapácán a Pilátus-verés szokása divatozott: mikor a pap belekezd a „Miserere mei” zsoltárba s annak jeléül, hogy Krisztus kínhalálakor a jeruzsálemi kárpit kettéhasadt, megüti az oltár lépcsőjét, a nép is neki-esik a padoknak s botokkal veri néhány pillanatig. Azt tartják erről a szokásról, hogy Pilátust, másutt Judást elverik, mert elárulta Jézus Krisztust s oka volt halálának. Különben nagycsütörtökön hallgatnak el a harangok s vissza sem térnek a nagyszombati körmenetig, addig elrepülnek Rómába, ahogy ezt Kopeczky Mihály késmárki diáknak históriájából is tudjuk. A harangok helyett mindenütt a kereplők szólnak. Sokhelyütt úgy tartják, hogy ez a zaj előzője a vetést s a gazdaságot fenyegető minden ártalomnak.

Nagypéntek napjához is számtalan keresztény és pogány képzet kapcsolódott. A tavaszi tisztulás pogány gondolata és a megváltás katolikus tanítása kapcsolódtak itt össze.

Nagyon sokhelyütt szokásos a nagypéntek hajnalán való ünnepi mosakodás; így szabadulnak meg minden betegségtől. Néhol a beteg kisgyerekeket mosdatják ilyenkor a patakban, másutt a lányok mossák meg arcukat a patakról hozott „aranyos” vízben, hogy mindig szépek legyenek. Igen sokszor a lovakat is megfürdetik.

Nagyszombat napjához kapcsolódik egyik érdekes szokásunk, melynek eredetéről még sokat vitatkozhatunk: a húsvéti határkerülés szokása, amely egymástól távoleső vidékeken nagy

hasonlatossággal őriződött meg: Dunántúlon és a székelységnél. A székely határjárók: fiatal házasok, legények vacsora után ösz-szegyültek, hogy maguk közül királybírót, papot, énekvezetőt s még egyéb tisztségeket választottak s énekszóval-imamondással megkerülték a templomot, majd az egész falu határát.

Ez a közismert szokás sok analógiát mutat az antik vallásos hagyományok felé is. A szokásnak különben dramatikus játék jellegű ágazata is van: bebocsájtásért könyörögnek a házakba, hogy messzi útról jöttek s míg meg nem kapják aján-dékukat, eltréfálnak a házbelleikkel.

Végül is nem feledkezhetünk meg a húsvéti népszokások ismertetésénél a húsvét hétfői locsolkodás szokásairól és a lányok hímes tojásáról. A szokás egyik benső értelme: szerelmi varázs, ezt a szimbólumok is eléggé elárulják. A megöntözés kedves huzavonái, a lányok ellenkezése játékosná, vidámmá teszi ezt a napot: a falu tele énekszóval, kissé beborozott legé-nyek járnak az ismerős házakhoz. A régi tavaszkezdeti szerelemünnepeknek emléke éled föl e napon s ahogy a szentivánnapi kurjantásokban a nyár forróságát érezhetjük, a húsvéti rigmu-sokban, tréfákban a kezdődő szerelem, a tavasz mutatkozik meg.

(Ortutay Gyula.)

Magyar táncok.

Torna-ünnepélyre.

ANDALGÓ.

Felvonulás párokban kézfogással vállmagasságban és tízesével félköralakítás. Elvonulás tízesével egyenes arcsorban az alapállás és hátra arc vezényszó után.

1. A tanulók tízesével, kézfogással arccal állnak a közönség felé félkörben. A sorok szélén állók szoknyájukat szélesre kitarják.

Andalgó jobbra, balra, jobbra, bokázó.

Fejfordítás és törzshajlítás mindig a menetirány felé.

2. Az 1. alatti megismétlendő, de ellenkező irányban kezdve.

3. Tétovázó.

A tízes sor közepén kettéválík. A baloldalt álló 5 táncos negyedfordulattal balra, ballábbal a jobboldalon álló 5 táncos pedig negyedfordulattal jobbra, jobblábbal indul.

Előre 3 tétovázó lépés félkörbe, utána 1 magánforgóval fél-fordulatot tesznek hátra. A magánforgónál a baloldali sor jobb lábát lendít, és utána jobblábbal toppant. A jobboldali sor ellen-kező lábbal ugyanazt végzi.

Eközben a közönség felé eső kéz tarkón van, másik a szoknyát fogja.

4. A 3. alatti megismétlendő a magánforgóig, ellenkező

lábbal kezdve visszafelé. A magánforgóval valamennyi pár egymásfelé fordul, egymással szemben.

5. Kitartó-csalfa. Felállás: (párosával).

b a b
c c

b-a-b párok helyben kitartót táncolnak (kétszer tétovázóval egymás felé eső lábbal indulva helyesere), utána emelkedő jobbra, emelkedő balra. Közben jobb kézfogás magasan tartva, balkézszel szoknyafofogás (a kitartónál). Az emelkedésnél a kézfogás elengedve, páros kézkülesolás, a könyök vállmagasságban tartva.

Ezzel egyidejűleg a c-c párok csalfát táncolnak.

3 tétovázó lépés külső lábbal kezdve előre, utána bokázó.

3 tétovázó lépés külső lábbal kezdve helyre, utána bokázó.

A csalfánál az egymás felé eső kézzel kézfogás magasan tartva, külső kézzel ruhafogás.

6. Felállás páronként:

c c
a
b b

b—b-párok csalfa előre, bokázó.

c—c-párok csalfa hátra, bokázó.

a-párok ezalatt helyben csárdást járnak.

Két csárdáslépés jobbra, kettő balra, kezek csípőn; utána 8 rendes lépéssel megkerülik egymást, — egymásnak mindig háttal fordulva — karkülesolás mint az emelkedőnél.

7. a-párok csalfát táncolnak előre, utána bokázó.

b-párok helyben csárdást járnak (lásd az 5. pontot).

c-párok helyben csárdást járnak (lásd az 5. pontot).

8. Az összes párok csalfával helyretáncolnak.

9. Az összes párok helyben csárdást táncolnak, a fordulatonál a nyolcadik lépést arccal a közönség felé egyenes sorba állva fejezik be.

Soha többé!

Kis színdarab madarak-fák napjára.

Irta: Koretzky Etel közs. tanítónő.

Nagydorog

Szereplők:

Gyurka	Cinke
Mariska	Bíbie
2 törpe	Rigó
Bagoly	Fa
Gébicsné	3 lepke
Döme törpe,	10—12 leány

I. Jelenet. (10—12 leány és Mariska.)

(*Szín:* erdei tisztás. 10—12 lányka párosan táncol. Menet-
irány: kör. A kör közepén Mariska ül s úgy tesz, amint a dal-
ban hallja. Dallam: zölderdőben jártam.)

Zölderdőben jártam, virágok között,
Ott láttam egy kis lányt bokrétát kötött.
Mondtam neki, hogy maga aranyos,
Akkor szép a kislány, mikor takaros.

Zöld erdőben jártam, virágok között
Ott láttam egy kislányt, gyöngyöket fűzött.
Mondtam neki, hogy adjon nekem is,
Azt mondta, hogy nem ád, — mért vagyok hamis

Zöld erdőben jártam, kerek erdőbe
Ott láttam egy kislányt, sírt a kötőbe.
Mondtam neki, hogy megvigasztalom:
Ne sírj kedves rózsám, édes angyalom!

(A táncoló lányok a dal végére a háttérben félköralakban
helyezkednek el, vagy addig dúdolják, míg mindenki helyére
áll.)

Mariska: Nem búsultam, csak arra gondoltam, mit esi-
nálhat az én Gyurka testvérem... Ni, ott jön már! (Felugrik.)
Nézd, milyen szép csokrot szedtem vadvirágokból! Édesanyám,
tudom, meg fog örülni neki! — Te hol jártál?

2. Jelenet. (Előbbiek, Gyurka.)

Gyurka: Az erdőben! — Én is szedtem valamit! Nézz ide!
(Tömött zsebeket mutat.) Teli van szebbnél-szebb madártojá-
sokkal! Ez meg itt egy kis gébics! (Keménypapírra festett s
kivágott madarat tart markában.)

Mariska: Nem szégyeled magad, Gyurka! Hányszor hal-
lottuk az iskolában, hogy nem szabad bántani a madárkákat,
meg a fészkeiket sem! És aztán nincs szíved? Szegény madár-
mama, hogy siratja kis fiókáit! Neked jól esnék, ha egy óriás
a markába fogna és elvinne az Óperencián túlra?!...

Gyurka: Legalább világot látnék és nem hallanám a te
testvéri oktatásaidat!...

Mariska: No, Gyuri, ezt nem vártam tőled! Maradj magad-
nak, én elmegyek a társaimhoz és imádkozni fogunk, hogy a jó
Isten javítsa meg a te rossz szívedet. Szervusz! (Elmegy.)

Gyurka (kezével legyint): Elmulatok én magamban is, il-
letve ezekkel a tojásokkal, meg a kis madárkákkal.

3. Jelenet. (Gyurka s egy törpe.)

Törpe (hirtelen vállon fogja): Na, mivel foglalkozol?...
Mi van a zsebedben? (Odanyúl, kivesz egy tojást.) Gébics tojás?
Kopogtató madár tojása (belenéz)! Hujnye, cinke, bibie, rigó

tojás! Úgy látszik, jó ismerőse vagy a madárcák fészkeinek! No megállj! Megtanítlak én! — Jó testvérkédre, tanítóidra nem hallgatsz? No megállj!

Gyurka (ijedten térdre rogy): Aranyos törpe bácsi, bocsáson meg! Hadd menjek megkeresni Mariskát!

Törpe: Nem addig van az! Bünhődnöd kell sok, gonosz fészekrablásaidért!

Gyurka: Jaj, jaj! Mi lesz velem?

Törpe: Állj ide középre és meg ne merj mozdulni, ha kedves az életed!

Gyurka (kelletlenül): Igen, igen!

Törpe (sípjába fúj háromszor).

4. *Jelenet.* (Voltak, még két törpe.)

2 *törpe*: Mit parancsolsz édes gazdánk?

Törpe: Doboljátok ki az erdőben, hogy jelentkezzenek itt, ezen a helyen azok a madarak és fák, amelyeket ez a Gyurka gyerek megkínzott és kifosztott!

2 *törpe*: Igenis, rögtön itt lesznek! (El.)

Törpe: Akkor aztán meglátod, meggyőződhetsz róla, milyen jó gyerek vagy!

Gyurka: Kegyelem, kegyelem!

Törpe: Te se kegyelmeztél egy madárnak se! Nincs kegyelem!

Gyurka: De hát ez borzasztó! ... Elszaladok!

Törpe: Ott maradj! (Kezét felé emeli.) Ne mozdulj!

Gyurka: Jaj nekem, jaj nekem! Miért is voltam ilyen rossz!

Törpe: Á, itt jön Gébics mama!

5. *Jelenet.* (Voltak, Gébicsné.)

Gébicsné: Jó napot, Döme törpe! Eljöttem panaszt tenni, egy gonosz gyerek ellen!

Törpe: Igen, kidoboltattam! Majd jönnek még többen is! Addig foglalj helyet! (Mutatja hol. A félkörben álló leányok elé újra csak félkörben állítja fel az érkezőket.)

6. *Jelenet.* (Voliak s jönnek: harkály, cinke, bibic, rigó.)

Ez utóbbiak egyszerre: Adjon Isten jó napot. Hol tehetjük meg a panaszunkat?

Törpe (elrendezi őket): Ide tessék állni! Rögtön kezdetjük is! Bölcös bagoly lesz a bíró. Á, már ő is megérkezett. (Hajlong.) Tessék, tessék, erre, erre! (Leülteti székre v. fatörzsre.)

7. *Jelenet.* (Voltak, bagoly.)

Bagoly: Jó napot, kedves testvéreim! Eljöttem igazságot tenni. Kik a panaszosok?

Madarak: Mi vagyunk!

8. *Jelenet.* (Voltak, lepkék.)

Lepkék: Mi is panaszt teszünk Gyurka ellen!

Bagoly: No, csak szép sorjában! Gébicsné asszony! Lépjen elő, hallgatom!

Gébicsné: Amikor kicsinyeimet megettettem és déli álmra hajtottuk fejünket, lépéseket hallottam. *Az a fiú volt!* (Rámutat Gyurkára.) Mindig közelebb, közelebb somfordált. Én hangosan sírtam. Kértem őt, menjen tovább, ne bántson minket. De hiába! Kinyújtotta a kezét s belemarkolt a fészekbe. Hiába borzoltam tollamat, hiába vagdostam feléje csőrömmel, egyik fiacskámat kiemelte s elvitte! (Sír.) Majd megszakadt a szívem miatta!

Bagoly: Ne sírj, jó asszony! Csak pár percig várj, míg a többiek panaszát is meghallgatom! Azután méltó módon megbüntetjük. — Te kiszakíthatod a fiú szívét, mert a tied is majd megszakadt!

Harkály: A legerősebb farktollaimat kihúzta és most nem tudok megtámaszkodni a fán. Megeszem a fában élő férgeket, így hasznára vagyok az embereknek és ez a gyerek mégis bánt!

Bagoly: Te csípd le majd az ujjait büntetésül.

Gyurka: (ujjait nézegeti.)

Cinke: Én meg a lábát fogom eltörni, mint ő az enyémet! Harkály doktor alig tudta meggyógyítani. (Kötözött lábba, sántikáljon feléje.)

Gyurka: Jaj, kegyelem!

Bíbic (harciasan): Te mersz kegyelmet kérni? Hát nekem mért nem kegyelmeztél? Mért vágtál a földhöz, hogy egyik szememre megvakultam!? (Bekötött szemmel van.) Ki fogom csípni a szemedet!

Rígó: Engem örökké csúfol. Majd meghúszom érte a füledet!

Lepkék: 1. Szárnyunkat kitepi. 2. Gyufaskatulyába tesz. 3. Tűvel szurkál!

3 *lepke:* Most mi viasszasúrjuk!

Fa: Gallyaimat tépi, késsel vés, faragsál, ráncigál, hintál rajtam. De várj csak, és próbálj még ágaim közt fészket keresni! Egyik karommal agyon foglak sújtani.

Bagoly: Hallottad a vádakát? Szállj szívedbe! Bánod-e, hogy mindezt tetted?

Gyurka: Csak most látom, milyen sok rosszat tettem! Ha van mentség számomra, ne bántsatok! Soha többé ilyesmit nem teszek!

Bagoly: Ha becsületszavadra fogadod...

Gyurka: Becsületszavamra fogadom...

Bíbic (közbevág): Nem úgy van az! (Össze-vissza kiabálnak: Nincs kegyelem! Menjünk neki!)

(Hozzárohannak.)

Gyurka: Istenem, segíts! (Elesik, elájul. A törpék, madarak, fa, lepkék széjjel szaladnak.) (Gyurka felébred, szemét dörzsöli, körülnéz, tapogatja tagjait.) Úgy látszik álmodtam... Jaj az a gébicsmama! Meg az a bíbic! .. Jaj, de jó, hogy csak álom volt! Most azonban valóban megfogadom, hogy soha többé nem bántom a madarakat s nem kínozzom a kártékony állatokat sem.

9. Jelenet. (Mariska jön.)

Mariska (a fogadást halja a háttérben, most előre jön.)
 Ugy legyen! Ámen!

Mariska: Ugy-e, kedves pajtásaim, ti sem fogjátok bántani
 ezután a madarakat és a fákat?

Gyurka (az iskolás gyermekekhez): Igérjétek meg!

Az iskolások: Megígérjük! Meg is tartjuk!

(Dal: Árnyas erdőben szeretnék élni. Mindenki énekl.)

Ismeretterjesztő előadás.

A magyarság művelődési és társadalmi fejlődése.

III.

A középkor.

A „sötét” középkor fogalma a 15—16. század reneszánsz és humanista mozgalmaiban érlelődött ki. A reneszánsz emberei úgy érezték, hogy új kor küszöbén állnak, s megtagadtak minden szellemi közösséget a közvetlen múlttal. A lekicsinylés és a gyűlölet hangján nevezik el az időszakot, amely a csodálatos Róma és saját koruk közt tátong. Így a szó csakhamar harci riadó lesz, vagy élesre fent bárd a kárhozatra ítélt múlt felett. A reneszánsz embere azt az ellenkezést s ellenszenvet, amelyet a közelmúlt emberei és eszméi iránt táplált, mind beleöntött ebbe a szóba: középkor. Ráolvasta, hogy Róma miatta pusztult el, hogy ő volt az, aki kioltotta az antik világ fényét, s helyette a barbárság sötétségét borította az emberiségre. Áthághatatlan árkot vonnak az antik és a középkor közé, s míg az egyiket fénybe vonják, minden ragyogással felöltöztetik, addig a megvetett másikat sötétségbe vetik, a barbárság korának keresztelik el, amelyről jobb minél kevesebbet tudni. A reneszánsznak ezt a pártos történet-szemléletét azután magáévá teszi a német humanizmus és reformáció, örökségként átveszi a felvilágosultság, végül újra feleleveníti a legújabbkor liberalizmusa. Csupán az ellenreformáció és a romantika tudja a középkor értékeit és szépségeit igazán megérteni.

Azóta, jól tudjuk, hogy a reneszánsz saját maga és a középkor megítélésében nagyot tévedett. Amikor az olasz quattrocento az antikot zajos csodálattal ünnepelte, nem az ókori császárkori alkotásokra nyúlt vissza, — hogy ne is beszéljünk a görög klasszicizmusról! — hanem a középkori toscanai román stílus emlékeire. Tévedése az volt, azt hitte, ha átugorja a gótikát, a közvetlen múltat, már belekerült az antik világ kellős közepébe. Így történt, hogy az antik mintát a korareneszánsz számára nem az ókor, hanem maga a lebecsült középkor (román stílus) szolgáltatta, amiről persze ők nem is tudtak. A humanisták szenvedően epédeztek az óromai élet után, latinosságukat mégsem a klasszikus auctorok írásain tisztítgatják, hanem a középkort beköszöntő Boëthius, Symmachus, Hieronymus és Szent Ágoston nyelvezetén. Az úgynevezett humanista írás csak neve után „antiqua” igazában Karoling, tehát koraközépkori betűformákat elevenít fel. Míg tehát a reneszánsz embere a közelmúlt gótika kora ellen fordult, a középkor első felét — összetévesztve az antikkal — nemcsak hogy nem ítélte el, hanem egyenesen feldicsőítette.

Hasonlóan igaztalanul járt el a reneszánsz történelemszemlélete a középkorral akkor, amidőn szemére vetette, hogy az antik világot elnémitotta. A reneszánsz hamis képet alkotott magának ebben is. A középkor — jól tudjuk! — nem viharként söpörte el az antik világot, hanem lassú érésben, fokról-fokra bontakozott ki antik köntöséből. A Krisztus utáni 3. század közepén kezd távolodni a történelem pályája az antik vonaltól, hogy azután a 6. század közepe táján végleg beérjen a középkorba. E két határ

között még igazi római élet lüktetett a Földközi-tenger kultúrterületén, még római-antik módra éreznek és gondolkoznak az emberek. Izig-vérig rómaiak azok, akik először szemlélik a világot a középkori ember szemével. A római lírodalomban egységes hangolt földközitengeri kultúra önérejéből veti le az antik életformát, s alakít ki magából egy új világot. Ebben a csodálatos áthasonulásban cserélt lelket a Földközi-tenger kultúrvilága. Nincs tehát szakadék antik- és középkor között, ellenkezőleg, a két kultúrvilág határai észrevétlenül tolnak egymásba.

De másra is tanít a történelem. A középkor a keresztény transzcendens gondolat és az antik immanens világrend folytonos gyürkőzéséből és kegyenlítéséből alakult ki. A kereszténység magához idomítja az antikot, az antik viszont a keresztény gondolatra üti képmását. Amint a kereszténység érzi, hogy túlságosan antikizálódott, meglazítja kötelekeit az antikkal, s a szerzetesi szellemet segíti diadalra. Ez a keresztény pragmatizmus vezeti be a voltaképpeni középkort — a kései antikkal szembeállítva — a 6. század közepe táján (Nagy Szent Gergely kora). A szerzetesség korát azután a keresztény humanizmus és antikizáló reneszánsz időszaka követi: a Karoling-reneszánsz (a 8. század közepétől a 10. század közepéig). Egy követi a román stílus kora, amely ismét a szerzetesi ideál jegyében áll (Cluny-szellem!), hogy azután a 12. század második felében ismét a reneszánsz jelenségekkel találkozunk. Így a középkornak határai nemcsak az antik, de a reneszánsz felé is elmosódnak határai.

Mindez természetesen nem akarja azt jelenteni, hogy az ókor-középkor-újkor között egyáltalában nem lett volna tátongó törés. A természetes, organikus továbbfejlődés, amely kibontogatta a középkort az antikból, a régivel szemben valami egészen újat alkotott. Az antik világ szentélyében és a középkor szívében más-más kultúrideál trónol; más erők keresnek utat a kifejezésre az antikban és a középkorban.

*

A magyarság a 10. század fordulóján lép az európai népek történe-
nének színpadára. Ezidőben a kereszténység nemcsak vallás, hanem mindent átfogó életkeret. Az államvezető bölcsesség is azt követelte a magyarságtól, hogy a fennmaradással egyértelmű beilleszkedés érdekében vegye fel a keresztény hitet. Mégsem mondhatjuk, hogy ebben a nagy lelki fordulatban csak az észszerű belátás döntött. A Kárpátok medencéjében megváltozott életkörülményei között eltöltött egy évszázad (895–1000) alatt a magyarság fokozatosan hozzáfejlődött a kereszténységhez.

A pogány és keresztény világkép mélyreható ellentéteket mutat. Az egyik oldalon ott a vérbosszú — mint adott esetben természetes kötelesség, a másik oldalon az ellenséget is imádkozó szeretet tana. A pogány élet súlypontja a földi életben van. A keresztény ember világa nem ez a világ, hanem a másvilág. Ide a hősies önfegyelmén át vezet az út. Mekkora távolság van a pogány ember öntudatlan örömkeresése — és a keresztény remete önkéntes önsanyargatása között! A végtelen steppék pogány ifjász a kereszténységben ismeri meg az örök értékek hordozására képes lelkét. Így fejlődik ki természetes követelményként a kereszténnyé vált magyarban is a befelé, a lélek felé való fordulás. A lélek emberből hiányzik az erőszakos érvényesülés ösztöne. Annál bensőségesebben él benne a minden érték kitérjéhez, az Istenhez közelebb álló lélek elsőbbségének, tekintélyének elismerése. A pogány világ szélsőséges egyéniségével ellentétben a keresztény életet rendező tekintélytisztelet. Ez a tekintélytisztelet azután szorosan összefügg a megerősödött központi hatalommal, és egyik alapja az új társadalmi rétegződés kialakulásának.

A középkor embere elsősorban Isten országának tagja és csak másodsorban valamely népi vagy nemzeti közösségé. Ezért nincs akadálya annak, hogy az egyház nyelve, a latin, általánosan elterjedjen. A latin nyelv térfoglalása nem sért nemzeti érzékenységeket. A középkori magyar kifejezendő gondolatát és érzését műveltsége és társadalmi állása szerint latin vagy magyar nyelven fejezi ki. De más magyarázata is van a latin nyelv nagyfokú és huzamos elterjedésének. A keleti magyarság évszázadokon át megszokta, hogy a váltakozó török birodalmakban a nyelv nem volt népeket elkülönítő tényező. Ezért tudta a magyarság többnyelvű országában természetes könnyedséggel összefogni a különböző nyelvű nemzetisé-

zeket. A nyelv és az állam ilyen szemlélete jellegzetes, keleti eredetű magyar felfogás.

A középkori ember életében a vallás volt a tengely. A mélységesen vallásos középkori ember fejlett érzelmi életet élt. Az életszentség magaslátára áhítózó lélek a földi életet csak siralomvölgynek látta. A földi életet csak ez az átmeneti volta teszi elviselhetővé, mert a végén ott áll a halál; az örök kárhozat vagy az örök üdvösség küszöbe. Aki az örök élet ígézetében él, nem gondol remegve a mindent számonkérő haláltól.

A középkori ember nagyobb társadalmi közösségben élt, egyéniségét ezért alárendelte ezeknek. Észményei határozottak: Istenben látja megvalósulni a tökéletes jót, igazat és szépet. Ezért tud határozott mértékkel mérni. Ujjongó hódolattal fordul az értékes felé, de mereven elutasítja az értéktelent.

A pogány művészetek klasszikus stílusából a bazilika és román stíluson át fejlődik ki a középkori szemléletmódot leginkább kifejező stílus; a gotika (csúcsíves stílus). A gótikus templom alapja általában kis terjedelmű, függőleges méreteihez viszonyítva. Nem terül el a földön, mint a reneszánsz, amely viszont csak a földön akar berendezkedni, hanem a magasba szökken az ég felé. A falakat áttörő hatalmas ablakok, finom díszítőelemek csaknem anyagtalanná, légiessé teszik az épületet. Há kifejezője ez annak a gondolatnak, hogy a középkori ember szemében az anyag a szellemnek alázasatos hordozója. Az ilyen templom vonalai, díszítési szélesen hullámzóak, ideges nyugtalanságuk annak a léleknek kifejezője, aki megnyugvást csak a másvilágon találhat.

A középkor nagy szellemi egységében az egyetemes keresztény üdvétség csak aránylati különbségekkel jelentkezik az egyes nemzeteken belül. A magyarság ősi eredetű nyugalma, valóságérzéke és józansága mérséklően hatnak a nyugati áramlatok szélsőségeinek letompításában.

*

A lovas-nomád kultúra összeomlása a nagy lechmezei csatavesztés után következett be, amikor a magyarságnak legharciasabb törzsei is bekérekényszerültek. Először a törzsi keretek omlottak össze, azután meglazultak azok a szálak is, melyek a nagy nemzetsegi ömböket egymáshoz fűték: a szállás fontosabb lett a vérségi összetartozásnál. Szent István korában a magyarság már faluközösségben élt. Legutoljára a gazdasági élet érezte meg a változást, mely nem években, de évszázadokban szokott számolni. A magyar még Szent István korában is falujával vándorolt a határban, vagyis legelteti barmát, és csak télvíz idején húzódik vissza a téli szállásra, ahol általában gabonával, kölessel bevetett földjei fekszenek. Ennek a félnomád életmódnak megfelelően nyáron és ősszel sátorozik. A magyarság talán sohasem tudott volna oly könnyen beleilleszkedni a nyugati életformába, ha a száraz steppe igazi nomádjai közé tartozott volna, miként a hun vagy az avar. Vándorítja is azt árulja el, hogy különösen kedvelte a ligetes, ritkás erdőkkel tarkított legelőket, melyek már az erdőv szélén húzódtak végig széles sávban. A magyarság bolgár-török jellegű, fél-nomád kultúrája folytán könnyűszerrel át tudott térni a megtelepedett, földművelő életmódra, s bizonyára ennek köszönhette fennmaradását az előbbtől eltérő, új környezetben.

A kalandozások korának harci dicsőségét természetesen nem pótolhatta a Krisztus jegyében megindult új korszak. Az elmaradt bő szákmányt a kereskedelem fellendülése térítette meg. Az antik kultúra felbomlásával a Földközi-tenger elvesztette addigi nagy jelentőségét, és a kereskedelem, mely eddig a Szíria—Marseille-tengelyen nyugodott, a Fekete-tenger mellékre helyeződött át. Az izlám térhódítása következtében a Földközi-tenger nemhogy egybekapcsolta volna a szembenező partokat és világrészeket, hanem elválasztotta egymástól. Az arabok a keletről érkező árukat többé nem Szírián keresztül továbbították nyugatra, hanem utak felhasználásával a Kaspi-tó vidékére, a kazárok országába vitték, innét aztán ezek az ügyes pusztai népek részben Bizánc, részben Észak és Nyugat felé küldték szét portékájukat. Ez az útvonal elkerülte Magyarországot, mert nyugat felé Kieven, az orosz-normann kereskedelem főhúzó és Krakón át Cseh- és Morvaországon keresztül jutott el német területre. A 10. század végén azonban az úzok döntő csapást mértek a besenyőkre és

előnyomulásuk a kunokéval együtt a virágzó dél-orosz kereskedelemnek is csakhamar véget vetett. A világkereskedelem nem várta meg, míg a steppe új urai alkalmazkodnak a gazdasági érdekekhez, más utat választott magának. Konstantinápolyon keresztül a Morava folyó völgyén vagy az Alsó-Duna mentén tartott Magyarországnak, ahol aztán többfelé ágazott. Így hazánk a 10. század utolsó évtizedeitől kezdve döntő fontosságú szerepet töltött be a levantei kereskedelemben.

A magyarság egy ízben már részt vett a keleti kereskedelem közvetítésében, amikor Levédiában, a kazárok szomszédságában lakott. Most ébredt tudatára annak, milyen előnyökkel járna, ha felhagyna a harcokkal, s kelettel és nyugattal egyaránt békés kapcsolatba lépne. A nyugathoz való csatlakozás egyszerre megnyitotta a kapukat nemcsak a hittérítők, hanem a kereskedők előtt is, kik azután a fontosabb helyeken mindenütt telepeket létesítettek. A görögök egészen Csehorszáig felmentek, a magyarok viszont megjelentek az alduiai Perejaslavecben, de főleg Konstantinápolyban, hol Szent István, bizonyára a kereskedő-kolónia lelkiüdvéért, nagyszerű templomot emelt. Városaink legtöbbjében, így Esztergomban, Székesfehérvárott, Győrött csak úgy hemzsegték a „latini“-k, kiket lombardiai olaszoknak elzászi franciáknak és vallón vagy flandriai bevándoroltaknak kell tartanunk. Amikor pedig megindul a 12. században a németiség nagyarányú áramlása kelet felé, az útvonal a Duna, és a jövevények első raja Flandriából jön Szebenbe II. Géza király korában, de a többiek is, kik az erdélyi és szepesi „szászág“ magját alkotják, a Rajna balpartjáról, a Mosel mellékéről kerülnek hazánkba. Végül épp a keleti kereskedelem révén sok mohamedán kereskedő — izmaelita — telepszik meg az országban. Pestet ilyen bolgár mohamedánok alapították. Őket tarthatjuk ez időben a magyarság legélelmesebb kereskedőinek. Mellettük már a zsidók is feltűnnek egyre nagyobb számban. Hazánk kiváltságos világkereskedelmi helyzetét egészen a 12. század végéig fenntartotta. E két boldog század alatt a nyugatosodás útján gazdaságilag is mindinkább erősödött, kultúrában mélyült. Sok hatást jagadott be Bizánc, Lombardia, Németország és később egyre inkább Franciaország felől, — valóban méltó társa lett nyugati többi keresztény országának. Az olasz városok, Velencével az élükön, csak a 13. század elején ragadták magukhoz a levantei kereskedelem közvetítését.

Pannónia újra kitárta kapuit határain, papok, lovagok, kalmárok, kőfaragók, ötvösök és egyszerű polgárok özönlöttek be földjére, magukkal hozva Bizánc és Nyugat ajándékát. Az ország egyházi, politikai szervezete folytán szívvel-lélekkel nyugathoz tartozott, és így kezdetől fogva részt vett nyugati nagy kultúráramlataiban. Amikor Géza és István Magyarországot eljegyezte nyugattal, a latin keresztény kultúra épp nagy belső átalakuláson ment keresztül. A Karoling-renaisszánsz lángja, amely két évszázadon át (750-950) áradt szét, még föl-föllobban, mielőtt teljesen kialudt volna. Különösen azon a német területen, mely Magyarország szomszédságába esett, és ahonnan a legtöbb missziós pap, fegyveres lovag jutott át a magyar király udvarába, sokáig élt tovább a Karoling-kor antik alapozású műveltsége, földreirányított érdeklődése, székeszsizbe hajló dialektikája, naturalizmusa. De már a 10. század közepén megfigyelhetjük egy új korszak hajnalhasadását, melynek kifejezője a román stílus volt. Ezt az új szellemet nem a clunyi szerzetes-kongregáció teremtette meg, de kétségkívül sokat tett elterjesztésében. Hazánkba is elsősorban azok az egyháziak hozták el az új ideálokat, kik a reformiránnyal állnak kapcsolatban. Ismeretes, hogy István ima-közösségbe lépett Cluny szerzeteseivel és hogy munkatársainak javarésze Cluny szellemében tanított. Különösen fiának, Imre hercegnek jámborságán érzik a szigorú szerzetesi szellem hatását. A nyugati kultúra tehát a réginek és az újnak, a Karoling-kori humanizmusnak és a román-kor egyházias szellemének sajátos ötvözetében került hazánkba. Ezt mintegy szimbolikus erővel mutatja István koronája, melyet a Karoling-humanizmus utolsó legnagyobb képviselőjétől, a francia Gerbert — II. Szilveszter pápától kapott, de amelyet egyik munkatársa, a Cluny-irányú Aserik apát hozott el neki Rómából.

Folytatjuk.

Felhívjuk figyelmét a kiadásunkban megjelent, s az *általános iskolai tanterv szellemének megfelelő*

Történelmi olvasókönyv

a magyar történelem tanításához c. segédkönyvre, a legújabb történelmi regényirodalom javarészből vett *legérdekesebb elbeszélés-szerű szemelvényekkel.*

A történelem tanításához *minden fokon nélkülözhetetlen.*

Megrendelhető a Gyakorlati Pedagógia kiadóhivatalában a pénz egyidejű beküldésével, vagy utánvétellel.

Felhívjuk olvasóink figyelmét a kiadásunkban megjelent kiváló iskolai segédkönyvekre:

Egészségtani mintatanítások (az egész anyag feldolgozása) 10.40 Ft

Népiskola VII—VIII. osztály számára kidolgozott tanítások 9.— Ft

A magyarság története (ősidőktől napjainkig) térképekkel, grafikonokkal ellátva (800 oldal) két kötet 48.— Ft

Óratervek a magyar történelem tanításához (külön lapokon, az egész anyag feldolgozása térképekkel, grafikonokkal) 18.— Ft

Könyvrendeléseknél kérjük az összeg előzetes beküldését, mert csak az esetben áll módunkban szállítani.

Egyes füzeteket nem küldünk, csak előfizetést fogadunk el. Évi előfizetési díj (10 füzet) egy évre 24 forint.

Megrendelést, pénzküldeményt Gyakorlati Pedagógia kiadóhivatal Szeged, Kálvária utca 7 küldendő.

Megrendelésnél kérjük pontos címét (utca, iskola megnevezése, posta, up. stb.) közölni.

